

МЕЂУВЕРСКИ ДИЈАЛОГ СРБИЈЕ И ИНДОНЕЗИЈЕ
ЗБОРНИК РАДОВА И ТЕКСТОВА ДРУГОГ И ТРЕЋЕГ
МЕЂУВЕРСКОГ ДИЈАЛОГА СРБИЈЕ И ИНДОНЕЗИЈЕ

Приредили
Александар Раковић и Јована Раковић

Издавач

Управа за сарадњу с црквама и верским заједницама
Министарства правде Републике Србије
www.vere.gov.rs

За издавача
Др Милета Радојевић

Приредили
Др Александар Раковић и Јована Раковић

Рецензенти
Проф. др Љубодраг Димић, академик
Проф. др Богољуб Шијаковић
Др Јован Чавошки

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

322(497.11)(082)
342.731(594)(082)
27-67:28(082)

МЕЋУВЕРСКИ дијалог Србије и Индонезије (2 ; 2013 ; Џакарта)

Међуверски дијалог Србије и Индонезије : Зборник радова и текстова другог и трећег
Међуверског дијалога Србије и Индонезије / приредили Александар Раковић и Јована Раковић ;
[english translation by Ivana Miličić]. - Београд : Министарство правде Републике Србије,
Управа за сарадњу с црквама и верским заједницама, 2019
(Лазаревац : Елвод принт). - 165, 165 стр. : фотогр. ; 24 cm

Насл. стр. приштампаног превода: Interfaith Dialogue Serbia - Indonesia : proceedings of
the second and third Bilateral interfaith dialogue Serbia - Indonesia. - Оба текста штампана у
међусобно обрнутим смеровима. - Тираж 800. - Стр. 11-18: Осврт на први Билатерални међуверски
дијалог Србије и Индонезије (2011) / Александар Раковић. - Стр. 19-27: Други и трећи Билатерални
међуверски дијалог Србије и Индонезије (2013, 2015) / Александар Раковић. - Напомене и
библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-901542-0-3

1. Међуверски дијалог Србије и Индонезије (3 ; 2015 ; Београд)

а) Црква -- Држава -- Србија -- Зборници б) Слобода вероисповести -- Индонезија -- Зборници в)
Верски дијалог -- Зборници

COBISS.SR-ID 279753228

Приредили
Александар Раковић и Јована Раковић

МЕЂУВЕРСКИ ДИЈАЛОГ СРБИЈЕ И ИНДОНЕЗИЈЕ

ЗБОРНИК РАДОВА И ТЕКСТОВА ДРУГОГ И ТРЕЋЕГ
МЕЂУВЕРСКОГ ДИЈАЛОГА СРБИЈЕ И ИНДОНЕЗИЈЕ

УПРАВА ЗА САРАДЊУ С ЦРКВАМА И ВЕРСКИМ ЗАЈЕДНИЦАМА
МИНИСТАРСТВА ПРАВДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Београд 2019.

САДРЖАЈ

Реч приређивача.....	9
Др Александар Раковић Осврт на Први билатерални међуверски дијалог Србије и Индонезије (2011)	11
Др Александар Раковић Други и трећи билатерални међуверски дијалог Србије и Индонезије (2013, 2015).....	19
ДРУГИ БИЛАТЕРАЛНИ МЕЂУВЕРСКИ ДИЈАЛОГ СРБИЈЕ И ИНДОНЕЗИЈЕ РЕФЕРАТИ ЧЛАНОВА СРПСКЕ ДЕЛЕГАЦИЈЕ	
Др Милета Радојевић Уводна реч.....	31
Патријарх српски Иринеј Однос Православне цркве према другим религијама у Србији	32
Др Милета Радојевић Однос између државе и цркава и верских заједница у Републици Србији.....	36
Адем Зилкић Превазилажење вјерских и културних разноликости	40
Станислав Хочевар О Католичкој Цркви у Србији	45
Исак Асиел Део и целина	48
Др Драган Новаковић Верско образовање у Србији у контексту промоције толеранције, узајамног поштовања и разумевања	51
Проф. др Драгомир Сандо Високошколско образовање у Србији и Православни богословски факултет у саставу Београдског универзитета	55
Радомир Ракић Верске слободе с православног гледишта	59

ТРЕЋИ БИЛАТЕРАЛНИ МЕЂУВЕРСКИ ДИЈАЛОГ СРБИЈЕ И ИНДОНЕЗИЈЕ
РЕФЕРАТИ ЧЛАНОВА СРПСКЕ И ИНДОНЕЖАНСКЕ ДЕЛЕГАЦИЈЕ И ГОСТИЈУ

Др Александар Раковић Уводна реч.....	67
Никола Селаковић Поздравни говор.....	68
Патријарх српски Иринеј Поздравна беседа	70
Др Абдурахман Фахир Поздравни говор.....	72
Др Милета Радојевић Државно-верска и међуверска сарадња у Републици Србији данас	75
Еусебиус Бенсаси О римокатоличкој заједници у Индонезији.....	80
Проф. др Иринеј Буловић Живети заједно	81
Проф. др И Кетут Виднја О хинду заједници у Индонезији	85
Адем Зилкић Исламска заједница Србије подупире миротворне активности.....	86
Проф. др Деде Росиада У Индонезији учимо о хармонији и разноликости.....	88
Станислав Хочевар Промовисати хармоничну и синергичну комплементарност	90
Кристина Џени Сандра Рунгкат Хадининграт Источна црква у Индонезији има историјске корене.....	92
Исак Асиел Подучавање је посвећивање	93
Игнатиус Смартионо Толеранцију развијати у дијалог и сарадњу	94

Мухамед Јусуфспахић Аманет нам је заједнички	96
Теодосије Шибалић Индонезији смо захвални што подржава Србију на Косову и Метохији	97
Др Исак Лату Важност популарне музике и спорта за међуверско повезивање у Индонезији	100
Бела Халас Верници да испуњавају грађанске обавезе	102
Ваван Дјуанеди О раду на међуверској хармонији	104
Проф. др Предраг Пузовић Млади помажу да се проблеми превазиђу	106
Арис Трионо Индонезија промовише унутрашњи и спољни међуверски дијалог	108
Анна Петровић „Свако створење је само копрена испод које се крије сами Господ и тако комуницира са нама“	110
Др Мухамад Икубал Анхаф Везе међу људима се кују вековима	113
Јована Стојиновић Чување сопственог идентитета је основа за мир	115
Иларион Лупуловић Лепота ме је привукла Косову и Метохији	117
Др Владан Таталовић Христом вођена младост може бити довољно храбра	119
Др Растко Јовић Млади у међукултурном и међурелигијском дијалогу: Верска настава – изазови и перспективе	121
Др Јоаким Стрибер Дијалог у покрету фоколара	124
Др Александар Прашчевић Почеци хришћанско-муслиманских сусрета у Југоисточној Европи	127

Ана Живковић	
Различитост је богатство	132
Александар Даниловић	
Библија као фактор јединства и зближавања: Друштвена мрежа стара преко два миленијума	135
Марко Јелић	
Друштво српско-индонежанског пријатељства „Нусантара“	141
Александра Трифковић	
Омладина у интеркултураном и међуверском дијалогу: Перспективе, могућности и изазови – кандидатура тзв. Републике Косово за чланство у Унеско	143
Владимир Перовић	
Образовање више окренути ка духовним вредностима	145
Фотографије	147

РЕЧ ПРИРЕЂИВАЧА

Зборник радова и текстова другог и трећег билатералног међуверског дијалога Србије и Индонезије под насловом *Међуверски дијалог Србије и Индонезије* чине: уводни текстови који описују ток сва три досадашња међуверска дијалога две земље, реферати чланова српске делегације на конференцији у оквиру Другог билатералног међуверског дијалога (22–25. октобар 2013, Џакарта), реферати чланова српске и индонежанске делегације и гостију на конференцији у оквиру Трећег билатералног међуверског дијалога (8–13. новембар 2015, Београд) и фотографије са сва три међуверска дијалога.

Реферати чланова српске и индонежанске делегације на конференцији у оквиру Првог билатералног међуверског дијалога Србије и Индонезије (7–9. април 2011, Београд) објављени су на српском језику у зборнику радова и текстова *Право, вера, култура* (приредили Александар Раковић и Владимир Ђурић, Београд: Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Правни факултет Универзитета у Београду, Министарство вера и дијаспоре Републике Србије, 2012) и на енглеском језику, са фотографијама, у зборнику *1st Indonesia-Serbia Bilateral Interfaith Dialogue* (edited by Samuel Samson, Belgrade: Embassy of The Republic of Indonesia, 2011).

А. Р. и Ј. Р.

Др Александар Раковић

координатор првог и другог међуверског дијалога Србије и Индонезије

ОСВРТ НА ПРВИ БИЛАТЕРАЛНИ МЕЂУВЕРСКИ ДИЈАЛОГ СРБИЈЕ И ИНДОНЕЗИЈЕ (2011)*

Увод

Дипломатски односи и широка билатерална сарадња Југославије и Индонезије, успостављени и унапређивани током педесетих година 20. века, били су међаш врло плодноне вишедеценијске сарадње две земље на пољу политичке сарадње, војних и економских веза, науке и културе. Југословенска и индонежанска спољна политика подударале су се на путу подршке деколонизацији, пацифизму, антихегемонизму и неразврставању уз идеолошке блокове. Стога је било разумљиво што су се Југославија и Индонезија нашле међу оснивачима Покрета несврстаних (1961), а њихови тадашњи председници Јосип Броз Тито и Сукарно нису један према другом штедели изливе пријатељства.¹ Природа југословенског комунистичког система није омогућавала да две земље успоставе и међуверску сарадњу.

Грађански рат који је захватио западне делове СФР Југославије (1991-1995) довео је до стварања уобичајених медијских стереотипа против српског народа чак и у Индонезији. Док је у индонежанској јавности остало сећање на Југославију као савезника и пријатеља, слика о Србији била је другачија.² Поред тога, распадом СФР Југославије (1991) њене некадашње републике, па тиме и Србија (односно СР Југославија) престале су да буду чланице Покрета несврстаних.

Где билателаном сарадњом нису закорачиле Југославија и Индонезија, наставиле су Србија и Индонезија. Наиме, Београд је од 7. до 9. априла 2011. био

* Прештампано из: Александар Раковић, „Међуверски дијалог Србије и Индонезије (2011), позитивно искуство у државној политици Републике Србије“, *Право, вера, култура*, Зборник радова и текстова Међуверског дијалога Србије и Индонезије одржаног у Београду (7–9. април 2011), приредили Александар Раковић и Владимир Ђурић, Београд: Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Правни факултет Универзитета у Београду, Министарство вера и дијаспоре Републике Србије, 2012, 191-197.

¹ Љубодраг Димић, „Југословенско виђење Индонезије“, реферат на Међуверској конференцији Србије и Индонезије, Београд, 7. април 2011. Краћа верзија реферата објављена је у књизи: *1st Indonesia-Serbia Bilateral Interfaith Dialogue*, Belgrade 2011, 32-34.

² “Why Interfaith Dialogue has been held in Serbia?”, *1st Indonesia-Serbia Bilateral Interfaith Dialogue*, Belgrade 2011, ii.

домаћин Међуверског дијалога Србије и Индонезије који је вођен на високом државном, верском и научном нивоу.

Верска слика Србије и Индонезије

Постоје интересантне сличности које се могу извући из верских слика Србије и Индонезије, али и велике разлике када је реч о световном или верском карактеру двеју држава.

1. Република Србија је најзападнија држава на свету са православном већином, а када је реч о српском народу, односно Републици Српској, Црној Гори и простору некадашње Републике Српске Крајине, границе православног живља традиционално досежу обале Јадранског мора.

Становништво према националности на попису у Републици Србији 2002.						
Срби	Мађари	Бошњаци	Роми	Југословени	Хрвати	укупно
82,86%	3,91%	1,81%%	1,44%	1,08%	0,94%	7.498.001

Становништво према вероисповести на попису у Републици Србији 2002.						
православни	римокатолици	протестанти	муслимани	јудаисти	атеисти	укупно
84,98%	5,48%	1,08%	3,20%	0,01%	0,53%	7.498.001

Република Индонезија је најисточнија држава на свету са муслиманском већином. Њена острва и обале запљускују са запада Индијски океан, а са истока Велики или Тихи океан (Пацифик).

Становништво према вероисповести у Републици Индонезији 2011. ³						
муслимани	протестанти	римокатолици	хиндуисти	будисти	конфучијанци/др	укупно
86,39%	6,34%	3,36%	1,81%	0,93%	0,11%	237.566.363

2. Према Уставу Републике Србије (2006), „Република Србија је световна држава“, „цркве и верске заједнице су одвојене од државе“, „ниједна религија не може се успоставити као државна или обавезна“ (члан 11), а држава јемчи слободу вероисповести (члан 43).⁴

Република Србија је тек 2006. добила савремен Закон о црквама и верским заједницама. Њиме су признате традиционалне цркве и верске заједнице „које у Србији имају вишевековни историјски континуитет и чији је правни

³ Бахрул Хајат, реферат на Међуверској конференцији Србије и Индонезије, Београд, 7. април 2011. Објављено у: *1st Indonesia-Serbia Bilateral Interfaith Dialogue*, Belgrade 2011, 84-85.

⁴ Устав Републике Србије, *Службени гласник Републике Србије*, број 98/2006.

субјективитет стечен на основу посебних закона“ у време Кнежевине Србије, Краљевине Србије, Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (СХС) и Краљевине Југославије. Реч је о Српској православној цркви, Римокатоличкој цркви, Исламској заједници, Јеврејској заједници и трима протестантским црквама: Словачкој евангеличкој цркви, Реформатској хришћанској цркви и Евангеличкој хришћанској цркви.⁵

Према Уставу Републике Индонезије (1945) ова држава је установљена на филозофији *џанчасила*, пет недељивих и повезаних принципа: 1. Вера у једног и јединог Бога, 2. Праведно и грађанско друштво, 3. Јединство Индонезије, 4. Демократија вођена мудрошћу кроз сагласје народних представника, 5. Друштвена правда за све Индонежане.⁶

Панчасила је заправо државна идеологија која спаја бројне етничке, племенске, верске и географске разлике у широком архипелагу који чини Републику Индонезију (1.027 етничких група, више од 13.000 острва). На религијском пољу, *џанчасила* односно Устав Републике Индонезије, нуди пуна права и слободе свима без обзира на начин вероисповедања.⁷

Дакле, у Републици Србији и Републици Индонезији процентуално је подједнако заступљен број верника највећих вероисповести. У првом случају реч је о православним хришћанима, а у другом о муслиманима. Но, не треба сметнути с ума да становника Индонезије има преко 30 пута више него становника Србије. Даље, Република Србија је световна (секуларна) држава, а Република Индонезија је „верска“ држава (свакако не и теократска држава).⁸ Обе државе су демократске. Ове чињенице су важне да би се боље схватио контекст Међуверског дијалога Србије и Индонезије.

⁵ Закон о црквама и верским заједницама, *Службени гласник Републике Србије*, број 36/2006. - Грађански рат у отцепљеним републикама СФР Југославије (1991-1995), међународне санкције (1992-1995), антидржавни тероризам на Косову и Метохији (1998-1999), агресија НАТО пакта на СР Југославију (1999), „спољни зид санкција“ западних земаља који је трајао све до промене власти у СР Југославији (2000), односно десетогодишње нередовно стање у земљи, онемогућили су Републику Србију да законским путем прецизно уреди односе са црквама и верским заједницама. Први корак у том смеру била је Уредба о организовању и остваривању верске наставе и наставе алтернативног предмета у основној и средњој школи, којом је веронаука 2001. враћена у образовни систем Републике Србије. Истом уредбом формирана је и Комисија за верску наставу у основним и средњим школама, састављена од представника традиционалних цркава и верских заједница (изричито поменутих у овој уредби, истих које су 2006. законски признате) и представника Министарства просвете и Министарства вера. (Уредба о организовању и остваривању верске наставе и наставе алтернативног предмета у основној и средњој школи, *Службени гласник Републике Србије*, број 46/2001)

⁶ <http://www.embassyofindonesia.org/about/pdf/IndonesianConstitution.pdf>

⁷ И Маде Титиб, реферат на Међуверској конференцији Србије и Индонезије, Београд, 7. април 2011. Објављено у: *1st Indonesia-Serbia Bilateral Interfaith Dialogue*, Belgrade 2011, 37-42.

⁸ Бахрул Хајат, нав. дело, 84.

Пут до Међуверског дијалога Србије и Индонезије

Међуверски дијалог (регионални, билатерални, мултилатерални, интерме-дијски) је „мека дипломатија“ коју Република Индонезија од 2004. води ши-ром земљине кугле. Циљеви међуверског дијалога су: борба против негативног стереотипа о исламу на Западу; представљање умереног индонежанског исла-ма; промоција друштвеног склада, мира и одрживости кроз верске различи-тости; промоција поштовања плурализма; оснаживање умерености; оствари-вање сарадње у оквиру грађанских друштава кроз различите аспекте, посебно на глобалним питањима, образовању, управи, искорењивању сиромаштва и друштвеној правди.⁹

Билатерлане међуверске дијалоге Индонежани су до сада остварили са сле-дећим државама: Ватиканом (2005, 2007), Холандијом (2006, 2008, 2010), Ка-надом (2007, 2008), Аустријом (2009, два пута 2010), Либаном (2008), Русијом (2009), Сједињеним Америчким Државама (два пута 2010), Мађарском (2010), Чешком (2010), Бугарском (2010), Немачком (2010), Шпанијом (2010), Ср-бијом (2011) и Грчком (2011), као и Исламском саветодавном групом Велике Британије (2007).¹⁰

Министри спољних послова Републике Индонезије и Републике Србије, Марти Наталегава и Вук Јеремић, сагласили су се на Министарском састанку Покрета несврстаних о међуверском дијалогу и сарадњи за постизање мира (Манила, март 2010) о „важности међуверског дијалога“.¹¹

Но, повод за понуду Републици Србији за одржавање билатералног међувер-ског дијалога са Републиком Индонезијом стигао је након оснивања Међуре-лигијског савета Министарства вера Републике Србије (2010). Сарадња држав-них органа Републике Србије и традиционалних цркава и верских заједница тиме је посебно уздигнута на висок ниво. На челу Међурелигијског савета је министар вера, а чланови су високодостојници традиционалних цркава и вер-ских заједница. Задаци Међурелигијског савета су: афирмисање верске слободе и верске културе, објављивање саопштења (посланица) о важним друштвеним питањима, организовање научних скупова, трибина, округлих столова и саве-товања о актуелним темама, учествовање у припреми нормативних решења, разматрање и тумачење тенденција јавног живота, разматрање значаја верске слободе и верске културе у европском контексту.¹²

⁹“General Information Interfaith Dialogue”, *1st Indonesia-Serbia Bilateral Interfaith Dialogue*, Bel-grade 2011, 1.

¹⁰“General Information Interfaith Dialogue”, *1st Indonesia-Serbia Bilateral Interfaith Dialogue*, Belgrade 2011, 2.

¹¹Допис Амбасаде Републике Индонезије Александру Раковићу, 28. фебруар 2011.

¹²Министар вера Богољуб Шијаковић је 17. јуна 2010. установио Међурелигијски савет Министарства вера Републике Србије. Поред њега, чланови Међурелигијског савета су: епис-коп бачки Српске православне цркве Иринеј Буловић, надбискуп београдски Римокатоличке

Дакле, углавном су се подударили путокази и циљеви регионалног и глобалног међуверског дијалога који је промовисала Индонезија и они локални који су успостављени у Србији. Поред тога, за Републику Србију је било посебно битно да угости пријатеље из најмногољудније муслиманске државе на свету и због тога што Република Индонезија пружа пуну подршку нашој земљи у очувању територијалног интегритета и суверенитета на Косову и Метохији. Било је важно да се однос посебног историјског уважавања Београда као престонице несврстане Југославије, који негују Индонежани, пренесе и на Београд као престоницу неутралне Србије, односно на Републику Србију, све њене грађане и српски народ у целини.

Министар вера Републике Србије проф. др Богољуб Шијаковић и амбасадор Републике Индонезије у Београду Самјуел Самсон су у фебруару 2011. услагласили да Међуверски дијалог Србије и Индонезије, на високом државном и верском нивоу, треба да се одржи током априла 2011. у Београду.¹³

Министарство вера Републике Србије је укинато као самостални државни орган почетком марта 2011. а Министарство дијаспоре је проширено Сектором за вере чиме је успостављено Министарство вера и дијаспоре Републике Србије.¹⁴ Но, ова промена се није одразила на организацију Међуверског дијалога Србије и Индонезије.

Делегација Републике Србије за Међуверски дијалог са Индонезијом, коју је формирао министар вера проф. др Богољуб Шијаковић (шеф делегације), остала је непромењена и након укидања Министарства вера као самосталног државног органа.¹⁵ На челу делегације Индонезије био је Андри Хади, генерал-

цркве Станислав Хочевар, реис-ул-улема Исламске заједнице Србије Адем Зилкић и рабин Јеврејске заједнице Исак Асиел. За координатора Међурелигијског савета одређен је Александар Раковић.

¹³ Архива Министарства вера Републике Србије, Извештај са састанка министра вера Републике Србије проф. др Богољуба Шијаковића и амбасадора Републике Индонезије Самјуела Самсона од 10. фебруара 2011. (са извештајем са састанка њихових сарадника од 14. фебруара 2011), број 337-00-3/2011-01 од 17. фебруара 2011. – Министар и амбасадор су за координаторе Међуверског дијалога одредили др Александра Раковића, саветника за међународну сарадњу у Министарству вера и политичког саветника у Амбасади Индонезије Замардија.

¹⁴ Закон о министарствима, *Службени гласник Републике Србије*, број 16/2011.

¹⁵ *1st Indonesia-Serbia Bilateral Interfaith Dialogue*, Belgrade 2011, 120. као и личне забелешке Александра Раковића. – Делегацију су чинили: проф. др Богољуб Шијаковић (сада у својству државног секретара за вере), проф. др Иринеј Буловић (епископ бачки Српске православне цркве, декан Православног богословског факултета у Београду), ефендија Адем Зилкић (реис-ул-улема Исламске заједнице Србије), монсињор Станислав Хочевар (надбискуп београдски Римокатоличке цркве у Србији), рабин Исак Асиел (Јеврејска заједница у Србији), Самуел Врбовски (бискуп Словачке евангеличке цркве), Арпад Долински (супериндентент Евангеличке хришћанске цркве), Иштван-Чете Семеш (бискуп Реформатске хришћанске цркве), доц. др Порфирије Перић (епископ јегарски Српске православне цркве), ефендија Мухамед Јусуфспахић (муфтија београдски Исламске заједнице Србије), др Александар Раковић (координатор Међурелигијског савета), проф. др Љубодраг Димић (Филозофски факултет у Београду), амбасадор Радомир Живковић (шеф одсека за Југоисточну Азију у Министарству

ни секретар за информисање и јавну дипломатију у Министарству спољних послова.¹⁶ Обе делегације су се састојале од државних функционера, највиших и високих представника цркава и верских заједница, научника, дипломата и државних службеника вишег ранга. Република Србија никада пре тога није имала такав тип билатералног дијалога, нити је имала прилику да окупи мешовиту државно-верску делегацију на високом нивоу. Указала се и прилика да никада складнији међуверски односи у Републици Србији тиме буду подвучени управо током Међуверског дијалога са Индонезијом.

Међуверски дијалог Србије и Индонезије

Међуверски дијалог Србије и Индонезије (7-9. април 2011) одвијао се у три целине: **1.** Међуверска конференција у Палати Србија (7. април), **2.** успостављање научне сарадње (8. април), **3.** завршни састанак и дискусија у Амбасади Индонезије (9. април).

Први дан, 7. април 2011 – Након кратког билатералног сусрета двеју делегација у Палати Србија, министар вера и дијаспоре мр Срђан Срећковић је отворио Међуверски дијалог и Међуверску конференцију Србије и Индонезије. Патријарх српски Иринеј је беседом на Међуверској конференцији благословио сусрет делегација две пријатељске земље.

Међуверској конференцији присуствовало је, уз учеснике, преко 200 гостију из дипломатског кора, научне, верске и културне јавности, чланови Друштва српско-индонежанског пријатељства Нусантара, и други. Посебно је било важно што је Међуверска конференција одржана у Сали Југославија која је 1961. угостила шефове држава на првој конференцији Покрета несврстаних.

спољних послова). Поред тога, патријарх српски је за свог представника на Међуверском дијалогу именовано проф. др Радована Биговића (Православни богословски факултет у Београду), а Министарство спољних послова је одредило амбасадора Владислава Младеновића (заменика помоћника министра спољних послова) да такође узме учешће на Међуверском дијалогу Србије и Индонезије.

¹⁶ *1st Indonesia-Serbia Bilateral Interfaith Dialogue*, Belgrade 2011, 28, 121-122. – Делегација Републике Индонезије била је у саставу: Андри Хади (шеф делегације, генерални секретар за информисање и јавну дипломатију у Министарству спољних послова), др Бахрул Хајат (генерални секретар у Министарству вера), амбасадор Самјуел Самсон (Амбасада Индонезије у Београду), проф. др Комарудин Хидајат (ректор Исламског државног универзитета у Цакрти), проф. др И Маде Титиб (ректор Хинду дарма института на Балију), др Маргарета Хендрик-Риримасе (предавач на Молуканском хришћанском универзитету Индонезија на Амбону), др Херу Пракоса (предавач на Саната дарма институту филозофије у Јоџакрти), Адолфина Елизабет Коамесак (представних Православне цркве у Индонезији), Замарди (политички саветник у Амбасади Индонезије у Београду), Абдул Фатах (управних Центра за међуверску хармонију при Министарству вера), др Феримелди Муслим Куди (управник одељења Центра за међуверску хармонију при Министарству вера), Триас Кунчајоно (заменик главног уредника дневног листа *Комџас*), Риаз Јануар Путра Сеху (заменик директора у дирекцији за јавну дипломатију Министарства спољних послова), Елвис Напитупулу (државни службеник у дирекцији за јавну дипломатију Министарства спољних послова).

Учесници Међуверске конференције поднели су реферате у оквиру постављених тема о перспективама међуверског дијалога и сарадње Србије и Индонезије, улози верских заједница у промовисању поштовања, сарадње и мира, уобличавању грађанског друштва и међуверске сарадње кроз образовање. Ток дијалога односио се и на друге теме од интереса српске јавности за Индонезију: успостављање дипломатских односа Југославије и Индонезије, економску и културну сарадњу Југославије и Индонезије и Србије и Индонезије, Покрет несврстаних, сазнања о шеријатском банкарском систему у Индонезији.

Први дан Међуверског дијалога Србије и Индонезије био је веома успешан и срдачан. Показало се да везе Београда и Џакарте и даље имају емотивну снагу која своје корене вуче из времена плодносноне југословенско-индонежанске сарадње.

Други дан, 8. април 2011 – Пре наставка Међуверског дијалога делегација Индонезије је посетила Народну скупштину Републике Србије и одржала билатерални састанак са народним посланицима окупљеним у Посланичкој групи пријатељства са Индонезијом на челу са послаником Мехом Омеровићем и потпредседницом Народне скупштине Горданом Чомић.¹⁷ Шеф делегације Индонезије Андри Хади казао је да је Међуверски дијалог са Србијом био „најбољи до сада“ јер „смо имали утисак да разговарамо са читавом Србијом“.¹⁸

Делегација Индонезије потом је посетила Исламску заједницу Србије. Потписан је меморандум о сарадњи између Исламског државног универзитета у Џакарти и новооснованог Факултета за исламске науке у Београду. Током ове посете, чланови двеју делегација муслиманске вере одржали су заједничку молитву у Бајракли џамији.¹⁹

Пријатеље из Индонезије је потом у Ректорату Универзитета у Београду угостио ректор проф. др Бранко Ковачевић. У Ректорату је, у присуству професора Православног богословског факултета и представника Римокатоличке цркве у Србији, потписан меморандум о сарадњи између Исламског државног универзитета у Џакарти, с једне стране и Универзитета у Београду и Православног богословског факултета, с друге стране.²⁰

Делегација Индонезије затим је била гост Православног богословског факултета у Београду где су др Маргарета Хендрикс-Риримасе, др Херу Пракоса и проф. др Комарудин Хидајат у великом амфитеатру одржали предавања професорима и студентима православне теологије и студентима исламске теологије. На скупу су такође говорили декан Православног богословског факултета

¹⁷ Делегација Индонезије у Скупштини, Радио-телевизија Србије, 8. април 2011. – Били су присутни и народни посланици Габор Лоди и Зоран Антић.

¹⁸ Забелешке Александра Раковића са састанка у Народној скупштини Републике Србије, 8. април 2011.

¹⁹ Забелешке Александра Раковића.

²⁰ Забелешке Александра Раковића.

проф. др Иринеј Буловић и апостолски нунције у Београду надбискуп Орландо Антонини.²¹

Посебно је важно што је и током другог дана на свим састанцима и скуповима (Народна скупштина Србије, Исламска заједница Србије, Ректорат Универзитета у Београду, Православни богословски факултет) несебично наглашавано српско-индонежанско и југословенско-индонежанско пријатељство.

Трећи дан, 9. април 2011 – У Белом двору делегацију Индонезије су угостили принц Александар Карађорђевић и принцеза Катарина Карађорђевић. Делегација Индонезије је затим посетила Кућу цвећа (Маузолеј Јосипа Броза Тита) и Музеј историје Југославије.²² То је била прилика да се гости упознају са југословенском историјом од стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (1918) до распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (1991).

На завршном састанку у Амбасади Индонезије сумирани су утисци, а шеф делегација Андри Хади још једном је подвукао да је Међуверски дијалог са Србијом био најбољи међуверски дијалог који је Индонезија икада водила са другом земљом.²³ Недуго након скупа председник Републике Србије Борис Тадић изјавио је да ће Србија „неговати мултикултурни и међуверски дијалог“.²⁴

Успех Међуверског дијалога Србије и Индонезије у Београду путоказ је за узвратну посету делегације Србије Индонезији, вероватно у пролеће 2012. када би требало да се одржи други међуверски дијалог пријатељских Србије и Индонезије.

* * *

Међуверски дијалог Србије и Индонезије у Београду је био сусрет географски удаљених цивилизација и култура две традиционално пријатељске земље. Обе земље су високо вредновале учинак тродневног скупа (7-9. април 2011).

Цркве и верске заједнице у Србији већ деценијама воде дијалог о актуелним верским и друштвеним темама, како између себе тако и са црквама и верским заједницама најпре из некадашње Југославије. Међутим, до Међуверског дијалога са Индонезијом није било прилике да се за актуелне верске теме оформи државно-верска делегација Републике Србије.

Индонезија је четврта држава у свету по броју становника и глобални лидер у овом виду међуверског дијалога. Република Србија у том смислу не може да се упоређује са Индонезијом, али може да види своју улогу регионалног лидера у међуверском дијалогу.

Чињеница да држава, црква и верске заједнице у Републици Србији могу да формирају снажну заједничку делегацију поред осталог подвлачи да међуверски односи у нашој земљи никада нису били бољи.

²¹ Забелешке Александра Раковића.

²² Забелешке Александра Раковића.

²³ Забелешке Александра Раковића.

²⁴ Ташмајдан: дар Азербејџана Србији, *Политика*, 8. јун 2011.

Др Александар Раковић

координатор првог и другог међуверског дијалога Србије и Индонезије

ДРУГИ И ТРЕЋИ БИЛАТЕРАЛНИ МЕЃУВЕРСКИ ДИЈАЛОГ СРБИЈЕ И ИНДОНЕЗИЈЕ (2013, 2015)

Други билатерални међуверски дијалог Србије и Индонезије (22-25. октобар 2013, Џакарта)

Државно-верска делегација Републике Србије боравила је у званичној посети Индонезији од 22. до 25. октобра 2013. ради учешћа на Другом билатералном међуверском дијалогу Србије и Индонезије.

У историји Републике Србије ово је најзначајнија државно-верска делегација, поред оне која је у априлу 2011. формирана за Први билатерални међуверски дијалог са Индонезијом.

Индонезија, која води међуверски дијалог са преко тридесет земаља, оценила је да је Први билатерални међуверски дијалог са Србијом (2011) био најбољи који је икада одржан с другом државом.

Иницијатор оба међуверска дијалога две земље био је амбасадор Индонезије у Србији Семуел Самсон.

Међуверски дијалог Србије са Индонезијом је од посебне важности будући да је Индонезија највећа муслиманска држава на свету с којом званични Београд већ више од шездесет година има веома срдачне односе.

Индонезија на међународном плану пружа чврсту подршку Републици Србији око очувања територијалног интегритета наше земље у јужној српској покрајини, на Косову и Метохији.

Први пут у историји Србије и Југославије, државни функционери и сви верски поглавари наше земље заједно су 2013. отпутовали у званичну посету старој држави – Индонезији: Његова Светост Патријарх српски Иринеј, шеф верског дела делегације; др Милета Радојевић, шеф државног дела делегације, директор Канцеларије Владе Републике Србије за сарадњу с црквама и верским заједницама; др Драган Новаковић, помоћник директора Канцеларије; монсињор Станислав Хочевар, надбискуп београдски Римокатоличке цркве у Србији, Адем еф. Зилкић, реис-ул-улема Исламске заједнице Србије; Исак Асиел, рабин Јеврејске заједнице у Србији; Мухамед еф. Јусуфспахић, муфтија србијански и београдски имам, заменик, реис-ул-улема Исламске заједнице Србије; проф. др Драгомир Сандо, продекан на Православном богословском факултету Универзитета у Београду; др Александар Раковић, координатор билатералног међуверског дијалога Србије и Индонезије и председник Друштва

српско-индонежанског пријатељства „Нусантара“; протођакон Радомир Ракић, главни и одговорни уредник Информативне службе Српске Православне Цркве.

Државно-верска делегација Србије допутовала је у Џакарту 22. октобра 2013. а на аеродрому „Сукарно-Хата“ дочекали су је амбасадор Србије у Индонезији Јован Јовановић, представници Министарства спољних послова Индонезије и православни верници из Џакарте.

Џакарта пост, утицајни дневни лист који излази на енглеском језику и окренут је ка дипломатском кору, објавио је да је долазак државно-верске делегације Србије „историјска посета“ јер први пут један православни патријарх посећује Индонезију.

Званични сусрети представника две земље почели су 23. октобра 2013. Нашу делегацију је примио координациони министар за народна питања Агунг Лаксоно који је казао да су пријатељски односи Индонезије и Србије историјски, да две земље спајају етничка и културна разноликост и да смо „блиска браћа“ још од успостављања дипломатских односа Београда и Џакарте односно Југославије и Индонезије.

Његова Светост патријарх српски Иринеј такође је подвукао историјско пријатељство две земље и додао да нам је свима велика част што односе са Индонезијом сада можемо да негујемо и учвршћујемо. Патријарх је нагласио да су односи између традиционалних цркава и верских заједница у Србији пријатељски и да међуверска сарадња даје плодноне резултате.

Директор Канцеларије за сарадњу с црквама и верским заједницама др Милета Радојевић је пренео поздраве председника Србије Томислава Николића председнику Индонезије Сусилу Бамбанг Јудојону да „високо цени и никад неће заборавити подршку коју Индонезија даје виталном интересу Србије – очувању целовитости Србије и непризнавање независности Косова“.

Министар Лаксоно је на то одговорио да је Индонезија конзистентна у ставу да неће признати „самопроглашену независност Косова“.

Потом је уследила међуверска конференција с темом која се тиче верских и културних различитости. Индонезија је формирала државно-верску делегацију коју су поред функционера из министарства спољних послова и вера чинили универзитетски професори муслиманске, протестантске, римокатоличке, хиндуистичке, будистичке, конфучијанистичке и православне вероисповести.

Конференцију је отворио др Абдурахман Фахир, генерални директор за информације и јавну дипломатију Министарства спољних послова Индонезије, а затим је говорио и генерални секретар Министарства вера Бахрул Хајат. Потом су реферате представили проф. др Амин Абдулах, члан кабинета министра вера; архимандрит Данијел Бјанторо у име заједнице православних Индонезана; проф. др Франц Магнис–Сусено, језуитски свештеник и предавач на Филозофској школи Дријакара; др Чандра Сетјаван, координатор врховног

конфучијанског савета Матакин и протестантски свештеник Јоас Адипрасетја који води Теолошки семинар у Џакарти.

С наше стране, поздравну реч је дао др Милета Радојевић, а говорили су сви чланови делегације: представници Републике Србије, Српске православне цркве, Римокатоличке цркве у Србији, Исламске заједнице Србије и Јеврејске заједнице у Србији. Стога можемо да нагласимо како је Други билатерални међуверски дијалог Србије и Индонезије био сусрет свих великих религија света. Размењена су искуства о међуверском саживоту и складу у два земљама, представљени реферати су обogaћени разменом мишљења и додатним питањима.

Државно-верска делегација Републике Србије потом је посетила православну црквену заједницу у Џакарти. Православних Индонежана има око 20.000 на Суматри, Јави и Балију. Број православаца у Индонезији расте из године у годину.

Сутрадан 24. октобра 2013. наша државно-верска делегација посетила је Исламски универзитет Сијариф Хидајатулах. Делегацију је примио ректор проф. др Комарудин Хидајат који је казао да се сећа сваког дана посете Београду када је 2011. био члан државно-верске делегације на Првом билатералном међуверском дијалогу Србије и Индонезије. Хидајат је нагласио да је универзитет којим руководи лидер високог образовања у Индонезији, са 22.000 студената који похађају десет факултета.

У име наше делегације ректора је поздравио др Милета Радојевић који је казао како му је драго што међуверски дијалог представља добар путоказ за продубљивање сарадње наших држава.

Студентима су се потом обратили амбасадор Индонезије у Србији Семуел Самсон, амбасадор Србије у Индонезији Јован Јовановић и ректор Комарудин Хидајат, који су говорили о продубљивању историјских односа Београда и Џакарте и међуверском дијалогу као једној од магистрала ка успеху. Амбасадор Самсон је казао да би Трећи билатерални међуверски дијалог Србије и Индонезије могао да се одвија између студената.

На Исламском универзитету Сијариф Хидајатулах потом су предавања одржали продекан за науку Православног богословског факултета у Београду проф. др Драгомир Сандо, муфтија београдски Мухамед Јусуфспахић и председник Друштва српско-индонежанског пријатељства „Нусантара“ др Александар Раковић, координатор оба међуверска дијалога две земље. Сва тројица предавача говорила су о српским искуствима у развијању верског склада.

Државно-верска делегација наше земље посетила је и исламску организацију Мухамадија која је у Индонезији задужена за основно, средње и високо образовање. Високи саветник у Мухамадији др Судибјо Маркус је нагласио да ова организација има 133 факултета и развијену сарадњу широм света.

Патријарх српски Иринеј је у Мухамадији казао да је Србија поносна на пријатељство са Индонезијом. Његова Светост је приметио да „топли осме-

си Индонежана указују на садржину њихових расположења“. Патријарх је упознао домаћине да су 2013. права хришћана угрожена на Косову и Метохији па се патријарх Иринеј и у Мухамадији захвалио Индонезији што „није признала насилно отцепљење дела Србије – Косова и Метохије где се развијала историја, култура и духовност српског народа“.

Садржајан дан за нашу делегацију употпуњен је мисом у римокатоличкој катедрали у Џакарти коју је служио надбискуп београдски Станислав Хочеваар. Монсињор Хочеваара је примио надбискуп Џакарте Игнације Сухарјо Хардјо-атмодјо.

Делегација Србије је затим посетила Базнас, државну институцију која се бави социјалним питањима муслимана. Госте је примио генерални секретар Фуад Насар који је говорио о делатности ове организације. Насар се заинтересовао и на који начин се Српска православна црква и Исламска заједница Србије баве социјалним питањима. О томе су говорили патријарх Иринеј и муфтија Мухамед Јусуфспахић. Патријарх је подвукао посебно тежак положај православног свештенства на Косову и Метохији, док је муфтија Јусуфспахић нагласио да је самопроглашена независност косовских Албанаца политичко питање а не верско.

Четвртог дана боравка у Индонезији (25. октобар 2013) државно-верска делегација Србије посетила је у Истиклал џамију и римокатоличку катедралу у Џакарти. Потом су реис-ул-улема Адем Зилкић и муфтија Мухамед Јусуфспахић у Истиклал џамији клањали џума намаз.

Нашу државно-верску делегацију је затим примио председник Представничког дома Народне скупштине Индонезије др Марзуки Али. Пошто је пожелио добродошлицу и изразио велико поштовање, рекао је да је у јуну 2013. индонежанска парламентарна делегација посетила Србију и да је срећан што је пријатељски примљена на највишем државном нивоу. Када је реч о верским питањима, Али је подвукао да сваки Индонежанин по уставу има право да слободно одабере вероисповест. Посебно је нагласио да из године у годину све цркве и верске заједнице бележе раст.

Патријарх Иринеј је председнику Алију казао да је наша делегација имала велико задовољство да посети „дивну и благословену земљу Индонезију и њен народ“. Патријарх је подвукао да у Индонезији влада „хармонија између религија и народа“. Он је направио паралелу, да је и према Миланском едикту тако: као да је „идеално примењен“ у Индонезији, да свако из свог срца исповеда веру, гради храмове и преноси своје учење. Патријарх је закључио да Индонезија тиме даје пример читавом свету и да је верски склад у тој земљи „мио и Богу и људима“. Његова Светост се захвалио Индонезији што је у Србију послала „дивног амбасадора Семуела Самсона“.

Директор Канцеларије за сарадњу с црквама и верским заједницама др Милета Радојевић нагласио је на почетку да пријатељство наше две земље, које је успостављено пре више од педесет година, не бледи већ јача. Директор је и

овом приликом пренео захвалност председника Републике Србије Томислава Николића Индонезији на принципијелном ставу према очувању територијалног интегритета Србије. Он је пренео и пријатељску поруку премијера Србије Ивице Дачића да Србија може да буде важна карика за сарадњу Индонезије са европским земљама. Радојевић је Марзуки Алију уручио писмо председника Николића за председника Индонезије Сусила Бамбанг Јудојона.

Потом је уследила посета Министарству спољних послова Индонезије где је нашу делегацију примио заменик министра др Вардана. Он је рекао да се највећи успеси и међуверском разумевању остварују путем дијалога. Вардана је додао како се нада да ће се међуверски дијалог Србије и Индонезије наставити и да ће дати конкретне резултате.

Патријарх Иринеј је казао да су међуверски односи у Србији складни о чему сведочи и формирање наше државно-верске делегације. Патријарх је поновио да складни међуверски односи не постоје на Косову и Метохији где су Албанци једнострано прогласили самосталност. Његова Светост се и овде захвалио Индонезији што не признаје самопроглашену албанску сецесију на Косову и Метохији, која је наша света земља са преко 1.500 цркава и манастира, највећих светиња српског народа међу којима је и седиште српског патријарха – Пећка патријаршија.

Државно-верска делегација Србије потом је посетила највећу исламску организацију у Индонезији Надлатул улама. Лидер ове организације др Саид Акил Сирој казао је да ислам веома поштује хришћанску веру јер потиче из истог извора. Сирој је додао да Надлатул улама сматра да „ислам мора да буде добра, уљудна и модерна вера“. Он је додао да је Надлатул улама посредник у решавању верских спорова у земљи и да, када до верских конфликта дође, реч је о злоупотреби у политичке сврхе.

Патријарх Иринеј се сложио с тим да верски конфликти настају када политичари злоупотребљавају верска питања.

Завршну реч током посете Надлатул улами дао је реис-ул-улема Исламске заједнице Србије Адем Зилкић. Он је казао да у „нашој домовини Србији“ живи преко 45 националних заједница и да постоји седам традиционалних цркава и верских заједница. Реис је појаснио да Исламска заједница делује као традиционална и да је потпуно равноправна с другим црквама и верским заједницама које имају тај статус. Додао је да су верници Исламске заједнице Србије припадници седам народности, „што значи да смо превазишли национални начин организовања“. Зилкић је нагласио да „међуверски односи у Србији никада нису били бољи“. На крају, реис-ул-улема Адем Зилкић је подвукао да су се „након једностраног проглашења независности Косова муслимански верници нашли с две стране границе која је насилно успостављена“. Зилкић је био изричит да „проблеми на Косову нису верске већ националне природе“. Пријатељима из Индонезије реис Зилкић је поручио да „буду обазриви и не подлегну једнострано проглашеној независности Косова“. Реис је као мусли-

ман замолио представнике Надлатул уламе да подрже своју владу у доследном ставу око косовског питања како „наши верници не би живели с две стране границе“.

Рабин Јеврејске заједнице у Србији Исак Асиел сусрео се са професорима Факулета за друштвене и политичке науке Универзитета Индонезије, др Чуснул Марјах и др Дејвом Лументом, како би се остварила сарадња наших земаља у пољу етнологије и антропологије. Посета наше државно-верске делегације у Индонезији овим је завршена.

Државно-верске делегације Србије и Индонезије су закључиле да је и овај дијалог био веома успешан и да га треба наставити. Дијалог две земље био је медијски знатно покривен у Србији и Индонезији, а имао је одјека у више азијских земаља. Индонезија је прихватила предлог да се међуверски дијалог наших земаља одвија сваке две године.

Трећи билатерални међуверски дијалог Србије и Индонезије (8-13. новембар 2015, Београд)

Трећи билатерални међуверски дијалог Републике Србије и Републике Индонезије одржан је од 8. до 13. новембра 2015. То је била прилика да две пријатељске земље још једном на највишем државно-верском нивоу дебатују о верским темама које се тичу државних органа, цркава и верских заједница.

За Трећи билатерални међуверски дијалог Републике Србије и Републике Индонезије, наша земља је формирала делегацију коју су чинили: министар правде Републике Србије Никола Селаковић, Његова Светост патријарх српски Иринеј, директор Управе за сарадњу с црквама и верским заједницама др Милета Радојевић, епископ бачки Српске православне цркве проф. др Иринеј Буловић, реис-ул-улема Исламске заједнице Србије Адем Зиклић, надбискуп београдски Римокатоличке цркве Станислав Хочевар, рабин Јеврејске заједнице у Србији Исак Асиел, муфтија србијански Исламске заједнице Србије Мухамед Јусуфспахић, епископ рашко-призренски Српске православне цркве Теодосије Шибалић, епископ Реформатске хришћанске цркве у Србији Бела Халас, декан Православног богословског факултета Универзитета у Београду проф. др Предраг Пузовић, свештеница Словачке евангеличке цркве Анна Петровић, председник Друштва српско-индонежанског пријатељства „Нусантара“ др Александар Раковић и координатор Трећег билатералног међуверског дијалога Јована Стојиновић.

Сусрет је, уводним састанком, почео у недељу 8. новембра 2015. када је министар спољних послова Републике Србије Ивица Дачић примио шефа делегације Републике Индонезије др Абдурахмана Фахира, а затим и у Амбасади Индонезије у Београду вечером коју је амбасадор Индонезије Хари Ричард Џејмс Канду приредио у част Трећег билатералног међуверског дијалога и доласка делегације Републике Индонезије на челу са др Фахиром.

Трећи билатерални међуверски дијалог Републике Србије и Републике Индонезије је званично отворен конференцијом у Палати Србија посвећеној омладинским темама, у понедељак 9. новембра 2015. Након уводних излагања министра Селаковића, патријарха Иринеја и заменика министра др Фахира, модератор конференције др Александар Раковић је означио да је тиме Трећи билатерални међуверски дијалог Републике Србије и Републике Индонезије званично отворен. Потом је уследила конференција за штампу на којој су говорили министар Селаковић, патријарх Иринеј и др Фахир. Они су подвукли пријатељство две земље, значај дијалога и афирмативну улогу омладине у савременом друштву. Затим су уследиле две научно-стручне сесије на челу са рефератом др Милете Радојевића. На конференцији су говорили сви чланови наше делегације и скоро сви чланови делегације пријатељске Индонезије: генерални директори Министарства вера за римокатоличку и хинду заједницу Еусебиус Бенсаси и И Кетуг Виднја, ректор Исламског државног универзитета Сијариф Хидајатулах Деде Росјада, представник Римокатоличке цркве отац Игнатиус Исмартоно, представник протестанских цркава отац Пенрад Сиангиан, представница православних Индонезана Кристина Џени Сандра, представник Центра за међуверску хармонију Министарства вера Ваван Дјунаеди, професор Хришћанског универзитета Сатја Вакана др Изак Лату и професор Универзитета Гаца Мада др Мохамед Икубал Анхаф.

Ток конференције у Палати Србија одвијао се под утиском истовременог гласања у Генералној скупштини Унеска о пријему такозваног „Косова“ у ту организацију. На претходном гласању у Извршном савету Унеска Република Индонезија је била уздржана, а Република Србија је чинила напоре да пријатеље из Индонезије увери како би било најбоље да изричито буду против пријема „Косова“ у Унеско. Знало се да ће одлучивати само неколико гласова и да би глас Републике Индонезије у корист Републике Србије био веома драгоцен. Према нашим сазнањима, председник Републике Индонезије Ђоко Видодо „преломио“ је да Република Индонезија изричито гласа против пријема „Косова“ у Унеско и тиме Републици Србији донесе један од кључних гласова. Када је током конференције у Палати Србија стигла вест из Париза да је Генерална скупштина Унеска одлучила да „Косово“ не може бити члан те организације, чланови делегација Републике Србије и Републике Индонезије устали су и аплаузом и овацијама поздравили одлуку Генералне скупштине Унеска. Република Индонезија је још једном показала да чврсто стоји на страни међународног права и да своје пријатеље не оставља на цедилу. Владика рашко-призренски Теодосије и јеромонах манастира Високи Дечани Иларион Лупуловић су се, с тим у вези, у име православних хришћана Косова и Метохије посебно захвалили пријатељима из Индонезије.

У уторак 10. новембра 2015. делегацију Републике Индонезије прво је примила председница Народне скупштине Републике Србије Маја Гојковић, затим српски патријарх Иринеј, потом реис-ул-улема Адем Зилкић и муфтија

Мухамед Јусуфспахић. Чланови делегације Републике Индонезије, на челу с др Фахиром, били су тог дана гости и председника Републике Србије Томислава Николића. На свим сусретима подвучено је пријатељство наше две земље као и захвалност од стране наших државних функционера и патријарха Иринеја на принципијелном ставу Републике Индонезије да буде против чланства „Косова“ у Унеску. Пошто је др Абдурахман Фахир одржао предавање на Факултету политичких наука Универзитета у Београду, а проф. др Деде Росјада одржао предавање на Факултету исламских наука Исламске заједнице Србије, чланови делегације Републике Индонезије посетили су Јеврејски историјски музеј у Београду и Синагогу Сукат Шалом где им је домаћин био рабин Исак Асиел. Јеврејски хор је за госте из Индонезије извео неколико нумера.

У среду 11. новембра 2015. делегација Републике Индонезије била је гост Епархије сремске и Епархије бачке Српске православне цркве. У преподневном делу, госте из Индонезије је у Сремским Карловцима примио епископ сремски Василије Вадић. Индонежански пријатељи су посетили саборну цркву у Сремским Карловцима, Ризницу Српске православне цркве и Богословију „Светог Арсенија Сремца“ (Карловачка богословија). Хор карловачких богослова је извео неколико српских духовних и народних песама, а потом је православна хришћанка из Индонезије Кристина Џени Сандра одржала пригодно предавање уз асистенцију ректора Карловачке богословије протојереја-ставрофора Јована Петковића и протођакона Радомира Ракића. Индонежани су затим посетили Капелу мира у Сремским Карловцима. Делегацију Индонезије је поподне у манастиру Ковиљ угостио епископ бачки проф. др Иринеј Буловић, заједно са митрополитом загребачко-љубљанским проф. др Порфиријем Перићем и епископом јегарским Јеронимом Мочевећем. Владика Иринеј је подвукао значај што чешћих међуверских сусрета представника Србије и Индонезије што су чланови делегације Републике Индонезије једногласно подржали. Поред тога, владика Иринеј је казао да је складан однос православних и муслимана у Републици Србији изричит пример најбољег односа те две вероисповести у Европи.

У четвртак 12. новембра 2015. делегација Индонезије посетила је Архив Југославије где им је домаћин био директор архива Миладин Милошевић. Гости су били у прилици да погледају изложбу *Београд – Цакарџа, од усјостављања дијипломатских односа до данас* и упознају се са истраживањима и књигом проф. др Љубодрага Димића, др Александра Раковића и Миладина Милошевића *Југославија – Индонезија 1945-1967: истраживања и документи*. Делегација Индонезије затим је посетила Православни богословски факултет Универзитета у Београду где их је срдечно дочекао и беседом им се обратио декан факултета проф. др Предраг Пузовић. Обновљен је споразум Исламског државног универзитета Сијариф Хидајатулах с једне стране и Универзитета у Београду и Православног богословског факултета с друге стране који је претходно склопљен током Првог билатералног међуверског дијалога Републике Србије

и Републике Индонезије (2011). Потом је проф. др Деде Росјада у пуном амфитеатру одржао предавање студентима Православног богословског факултета. Чланови делегације Индонезије затим су били гости Надбискупије београдске Римокатоличке цркве где их је угостио надбискуп Станислав Хочевар. Током програма у Надбискупији београдској спонтано су изведене духовне песме с нашег простора али и из Индонезије и Сирије.

У петак 13. новембра 2015. одржан је опроштајни ручак за делегацију Републике Индонезије. Патријарх Иринеј, др Милета Радојевић и Еусебиус Бенсаси подвукли су да је Трећи билатерални међуверски дијалог Републике Србије и Републике Индонезије био веома успешан, а амбасадор Републике Индонезије Хари Ричард Џејмс Канду је саопштио да је Влада Републике Индонезије одлучила да би Четврти билатерални међуверски дијалог Републике Србије и Републике Индонезије требало да се одржи 2017. у Индонезији. Делегација Индонезије се, у име Министарства вера, посебно захвалила организаторима Трећег билатералног међуверског дијалога др Милети Радојевићу и Јовани Стојиновић.

Уз делегацију Републике Индонезије су били и начелник Одељења за Азију, Аустралију и Пацифик Министарства спољних послова Републике Србије Александар Јанковић, из дипломатског протокола Саша Јовановић, свештеници Српске православне цркве проф. др Драгомир Сандо и протођакон Радомир Ракић, имами Исламске заједнице Србије Емин Зејнулаху, Рамадан Мехмети, Мухамед Зиљкић и шеф кабинета муфтије србијанског Муедиб Шахиновић.

**ДРУГИ БИЛАТЕРАЛНИ МЕЂУВЕРСКИ
ДИЈАЛОГ СРБИЈЕ И ИНДОНЕЗИЈЕ**

**РЕФЕРАТИ ЧЛАНОВА
СРПСКЕ ДЕЛЕГАЦИЈЕ**

Др Милета Радојевић

шеф делегације, директор Канцеларије за сарадњу с црквама
и верским заједницама Владе Републике Србије

УВОДНА РЕЧ

Поштовани домаћини државни и верски званичници Индонезије,
Драги чланови делегација Индонезије и Србије
Ваша Светости патријарше српски,

Срдачне везе Београда и Џакарте сежу у педесете године 20. века када је наша земља, у то време Југославија, на глобалном плану подржавала најплеменитије идеје: антиколонијализам, пацифизам и антисегрегационизам.

На том прогресивном таласу упостављени су билатерални односи Југославије и Индонезије који су се успешно одвијали на свим пољима осим нажалост на пољу верске сарадње.

Наиме, тадашње комунистичке власти у Југославији нису придавале значај верским питањима осим ако их нису тумачиле изричито као културну баштину.

Дошло је време да ову празнину у срдачним односима Београда и Џакарте попунимо на најбољи могући начин.

Пре две године (2011), на Првом билатералном међуверском дијалогу са Индонезијом, Република Србија је први пут у својој историји формирала државно-верску делегацију на највишем нивоу.

Успех Првог билатералног међуверског дијалога са Индонезијом отворио нам је нове видике и путоказе у верској политици које, бићу слободан да кажем, нема ниједна држава у нашем региону осим Републике Србије.

Први билатерални међуверски дијалог Србије и Индонезије нам је показао да Република Србија треба да буде лидер, и да то јесте, међуверског дијалога у нашем региону: бивше Југославије, Балкана и југоисточне Европе.

Стога сам слободан да подвучем како је данашњи дијалог разговор не само две пријатељске државе и наших цркава и верских заједница већ и два лидера у међуверском дијалогу, сваког у свом делу света Индонезије, као најисточније и највеће муслиманске земље и Србије као западније православне земље.

Свима нам желим успех у раду Другог међуверског дијалога Србије и Индонезије, да овај скуп превазиђе наш претходни и да наш међуверски дијалог утемељимо на годишњем нивоу.

Патријарх српски Иринеј

ОДНОС ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ ПРЕМА ДРУГИМ РЕЛИГИЈАМА У СРБИЈИ

Поздрављам вас у својству првојерарха Српске православне Цркве, Цркве која броји око 12.000.000 житеља и од тог броја огромне већине својих верника који живе на просторима Републике Србије, просторима бивше Југославије и оних широм света. Црква у којој сам патријарх једна је од помесних православних Цркава са својим седиштем у Београду као престоницом Србије. Можемо се похвалити чињеницом да је у свету мало географских простора који се преплићу као наше, где је поред значајних историјских догађаја и личности, концентрисано и више конфесија светских размера: других хришћанских, јудејских и исламских заједница. Наша Црква види то као Божји дар и предзнак савременог цивилизацијског времена где су људи не само позвани једни на друге у комуникацијском, друштвеном, економском, научном, социјалном, него пре свега и верском смислу. Стога слободно можемо рећи да је задатак наше Цркве да указује и гради међусобне односе негујући љубав и пријатељство са свим вероисповестима, са нашим политичким врхом и светом који нас окружује.

Знамо и то да данашње плуралистичко доба сведочи да живимо у свету у којем се исповедају различите религије или се људи држе другачијих идеологија уместо искрене вере у Бога. Има прилично породица које живе у мешовитим браковима, или као суседи у селима и градовима, па је неопходно да градимо своје односе у којима ће доћи до изражаја брига о човеку и жеља да се други као другачији схвати. Оваква врста дијалога, која је на почетном стадијуму неопходна, веома је *иракџична*, јер има посла с питањима свакодневице и, изнад свега, са најобичнијим и породичним односима.

Међутим, постоје захтеви изнад локалних потреба који просто траже да се верујући људи ангажују у дијалогу зарад изградње шире заједнице, пре свега, ради неговања и успостављања мира и правде између верских заједница, при којима се додирују питања од националног и интернационалног значаја. Све хришћанске заједнице, као и јудејска и исламска, доживљавају српску државу и просторе као своје, што по природи обитавања и јесте. На тој платформи живота религијске разлике доприноси бољем разумевању и добром суживоту, о чему сведочи и ова делегација верских челника Србије која је заједно дошла вама у посету.

Дијалог нам помаже да откривамо праву слику о нама иако различитих вера, а за ово је неопходно међусобно поверење и уважавање идентитета. Као верујући људи морамо при томе бити вођени оном заповешћу из Библије:

„Љуби ближњег свог као самога себе“, а макар донекле познавајући свете књиге других религија, знамо да су и други упућени на светост живота поштујући друге и оно што је код њих другачије.

Основна претпоставка за сваки дијалог у друштву, ма каквог састава то друштво било, јесте поставка да Бог, у кога верујемо, јесте Творац све твари и свег човечанства, да је Он, од самог почетка, хтео општење са Собом лично и међусобно општење свега што је Он призвао у живот, да је у сврху овога омогућио настанак заједница. Мушко и женско, сви се рађају за општење са другим људима. У првом окружењу сусрећемо чланове своје родбине, но убрзо морамо истраживати шире односе, када полазимо у школу или почињемо да обављамо друштвену делатност.

Са сваким човеком као Божјим створењем морамо разговарати, уважавати га и поштовати његово достојанство, интегритет. Кроз дијалог с њима морамо „говорити истину у љубави“. Па и кад проповедамо своје сопствено верско учење, свој начин живота, износимо своје традиције и своја мишљења са читавим кодексом понашања, не можемо то чинити а да истовремено не водимо дијалог!

Све религије света залажу се за *достојанство човекове личности*. Човек створен по лику Божјем увек је стварни центар око кога се све усредсређује. И када проповедамо своје верско учење, увек имамо на уму и другога човека, онога који не верује на исти начин у Бога, који је другачији. Први корак на путу ка њему јесте *толеранција*, која није довољна, јер истински верник треба да свог ближњег и љуби. Јер *љубав* је врхунац савршенства, и она обухвата и оно што обично зовемо толеранција. Међутим, кад нема искрене љубави и самилости, почнимо с толеранцијом и завршимо с љубављу.

Божански *дар слободе* је савршенство човекове личности, и то уколико, с једне стране, појединац носи у себи слику личнога Бога, а с друге стране, лична заједница на основу веровања у Бога одражава нас као његове припаднике. Слобода је за човека божански дар, који га ставља у положај да непрестано напредује у духовном усавршавању јединства људског рода по створености, и одражава наше веровање у једнога Бога. Али та слобода, истовремено, укључује и опасност непослушности, аутономног самоодлучивања према Богу, а тиме и опасност отпада од Њега. На томе се заснива страхотна улога које зло одиграва у човеку и свету.

Последице овог зла у данашњем животу су све несавршености и недостаци које видимо на делу: секуларизација, насиље, распад морала, негативни феномени код једног дела данашње омладине, расизам, наоружавање, ратови, и из тога проистекле социјалне недаће, утњетавање маса, социјална неправедност, ограничавање човекових права на пољу људске свести и, посебно, верске слободе, које су понекад потиснуте до потпуног нестанка било каквог верског живота. Ту су и економска беда, неправедна расподела потрошачких добара или, штавише, потпуна немаштина, глад милиона недовољно исхрањених људи, проблеми избеглица и масовно напуштање матичне земље, разарање чо-

векове средине, проблем друштва у развоју услед неравномерно индустријализованог и све више технократски притиснутог човека, очекивање од футурологије – сви ови проблеми навлаче неизмерни страх у данашњем човечанству, у човечанству које, управо услед својих расцепа, постаје све свесније да у себи садржи клице онтолошког јединства људског рода, који је повезан са Творцем преко првог човека Адама.

У свођењу јединства свих људи на први пар божанског стварања лежи стварни извор за вредности: слобода, једнакост, братство и друштвена правда. Овде бисмо комотно могли применити речи хришћанског мисионара апостола Павла (1. век по Хр.) који је у оно робовласничко време сведочио принцип: „Нема више Јудејца ни Јелина, нема више роба ни слободнога, нема више мушкога ни женскога, јер сте један (човек) у Христу Исусу“. Значи, ми као верујући људи треба да прихватамо једни друге као браћу и сестре. Осим тога, ми верујемо да ово јединство нема ничег статичног ни монолитног. Напротив, оно је од велике динамике и многострукости.

Говорим вам ово и овако јер сам као епископ своје Цркве био сведок великих несрећа на нашим бившим југословенским просторима. Распадом дотадашње државе, оркан рата одразио се кроз крвопролића најчешће недужног народа без обзира којој завађеној страни припадао. Следи да је нетрпељивост у корену идеолошка, а не верска. Епилог нечувене трагедије јесте једна пустош која се огледа и до данашњих дана на свим пољима како духовног, тако и материјалног, културног, уметничког и егзистенцијалног живота. На развалинама тог искуства и сазнања најочигледније видимо човека који је изгубио истинску и исконску веру, а поред ње, љубав и људско достојанство. Боље речено, ратне прилике су биле последица претходног живота наших народа који су потисли све највеће вредности живота, а да тога нису били свесни. У новим приликама и околностима, помало парадоксално, ту смо са једним искуством више. Животом своје вере и њеног присуства међу нама, али и у свету, желимо да дамо нови импулс. Ова жеља је снажно присутна и код представника других религија нашега поднебља.

Сведочећи том истином, желимо пре свега да као Православна црква дамо допринос миру, слободи, правди и међусобном разумевању, а који допринос би требало да буде, пре свега, у *сведочењу љубави*. „Сведочење љубави“ значи да Црква мора интензивирати свој рад у ситуацијама када оцени да нешто не одговара учењу о љубави и братству међу Богом створеним бићима. Црква мора пружати сведочење о „нади која је у нама“ у свакој појединачној ситуацији када су у питању мир, братство, слобода и правда, као и страхопоштовање пред човековом личношћу као сликом Божјом. Верујемо да ово може издејствовати само љубав, па ће православни хришћани, у сарадњи с браћом и сестрама из других Цркава и религија, али и са другим људима, као атеистима, на пример, и данас сведочити веру и наду у свету у којем је ово сведочење потребно више него икада.

Као верујући морамо се залагати на елиминисању болести, ратних катастрофа и несрећа; као људе који имају искуство мира, недостатак мира у данашњем свету не може оставити равнодушним; ангажујмо се за неговање све веће праведности у свету, како за појединца, тако и за друштво. Пошто свакодневно доживљавамо шта значи божанско милосрђе, то се залажемо против сваког фанатизма и сваке нетолеранције међу људима и народима; пошто доживљавамо од Бога подарену слободу, религијске универзалне вредности можемо боље проповедати свима људима и народима и настојати на правима сваког Божјег створења.

Како ми то у практичном животу чинимо? Сваком нашем активношћу, обележавањем разних свечаности, црквеним програмима, међурелигијским сусретима отварамо врата љубави за представнике не само хришћанског него и исламског, јеврејског света. Ове године, а посебно ових дана, на прослави 1700 година од проглашења Миланског едикта (указа о слободи хришћана у свету) присуствовали су представници муслиманске заједнице. Исто тако се чини поводом већих црквених празника када долази до узвратних посета, не куртоазних, него у духу искрене радости. Такође се у Србији одржавају међурелигијски семинари, воде теолошки разговори, организују научни симпозијуми и академије на којима се обрађују одређена питања од заједничког значаја.

Полазећи од небеске заједнице, као илустрацију односа између нашег приближавања Богу у молитви и духовном животу и приближавања једних према другима, навешћемо слику коју је један хришћански духовник употребио још у 6. веку по Христу. Тај духовник се звао Доротеј, па се и његова слика назива Доротејев круг. То изгледа овако: замислимо један круг, који има полупречнике који воде центру круга. Ми обични људи налазимо се на ободу круга. Што год више се приближавамо Богу (који је у центру круга) све више смо ближи једни другима. И обрнуто: уколико се више удаљујемо од Бога, удаљујемо се и једни од других!

Јасно је да Бог и његово свето учење о молитви, љубави, испомагању, чињењу добрих дела, праштању, уважавању свакога било које расе или вере био, може бити устав сваке земље.

Из досадашњег сазнања упознали смо се са овом лепом земљом. Али ову искусвеност коју доживљавамо, не само да потврђује све оно што нам је наговештавано, него превазилази представу која се није могла у потпуности замислити. Ова лепа земља заслужује овакав благочестиви народ. Нас раздвајају хиљаде километара, историја, култура, гране уметности, вера. Али и поред тога, зближава нас и упућује једне на друге карактерност, људскост и припадност једноме Богу као његове деце посејане у различитостима по целом свету. Зато вам у име своје и свих добронамерних са наших светих простора упућујем речи благодарности на гостопримству и вашој домаћинској љубави којом сте нас опчинили.

Др Милета Радојевић

директор Канцеларије за сарадњу с црквама
и верским заједницама Владе Републике Србије

ОДНОС ИЗМЕЂУ ДРЖАВЕ И ЦРКАВА И ВЕРСКИХ ЗАЈЕДНИЦА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Уважени поглавари црква и верских заједница, поштовани представници органа Републике Индонезије, драги гости,

У априлу 2011. у Београду је одржан Први међуверски дијалог Републике Србије и Републике Индонезије. Тада су први пут у Србији и на простору бивше Југославије о верским темама на научно-стручан начин разговарали представници вероисповести заступљених у читавом свету: православци, римокатолици, протестанти, муслимани, хиндуисти и јудаисти.

Посебно нам је значајно што је индонежанска страна наш међуверски дијалог оценила као најуспешнији који је вођен с неком земљом и што је тај дијалог допринео даљем продубљивању пријатељских односа између две земље.

Пре две године имали смо прилику да Индонезији, највећој муслиманској земљи, укажемо на складан однос државе и црква и верских заједница, односно складне међуверске односе у Републици Србији.

Посебно истичемо да су пријатељи из Индонезије чули и уважили наше аргументе против самопроглашене сецесије косовских Албанаца, за коју је јасно да представља политички сепаратизам, а никако тобожњи верски сукоб. Користимо ову прилику да пријатељској Индонезији још једном захвалимо што у вези са питањем самопроглашене независности косовских Албанаца чврсто стоји уз Србију.

На нашем међуверском дијалогу сусрећемо се као цивилизације и културе, географски удаљене али посве пријатељске. Наше пријатељство сеже у време педесетих година 20. века када су Југославија и Индонезија успоставиле дипломатске односе, а од 1961. постале лидери несврстаног света.

Због карактера југословенских власти у време док је наша земља била лидер Покрета несврстаних, није било прилике да се одлична политичка, економска и културна сарадња прошири верском компонентом. Сада попуњавамо ту празнину у билатералним односима Београда и Џакарте.

Индонезији дугујемо захвалност на иницијативи за међуверски дијалог који нам је упутила 2010, а искуства која смо у Првом дијалогу стекли радо ћемо применити на простору бивше Југославије где Републику Србију видимо као лидера таквог дијалога.

Стога ми је задовољство и посебна част да данас на Другом међуверском дијалогу Републике Србије и Републике Индонезије говорим о односима државе и цркава и верских заједница у нашој земљи.

Република Србија је мултикултурна држава. У Републици Србији већину становништва чине Срби православне вероисповести (83%) који су верници Српске православне цркве. На њеној територији традиционално живе и припадници других народа и делују друге цркве и верске заједнице. Цркве и верске заједнице, нарочито већинска Српска православна црква, имале су велику улогу у формирању националног идентитета и обликовању националне културе.

Национални и верски идентитет становништва Србије се не поклапа, тако да међу припадницима исте нације постоји верска различитост, баш као што у оквиру становништва исте вероисповести постоји национална различитост.

Цркве и верске заједнице представљају у Србији важан друштвени чинилац чији су се улога, утицај, правни положај и значај мењали и зависили од друштвено-историјских прилика. Модел односа између државе и цркава и верских заједница који данас постоји у Републици Србији, као и правни положај цркава и верских заједница, утемељени су у уставним решењима и разрађени Законом о црквама и верским заједницама Републике Србије.

Односи између државе и цркава и верских заједница опредељени су уставом зајамченом слободом вероисповести и начелима одвојености државе и цркава и верских заједница, аутономије цркава и верских заједница и сарадње између државе и цркава и верских заједница. Сва основна начела односа између државе и цркава и верских заједница позитивно утичу на очување верских и културних различитости, а уважавање националних и верских различитости један је од уставних императива.

Устав Републике Србије (2006) предвиђа да су цркве и верске заједнице одвојене од државе и као такве слободне да самостално уређују своју унутрашњу организацију, верске послове, да јавно врше верске обреде, да оснивају верске школе, социјалне и добротворне установе и да њима управљају у складу са законом. Дакле, уставно начело о одвојености државе и цркве праћено је уставним гарантовањем аутономије цркава и верских заједница. Како одвојеност државе и цркава и верских заједница, тако и њихова аутономија, у великој мери омогућавају очување верских и културних различитости у Србији.

Уставно начело о одвојености државе и цркава и верских заједница не подразумева стриктну одвојеност. Напротив, као што то показује пример одвијања верске наставе, али и друга законска решења, реч је о моделу кооперативне одвојености. Држава и цркве и верске заједнице сарађују у низу друштвених активности, између осталог, управо у циљу омогућавања остваривања слободе вероисповести. Ближе уређивање модела кооперативне од-

војености државе и цркава и верских заједница извршено је Законом о црквама и верским заједницама у чијој су изради учествовале све традиционалне цркве и верске заједнице.

Закон о црквама и верским заједницама (2006) којим се уређује начин остваривања Уставом зајамчене слободе вероисповести, промовише верска слобода и подстиче њено практиковање, а цркве и верске заједнице охрабрују да учествују у друштвеном животу, представља један од најважнијих системских закона. Закон се определио за модел регистрације, заправо стицања правног субјективитета цркава и верских заједница уписом у одговарајући Регистар цркава и верских заједница, који води надлежни орган државне управе.

Црквама и верским заједницама, које у Србији имају вишевековни историјски континуитет и чији је субјективитет у прошлости био признат посебним законима, признат је статус традиционалних цркава и верских заједница. У њих, осим најмногољудније и на просторима Републике Србије најстарије Српске православне цркве, спадају још и Римокатоличка црква, Исламска заједница, Јеврејска заједница и протестантске цркве: Словачка евангеличка црква, Реформатска хришћанска црква и Евангеличка хришћанска црква.

Модел кооперативне одвојености државе и цркава и верских заједница омогућава да држава, посредством надлежног органа, у прошлим сазивима Владе то је било Министарства вера, односно Министарства вера и дијаспоре, а данас посредством Канцеларије за сарадњу с црквама и верским заједницама, учествује у афирмисању слободе вероисповести, унапређивању положаја и улоге цркава и верских заједница у друштву, пружа помоћ у сакралном градитељству и заштити црквеног културног наслеђа, подржава верске компоненте у културном и етничком идентитету националних мањина у Републици Србији, учествује у популарисању вредности религијске културе и помаже у развоју верског образовања, пружа добре услуге у заштити правног положаја цркава и верских заједница и учествује у побољшању социјалног положаја верских службеника, ученика и студената верских школа.

Треба наравно имати и у виду да цркве и верске заједнице, поред државне помоћи, и својим средствима учествују у остваривању своје улоге у друштву. Поносни смо на то што је Република Србија данас велико градилиште цркава, цамија и других објеката намењених делатностима цркава и верских заједница. Исти случај је и са развојем верског школства у нашој земљи. У Републици Србији делују три верска факултета и дванаест средњих верских школа што за земљу која има нешто више од 7 милиона становника чини добар показатељ. Када је реч о верској култури, такође подвлачимо да цркве и верске заједнице успешно раде на развоју музеолошке, библиотечке и архивске делатности, да обogaћују своје средине верским сликарством и музиком, уз значајну помоћ државе. Јавни живот у Републици Србији данас се не може замислити без верске компоненте. Посебан допринос унапређењу

положаја цркава и верских заједница у друштвеној заједници држава је пружио доношењем прописа после одржаног Првог међуверског дијалога из 2011. којима је обезбеђено пензијско и здравствено осигурање свештеника и верских службеника свих цркава и верских заједница. На тај начин, решена су егзистенцијална питања свештеника и верских службеника, како за време рада, тако и у пензији.

Ради разматрања учешћа цркава и верских заједница у друштвеном животу, унапређивања њихове међусобне сарадње и сарадње са државом, при Министарству вера Републике Србије основан је 2010. Међурелигијски савет који су чинили министар вера и поглавари и високодостојници традиционалних цркава и верских заједница: Српске православне цркве, Римокатоличке цркве, Исламске заједнице Србије и Јеврејске заједнице у Србији. О свим темама од друштвеног значаја за Републику Србију, међуверске односе и државно-верске односе, чланови Међурелигијског савета Министарства вера одлучивали су консензусом и своје предлоге давали су у виду савета државним органима и јавности. Све је то, разуме се, утицало на унапређење односа између цркава и верских заједница који се данас сматрају изузетно добрим. Канцеларија за сарадњу с црквама и верским заједницама намерава да обнови рад Међурелигијског савета који је привремено обустављен након престанка постојања Министарства вера (и дијаспоре), а Други међуверски дијалог Србије и Индонезије је за то од посебног значаја. Наиме, сви чланови Међурелигијског савета су чланови државно-верске делегације Републике Србије у Џакарти.

Уколико се имају у виду сви изложени аспекти односа како између државе и цркава и верских заједница, тако и између самих цркава и верских заједница и уколико се покуша дати њихова оцена из угла поштовања верских и културних различитости у Републици Србији, утолико се слободно може закључити да правни положај који на основу модела кооперативне одвојености имају цркве и верске заједнице, омогућава остваривање и ширење њихове улоге у друштву, а самим тим и поштовање и даље развијање верске и културне различитости. Такође, изузетно добри односи између цркава и верских заједница велики су допринос и трајна залога очувања складних односа међу становништвом Србије које је верски и културно различито. Поштовање и развијање верске и културне различитости и складни међуверски и међунационални односи спадају у суштинска обележја Републике Србије као демократске и традиционално слободарске државе.

Адем Зилкић

реис-ул-улема Исламске заједнице Србије

ПРЕВАЗИЛАЖЕЊЕ ВЈЕРСКИХ И КУЛТУРНИХ РАЗНОЛИКОСТИ

Све религије су подједнако велике и истините. Оне су само различите стазе које воде до истог циља. Све оне истичу братство човјека и очинство Бога. Све проповиједају да би човјек требао вољети своје ближње и сва створења. Све подстичу своје следбенике да буду добри. Све религије бисмо требали да третирамо као пријатељске партнере у узвишеном задатку његовања моралног и духовног живота, човјечанства. Кад различите религије почну богатити једна другу, употпуниће душу (унутрашње јединство) за којом овај свијет тежи. Узмимо богаство различитих традиција, будимо насљедници баштине цијелог човјечанства, а не само одређеног подручја или нације.

Циљ свих религија је, у суштини, само тај да учини човјека божанским, боголиким, омогућивши му да изрази божанске квалитете, као што су универзална љубав, самилост, милосрђе, несребичност, толеранција, стрпљење, храброст и друго.

Као што је своја прва сазнања о себи човјек развијао у контакту са другим људима, тако је текло и његово осмишљавање властитог поријекла које је везивао за мистичне силе и религијска објашњења. У хисторији су неодвојиве културе од религија. Чак су и културе које нису имале додира кроз хисторију развијале властите религије, властита вјеровања. Такав је примјер са Инкама, Мајама и Астецима који су прије доласка Европљана имали своја вјеровања и своја божанства као што су и Европљани имали своја. То доказује да се култура и религија прожимају у свим друштвеним системима. Утицај културе и религије на образовање је неспоран. Могли би смо рећи да су то прве колијевке образовања. Образовање као танана нит живота спаја прошлост и садашњост и осмишљава будућност сваке културе и религије, везује културе и религије међусобно и доноси нова сагледавања човјеку, чини га слободнијим. У социолошкој литератури се срећемо с употребом ријечи друштво које има више значења. Најприје се употребљава да би означило скупни живот који чине више јединки, имајаћи у виду разлике људског од животињског, затим изразом друштво подразумјева се свака посебна заједница која је у саставу људског друштва (гене, племе, народ, нација итд.), као и професионалне организације (друштво социолога, економиста, правника, љекара, инжењера итд.).

Многи су писали, гласно расмишљали на „Питање о сношљивости култура и о миру међу религијама које се помакнуло према прворазредном политич-

ком питању. Али, напосљетку, то је ипак у првome реду питање упућено самим религијама, како се оне могу односити једна према другој у миру и што могу придонијети ‘одгоју људскога рода’ за мир. Монотеистичке вјере су утолико посебно погођене тим питањем, уколико оне по своме поријеклу и по својој бити тврде да познају и да навијештавају јединога правога Бога и јединога Спаситеља свију људи. Може ли се тај захтјев са апсолутношћу заступати још и данас? Како се он односи према трагању за миром међу религијама и културама? Кад сам прегледавао нека предавања посвећена тому кругу тема, показало се како се, крећући с различитих полазишта, ипак уобличио нешто попут једне цјелине која је, дакако, врло фрагментарна и непотпуна, али која ипак можда није сасвим бескорисна као јављање за ријеч о једној великој ствари која се тиче свију нас. Тако нам се намећу питања о вјери, религији, култури, истини и толеранцији.“

Шта је заправо религија?

То је сисџем схваџања, вјеровања, ѿонашања, обреда и церемонија ѿмоћу којих се ѿојединац или заједница сџављају у однос са Бојом, дожансџивом или са наднаравним свијетом и часџио у однос једни с друџим, ѿе од којеј релиџиозна особа добива низ врџедносџи и према којима се равна и ѿросућује у наравном свијетџу.

Како се култура односи према религији и на који се начин она може повезати с религијским појавама које су јој изворно биле стране? На то морамо понајприје одговорити да је тек нововјековна Европа развила појам културе захваљујући којему се култура појављује као подручје које се разликује од религије или јој је чак супротстављено. У свим познатим повијесним културама религија је битан елемент културе, штовише, она је њезино одлучујуће средиште; религија одређује склоп врџедности, а тиме и унутарњи организацијски сустав култура. Ако је пак тому тако, онда инкултурација кршћанске (друге) вјере у неку другу културу тиме изгледа само још тежа. Није наиме јасно како би нека култура, испреплетена с религијом која у њој живи и дјелује, могла бити такоређи пресађена у неку другу религију, а да обје притом не пропадну. Извади ли се из неке културе њезина властита религија која ју је створила, тиме јој је одузето њезино срце; пресади ли јој се неко ново срце – оно кршћанско – или друго-чини се неиздјежним да ће овај организам одбацити њему туђ орган. Изгледа да је тешко замислив неки позитиван исход операције. Операција може заправо имати смисла само ако кршћанска вјера и дотична друга религија, заједно с културом која у њој живи, не стоје у односу посвемашње другости или различитости, него у себи имају неку унутарњу отвореност једне према другој, или другачије речено: ако је у њихову бићу већ ионако утемељена тенденција да једна другој иду у сусрет и да се сједине. Инкултурација дакле претпоставља потенцијалну универзалност сваке културе. Она претпоставља да је

у свим културама на дјелу једнака људска бит и да у њој живи нека заједничка истина нашега човјештва која је усмјерена према сједињењу. Још једном друкчије речено: Накана инкултурације има смисла само онда ако се некој култури не наноси неправда тиме што ју - полазећи од заједничке усмјерености према истини људскога бића - једна нова културална сила отвара и даље развија. Оно наине у некој култури што искључује такво отварање и такву размјену уједно је и недостатно у њој, јер се искључење другогa противи човјековој бити. Висина неке културе показује се у њезиној отворености за давање и за примање, у њезиној развојној снази и у способности чишћења, тако да она по томе постаје сукладнија с истином и с људским бићем. На овоме мјесту можемо сада покушати дефинисати културу. Могли би смо рећи: Култура је историјско израсло обличе неке заједнице које изражава спознаје и вредновања што уобличују живот дотичне заједнице. Покушајмо сада поближе промотрити појединачне елементе ове дефиниције, како бисмо узмогли што боље схватити могућу размјену култура на коју се мора помишљати под изразом „инкултурација“.

Култура има, понајприје, посла са спознајом и вриједностима. Она је покушај разумијевања свијета и човјекове егзистенције у свијету, али то није покушај теоријске нарави, него покушај који је вођен темељним интересом наше егзистенције. Разумијевање треба да нам покаже како то иде: бити-човјек, како се човјек исправно уклапа у овај свијет и како на њ одговара, да би тако остварио самога себе и довео своју егзистенцију до успјеха и среће. С друге стране, то питање у великим културама није мишљено индивидуалистички, као да би сваки пут сваки појединац могао за себе измислити неки узорак овладавања, свијетом и животом. Он то може само заједно с другима; дакле, питање о правој спознаји такођер је питање о правој уређењу заједнице. Ова је пак са своје стране претпоставка за то да се живот појединца може посрећити. У култури се ради о разумијевању које је спознаја што отвара праксу, ријеч је дакле о спознаји којој неизоставно припада димензија вреднота, онога што је морално. Морамо додати још нешто што је било само по себи разумљиво за стари свијет: У питању о човјеку и о свијету било је увијек укључено и питање о божанству као питање о ономе што је свему претходеће и све утемељујуће. Свијет се уопште не може разумјети нити се може исправно живјети ако питање о ономе што је божанско остане без одговора. Штовише, језгра великих култура јест у томе да тумаче свијет доводећи у ред однос према ономе што је божанско.

Култура, дакле, у класичноме смислу, укључује прекорачење онога што је видљиво, што се појављује, прекорачење у смјеру правих темеља, те је у томе смислу у својој језгри отварање врата према ономе што је божанско. С тиме је повезано и оно друго, наине да у њој појединац прекорачује самога себе те открива како је заједно с другима ношен у једном већем заједничком субјекту чије спознаје он може такорећи посудити те их онда са своје стране даље носити и развијати. Култура је увијек везана уз један заједнички субјект који узима у себе искуства појединца и који их, са своје стране, повратно обиљежава. „О

људи створили смо вас од једног оца и једне мајке па вас учинили народима и племенима (различитим) да бисте се упознавали...

Како управљати различитостима говори нам један примјер из живота великог њемачког пјесника Рилкеа. Сваки дан је ишао са својом колегиницом на свеучилиште. На истом мјесту мјесецима је у исто вријеме сједила жена и просила. Поглед је оборила на земљу, испружила десну руку и чекала који дјелић новца. Када би осјетила да је дар стављен на руку, само је још дубље погнула своју главу. Рилкеова колегиница је једног часа изгубила стрпљивост и поставила питање пјеснику зашто никада не даје никакав прилог тој сиротици. Пјесник је шутио. Сљедећега дана је носио у руци један диван пупољак црвене руже. Када је стигао до просјакиње, мирно је спустио на њене руке ружу. Жена је први пута нагло погледала према дароватељу, још брже устала и пољубила руку пјеснику. Ружу је стиснула на своје груди и нестала. Десет дана није долазила на своје мјесто. Колегиница великога пјесника је запитала: од чега сада живи та просјакиња – од руже? Пјесник је одговорио: не, него од љубави. Има тренутака у нашем животу када искрена пажња више подиже и мијења неголи уобичајени начин помоћи. Један примјер како култура култивира. Питање је колико богатство вјерске културе култивира наше савременике до промјене.

Незамисливо је окретање цовјека према цовјеку *без њовјерења*. Једино на темељу повјерења у доброту посљедње стварности, која надилази и уздржава наш свијет, можемо очувати основно повјерење да су такођер у бити добри Овај свијет и људски живот унаточ непоречиивој наочности различитих облика зла.

Истинског превазилазења разлика нема без понизности, а *њонизности* прије свега значи не ограничавати Бога нашим људским начином размишљања. Увијек изнова треба оживљавати свијест како је *Бої већи од свих наших мисли и идеја*.

Унаточ двозначности свих свјетских религија, све више кршћанских теолога сматра како религијски плурализам представља дио Божијег тајственог плана спасења чије нам задње значење измиче. Бог је, а не ђаво (како су прије многи тврдили), хтио мноштво религија. Отуда је међурелигијски дијалог незамислив *без исцјраживачке и знанствене радозналости*.

Међурелигијски дијалог покреће радозналост у вези с оним што је Бог значао или значи у животу других људи, жеља да се истражи богатство које је милосрдни Бог расуо међу народе, радост да се упознају други путеви до Бога, а њих има тачно онолико колико и људи на земљи.

Дакле, радозналост значи спремност учења *о мнојостируким људским њуијевима Боју и мнојостируким Божијим њуијевима цовјеку*. На тај начин полагамо постајемо способни боље разумјети сусједи различите вјере – упознати њихова искуства, њихову мудрост и њихову истину.

Колико год је потребно и хвале вриједно учити о другим културама и религијским традицијама читајући учене књиге, за истински међурелигијски

дијалог то је недостатно. Истинска вјера у међурелигијском дијалогу, а с којом треба водити дијалог, није *књишка вјера нејо вјера живих људи*. Наша слика о другој вјери цјеловита је и истинита само након што дођемо у додицај с људима који је живе, а то је могуће само у пријатељству.

Будући да је истинско пријатељство немогуће без поштења, следећа крепост међурелигијске духовности управо је *пошћење*. У односу спрам другога морамо бити поштени о властитој и туђој религији – без скривеног презира и претварања. Не смијемо идеале властите вјере спотстављати са стравичним историјским промашајима пријатељеве вјере. Поштено је идеале успоређивати с идеалима, а стварност са стварношћу.

Изложити властиту вјеру и себе туђем погледу без уљепшавања и скривања, захтијева од нас *храброст*. На тај се начин руше не само многа међусобна устаљена крива схватања и представе него и властита идеализирајућа слика о самоме себи и властитој религијској традицији.

Дубље искуство Божије милости човјеково срце редовито чини извором захвалности. То прије свега подразумијева захвалност за друге и то не само за оно што нам је с њима заједничко него и за оно што нас чини различитим. У коначности, истинско управљање води радости због јединства и различитости с другима – захвалности у истој мјери за обје стварности које нам почињу говорити о Богу. А захвалност нас ослобађа тјескобе и чини нас опуштеним на темељу повјерења у доброту посљедње стварности и њезину спаситељску назначност.

Станислав Хочевар

надбискуп београдски Римокатоличке цркве у Србији

О КАТОЛИЧКОЈ ЦРКВИ У СРБИЈИ

Увод

Када говоримо о држави Србији, њеним становницима и њиховом духовном усмерењу, онда се нужно сусрећемо са комплексном историјом. И не само то! Чини се да је државна заједница Србије у неком смислу у самом средишту како географских тако и историјских повезивања. На њеном тлу „говори“ и Исток и Запад, Север и Југ.

„Превише историје“ – рекао би Черчил – „да би је могли добро пробавити“. Али „комплексност“ може позивати на већу будност и трагање. Управо то данас и чинимо.

1. Историја Католичке цркве у Србији

Структура Католичке цркве се тек у нашим данима дефинитивно довршила. Ако се наине у римско време на садашњем „нашем“ тлу родило око 17 различитих императора, треба исто тако истакнути да је већ у оно исто време (II – V век) настало много хришћанских епископских центара (приближно до 5. века после Христа). Долазак нових народа од почетка 6. века даље и консолидација превасходно словенских народа на том истом тлу, омогућио је развој хришћанских стварности међу нама. Након правне поделе хришћанске Цркве (од 1054. даље, нарочито 1219. године) Западна хришћанска Црква (Католичка) свакако остаје мањинска; понекада се чини да је у потпуности ишчезла. До новог умножавања долази почетком 20. века, да би у првих десет година 21. века попримила садашњу структуру, а то значи: једна надбискупија – метрополија (Београд), три бискупије (Суботица, Зрењанин, Срем), једна апостолска администратура (Призрен – Приштина) и један егзархат католика источног (византијског) обреда (Руски Крстур – Нови Сад). Оваква структура сама по себи говори о комплексности и историје и стварности верника. Верници наине припадају многим етничким групама, од којих су свакако најбројнији: Мађари, Хрвати, Албанци, а затим и украјинци и Русини, Словаци, Словенци, Немци, Чеси, Бугари, Румуни и други.

Свих католика (римо и грко – католика) је скоро 400.000; сам попис становништва свакако није могао дати сасвим прецизан број, будући да многи нису били питани или се нису сами изјаснили о националности и конфесионалности. То „питање“ сам и сам посебно истраживао.

2. Наше специфичности

Католици у Србији не само да припадају различитим националним групама, већ имају и врло различиту историјску традицију: многи су ту аутохтони (нпр. Мађари) и Хрвати; једни долазе из врло различитих крајева без неких специфичних историјских процеса (Буњевци, Шокци) други су ту аутохтони; такође, понеки Бугари и Румуни су сачували најстарију традицију (језик и католицизам) а многи остали народи су долазили на наше просторе пре 300. година. На садашњем нашем тлу било је много Немаца – католика, који су морали да напусте Социјалистичку Федеративну Републику Југославију након Другог светског рата; остале су само њихове врло велике цркве и зграде. Свима нам је позната историја 20. века, када су се неке границе поново дефинисале. Рађање нових република (Словеније, Хрватске, БиХ, Македоније и Црне Горе) формирало је и нове квантитативне односе међу црквама. Тако да сада у Србији има 5% католичког становништва, остали смо без најважнијих структура (Теолошког факултета, богословија, седишта Бискупске Конференције).

Због тога је сада наш примарни задатак:

- студирати пасторалне приоритете;
- успостављати одговарајуће структуре;
- изграђивати јединство у великој различитости;
- промовисати интегрални дијалог (екуменски, међурелигијски, социјални, културни итд.)
- бринути за сиромашне којих, због специфичности историје, има веома много (Каритас).

3. Главни изазови за будућност

- Брига за раст у идентитету и уједно нова интеграција у друштво Републике Србије, које је исто тако у великој транзицији и у процесу „европеизације“;
- Брига за добру и свестрану формацију свих званичних службеника Цркве (свештеника, редовника и редовница-монаштва, као и вероучитеља) не само на подручју професионалности већ у смислу што бољег заједништва, комуникације и сарадње и то управо због тога јер припадају тако различитим традицијама и школују се у врло различитим средиштима.
- Брига за јачи социјални ангажман, друштвену одговорност и етику рада својих верника како би могли дати већи допринос социјалној правди и духовности читавог становништва.

- Брига за још интензивнији интегрални, пре свега међурелигијски дијалог и сарадњу на главним подручјима суживота: реституција, школство, медији; породица као таква би требала да заузима прво место у нашим настојањима. Сматрамо да можемо само тако гарантовати прави прогрес европског континента.

Исак Асиел

рабин Јеврејске заједнице у Србији

ДЕО И ЦЕЛИНА

Јевреји су се на тло данашње Србије доселили после пада Првог јерусалимског Храма 587. године пре нове ере. Пре почетка и на почетку нове ере Јевреји су пратили римске легије као слободни и полуслободни људи, углавном занатлије, које су биле потребне војсци. У градовима Македоније Јевреји су имали своје веома развијене заједнице још у првом веку, пре него што су Римљани спалили Други јерусалимски Храм који је постојао од 515. године пре нове ере до 70. године нове ере. О њима је остало сведочење апостола Павла, који се у „зборницама јеврејским“ у Солуну и у другим местима обраћао као *Јеврејин из Тарса на јеврејском језику* староседеоцима Јеврејима.¹

Од тих времена до данас Јевреји су преживели многе царевине и државе које су настајале и нестајале на брдовитом Балкану. Нажалост, нацистичка Немачка је у Другом светском рату побила 80% српских Јевреја. Јеврејска заједница се није опоравила од те трагедије, и она је остатак остатка некада лепе и обећавајуће заједнице. Данас у Србији живи нешто више од 3.000 Јевреја. Јудаизам је признат као једна од традиционалних верских заједница и Јевреји, иако су мањина, уживају сва права и обавезе као равноправни грађани Републике Србије.

Јеврејско искуство је да су мањина која живи са већинским домицилним становништвом, и другим нацијама које су иако мањине, биле бројније од Јевреја. Некад су већину чинили хришћани, некад муслимани, зависно од историјске ситуације и околности. Јевреји су живели са својим системом вредности у друштву које их је толерисало, некад мање некад више. Јеврејско верско право је положај Јевреја у Дијаспори одредило принципом *дина демалхуџа дина*, закон државе је закон, тј. Јевреји су обавезни да се држе закона земље у којој живе. Ових неколико чињеница су биле неопходне за оно што желим сада да изнесем.

У садашњем налету глобализације питање идентитета постаје основно питање за многа друштва и народе. Распадом СФРЈ² религијски и национални идентитет који је дуго био потискиван крваво је експлодирао. Таман су се националне елите обрадовале стварању националних држава када су се суочиле са Европском Унијом, која није само монетарна унија, као и са глобализацијским

¹ *Нови завети, Дела апостолска*, поглавља 17-18, 21-22.

² Социјалистичка федеративна република Југославија.

процесима. Индивидуални и колективни идентитети су доведени у питање, а очигледан неуспех влада националних држава да се одупру налетима глобализације све је очигледнији. Шта је основа националног идентитета, питање је с којим се суочавамо већ две деценије. Да ли смо секуларно, постсекуларно или традиционално друштво, шта год то значило? Секуларисти у традиционалном верском националном идентитету виде само митску причу коју треба деконструисати. Верски фундаментализам и појачани национализам су најчешћи одговор на секуларизам и савремене глобализацијске процесе. За политичаре који инсистирају на традиционалним вредностима религија је само полуга групног идентитета. Верско морални аргументи постају захтеви за политичком акцијом. Апсолутна истина вере у домену политике и њено тумачење поништава индивидуу и њене интересе и мишљење, пошто је апсолутна истина унапред одредила циљеве политичког деловања. Како разликовати псеудо-религијски дискурс у служби стицања политичке моћи од критике друштва која је истински надахнута теолошком мишљу и која не тежи стицању политичке моћи?

Оно што је некад био проблем мањине у већинском друштву, а то је очувати своју посебност и национално-верски идентитет, сада постаје проблем великих народа у судару са глобализацијом. Брише се граница мањина–већина, универзално-партикуларно.

Покушаћу да одговорим на ово питање традиционалним тумачењем познатог библијског стиха о стварању човека.

„А Господ Бог сазда Адама од праха земаљског.“³

Тумачи библијског текста расправљали су о природи земаљског праха од којег је саздан Адам, први човек, тј. људски род. Прво мишљење је да је Бог сабрао земаљски прах са свих страна света како би саздао човека. Друго мишљење је да је Бог узео земаљски прах само с једног места, места на којем ће у будућности бити сазидан Храм у Јерусалиму.

О чему се овде расправља? О праху или о природи људског рода?

Раши (Раби Шеломо Јицхаки) тумачи прво мишљење о земаљском праху сабраном са свих страна света у светлу чињенице да где год да људско биће умре, земља ће примити тело покојника. Другим речима, човек и жена су „код куће“ било где да су на планети Земљи. Човек припада свету. Људско биће, саздано од праха земаљског сабраног са свих страна света, је део људског рода. Било где да живи оно осећа друге људе, упија њихову мудрост и искуство. Човек мора да поседује визију која надилази његово место у овом свету.

Друго мишљење као да противречи првом. Бог је створио Адама од земаљског праха узетог само с једног места, места на којем ће бити подигнут Храм у Јерусалиму. Другим речима, људско биће је укорењено само у једном месту, најсветијем на свету. Особа треба да буде укорењена у својој традицији и усред-

³ *Постање, 2:7.*

сређена на своју посебност. Знајући да њен живот потиче од светог јерусалимског праха, особа може да продубљује свој однос са Богом.

Којем мишљењу ћемо се приклонити?

Рабини овде нису расправљали о супротстављеним мишљењима, која потиру једно друго, него о прожимајућим идејама о природи људског рода.

Особа би требало да буде и универзална и јединствена. Способна да препозна урођено сродство са васколиким људским родом са свих страна света, као и да препозна укореењеност у својој породици, предању и друштву. Особа која је само „универзална“ изгубиће своју јединственост. Особа која је само „партикуларна“ изгубиће везу са људским родом као целином, и сузиће своје видике. У оба случаја долази до губљења људскости.

Непобитна чињеница је да смо од праха саздани и да ћемо се у прах вратити. Али, све док живимо на земљи, требало би да стремимо ка мудрости, саосећању и разумевању, да развијамо своју јединственост и гајимо универзалност.

Чега треба да се чувамо као друштво и народ?

Универзализације партикуларног и партикуларизације универзалног. Једно другом не сме да се намеће нити да доминира. Посрнула вера, псеудо религија, у односу универзално и партикуларно утемељује своја кључна места моћи.

Један рабин је рекао да човек треба да у једном цепу има папир на којем пише: „Због мене је створен свет,“ а у другом папир са текстом: „Праш сам и пепео.“

Део указује на целину, а целина на део. Мањина на већину, а већина на мањину.

Др Драган Новаковић

помоћник директора Канцеларије за сарадњу с црквама
и верским заједницама Владе Републике Србије

ВЕРСКО ОБРАЗОВАЊЕ У СРБИЈИ У КОНТЕКСТУ ПРОМОЦИЈЕ ТОЛЕРАНЦИЈЕ, УЗАЈАМНОГ ПОШТОВАЊА И РАЗУМЕВАЊА

Дозволите ми да на почетку истакнем да у Србији постоји развијено верско школство средњошколског нивоа и да све цркве и верске заједнице улажу значајне напоре да унапреде тај вид своје делатности. Данас постоји опште опредељење да верске школе и квалитетан и за рад у савременим условима оспособљени верски службеници представљају предуслов за успешно вршење верске мисије, али и важан чинилац у очувању националне, културне и језичке самобитности. Препознајући верско школство као битан фактор у промоцији толеранције, узајамног поштовања и разумевања, модерна Србија је ту област институционално уредила Уставом из 2006. године, а детаљно разрадила у Закону о црквама и верским заједницама из исте године.

Закон о црквама и верским заједницама Републике Србије у више чланова се одређује према верском школству, које је предмет данашњег излагања. Цркве и верске заједнице могу оснивати установе ради образовања будућих свештеника, унапређења духовне и теолошке културе и других сродних циљева. Омогућено је и основање предшколских установа, основних школа, стручних и уметничких средњих и високих школа и факултета. Цркве и верске заједнице могу покренути поступак верификације својих образовних установа ради укључивања јавни систем. Добијањем акредитације верске школе стичу право на подршку из буџета, сразмерно броју верника у Србији. Ради унапређења верских слобода и просвете држава има право да пружа помоћ и верским школама, које нису прошле поступак акредитације и верификације. Закон гарантује програмску и организациону аутономију верских школа. Цркве и верске заједнице самостално утврђују наставне планове и програме, уџбенике и приручнике, постављају и разрешавају наставно особље и врше надзор над радом верских образовних установа. Сведочанства и дипломе верификованих верских школа имају јавно признање. Дипломе и сведочанства неверификованих верских школа, после спроведеног поступка еквиваленције, имају исти статус као документа издата од државних образовних институција. Редовни ученици и студенти верских образовних установа имају право на здравствену и социјалну заштиту, ученички и студентски стандард, а њихови родитељи

право на дечији додатак, под истим условима које важе за ученике и студенте у државном сектору.

Устав Србије гарантује родитељима право да својој деци обезбеде верско и морално васпитање у складу са својим уверењима, а већ поменути Закон јамчи право на верску наставу у државним основним и средњим школама. Касније донети прописи и закони о свим нивоима образовања, традиционалним црквама и верским заједницама гарантују извођење верске наставе у основним и средњим школама (укупно 12 година) један час недељно. Наставни план и програм верске наставе, као и одговарајуће уџбенике, споразумно доносе министар просвете и вера, на усаглашен предлог традиционалних цркава и верских заједница. Листу наставника верске наставе утврђује министар просвете на предлог традиционалних цркава и верских заједница. Ученицима који се не одреде за верску наставу омогућено је похађање алтернативног предмета под називом „грађанско образовање“. Организовање и остваривање верске наставе прати комисија састављена од по једног представника традиционалних цркава и верских заједница и по три представника Министарства просвете и вера, које именује Влада.

Искуство из протеклих дванаест година даје нам за право да констатујемо да је верска настава у значајној мери консолидована. Превладани су почетни проблеми и са успехом се решавају питања наставних планова и програма, уџбеника и квалификација ангажованих вероучитеља. Редовно се одржавају се и стручни семинари на којима се вероучитељи упознају са најновијим педагошко-психолошким и дидактичким достигнућима у организовању модерне наставе. Обухваћеност деце верском наставом зависи од различитих фактора, али је сасвим извесно да су бољи резултати код мањинских цркава, које верску наставу посматрају у контексту очувања националне, културне и верске самобитности. Искуство модерне Србије у организовању верске наставе је релативно кратко, али полазећи од уверења да верска настава има шире димензије и да директно доприноси развијању процеса толеранције и разумевања, отворени смо да проучимо и прихватимо праксу других држава, које имају вишедеценијско праксу у обављању овог важног и одговорног посла.

Потреба за скоро две хиљаде образованих вероучитеља додатно је подстакла развој верског школства у Србији. Српска православна црква на територији Републике Србије има богословије, односно средње верске школе у Сремским Карловцима, Београду, Крагујевцу и Призрену са привременим седиштем у Нишу. Поред богословија на територији Србије, у Црној Гори ради богословија на Цетињу у Републици Српској, односно Босни и Херцеговини у граду Фоча и у Републици Хрватској у манастиру Крка. Школовање у свим богословијама траје пет година и у свих седам школа наставу похађа око 750 ученика. Наставни планови и програми се постепено прилагођавају животу у савременом условима, професорски кадар и уџбеници су све ква-

литетнији, константно се побољшава интернатски смештај, а ученици кроз нове предмете стичу потребна знања из информатичке сфере.

Исламско верско образовање на територији данашње Србије има вишевековну традицију и током османске управе у свим значајнијим местима радиле су медресе у којима се стицала елементарна писменост и изучавале различите теолошке дисциплине. Током постојања Краљевине СХС-Југославије (1920-1945) велики број медреса наставио је са радом под окриљем Исламске заједнице, а држава је финансирала све нивое исламског образовања. Развој школства Исламске заједнице настављен је и у социјалистичкој Југославији. Поред чувене Гази Хусревбегове медресе у Сарајеву, иначе основане 1527. године, нове су почеле са радом у Приштини и Скопљу. Отварањем Исламског теолошког факултета у Сарајеву 1977. године заокружен је систем исламског образовања у социјалистичкој Југославији.

Школство Исламске заједнице доживело је значајну експанзију последњих година, тако да тренутно у Србији раде следеће средњошколске образовне установе: медреса Гази Исабег у Новом Пазару, медреса Синан бег у истом граду, женска медреса у Новом Пазару и у Рожајама, Црна Гора, Београдска средња медреса и женска медреса у Пријепољу. Наведене школе похађа велики број ученика и ученица. Изграђене су нове и функционалне зграде, које омогућавају да се васпитно-образовни процес одвија у складу са највишим стандардима. Ангажовани професорски кадар је добар и чине га дипломци најпознатијих исламских универзитета. Поред теолошких дисциплина изучавају се и модерни световни предмети, а посебна пажња поклања се и информатичком оспособљавању. Најбољи дипломци медреса школовање настављају на најпрестижнијим исламским универзитетима широм света, а за њих су отворене и високошколске образовне установе у Босни и Херцеговини.

Чврсто опредељена да спроводи политику равноправности свих цркава и верских заједница, као поуздан начин да се очува национална и културна самобитност сваке заједнице, Влада Републике Србије улаже значајна средства у верски школски систем. Већ више година из буџета Србије све богословије Српске православне цркве, медресе Исламске заједнице и католичка гимназија добијају редовну месечну помоћ. Средствима државе финансирају се плате професора и ангажованог особља и помажу ученици у измиривању обавеза према интернатима. Верским школама даје се помоћ за обнову интернатске опреме, набавку савремених учила, успостављање компјутерских учионица, плаћање комуналних трошкова и друге активности.

Завршавајући ово излагање са напоменом да су средње верске школе, посебно Исламске заједнице, још увек у фази конституисања и тражења сопственог идентитета у новој стварности Србије, дозволите да истакнем да Србији не постоје недоумице како и на који начин довести у подстицајне односе секуларну основу државе и религијску структуру друштва. Србија је

заинтересована да се религија врати својој суштини и да се укључи у процесу помирења, хармонизације, стварања истинског духовног заједништва међу људима и народима различите вере, искустава, социјалних стремљења и политичких интереса. Остваривање ових планова могуће је само уз сталну афирмацију верског школства, о коме сам имао част да кажем неку реч и јасну подршку младих и школованих теолога.

Проф. др Драгомир Сандо

Православни богословски факултет Универзитета у Београду

ВИСОКОШКОЛСКО ОБРАЗОВАЊЕ У СРБИЈИ И ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ У САСТАВУ БЕОГРАДСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА

У оквиру рада Београдског универзитета међу бројним факултетима је и Православни богословски факултет који је по много чему парадигматичан међу факултетима али је истовремено и специфичан на високообразовном простору Републике Србије: већ деведесеттри године он представља стожер теолошког образовања и научно-истраживачког рада у окриљу Српске православне цркве, али је истовремено, ова установа успела да организацију наставе и научноистраживачког рада у потпуности усклади са најсавременијим стандардима. Много је ентузијазма и воље, времена и енергије, знања и вере у сопствене потенцијале уложено у то да Факултет постане респектабилна установа у земљи препознатљиво место на интелектуалној мапи света, престижни центар за стицање највишег богословског образовања који привлачи студенте са свих наших простора и дијаспоре, затим студенте из бројних помесних православних Цркава, али и припаднике других конфесија. Одговарајући на високе услове и стандардизацију, факултет је својом акредитацијом стао у потпуну раван са другим државним и приватним факултетима. Богословски факултет је максималним улагањем напора на обезбеђивању свих прописаних стандарда омогућио студентима који желе да истражују дубине православне теологије погодан духовни и интелектуални амбијент за формирање личности у духу хришћанског етоса и стицање знања неопходних за вршење свештеничке и вероучитељске службе, за компетентно професионално ангажовање у црквеним, државним структурама, у сфери јавног информисања, масмедија, невладиним организацијама – свуда где људи жуде за тим да чују глас Цркве, јеванђељску поруку љубави, вере и наде.

Студије на Православном богословском факултету организоване су у пет студијских програма на првом, другом и трећем степену студија. Основне академске студије реализују се у два студијска програма. Студије општег смера трају четири године и на њима се стиче увид у целосно богословско интересовање. Други степен студија јесу дипломске – мастер студије, које се такође остварују у два програма – једногодишњем и двогодишњем, издиференцирана по смеровима, док трећи, највиши степен представљају докторске студије у трогодишњем трајању.

У универзитетској породици факултета који је по броју студената и професора мађу мањим факултетима наставу на Православном богословском факултету изводи 45 стално запослених наставника и сарадника, и има 1650 студената. Поред православне теологије, акценат је стављен на изучавање западне, протестантске, англиканске и јеврејске теологије, а у последње време основане су катедре за орјенталистику - област која се нарочито бави исламом. По потреби Факултет ангажује и афирмисане стручњаке из праксе, предаваче из иностранства и наставнике других високошколских установа. Допринос наставника и сарадника Православног богословског факултета у Београду развоју теолошке мисли, али и хуманистичких наука у целини, могао би се оквалификовати као веома значајан. За време свога постојања више од стотину наставника и сарадника објавило је преко хиљаду монографских публикација и више од десет хиљада научних и стручних радова. Факултет је успешно сарађивао и данас сарађује са другим високошколским институцијама у земљи и иностранству. Он је покретач и издавач пет периодичних научних публикација, од којих су неке у рангу часописа од међународних значаја, где своје радове објављују угледни теолози, али и експерти за друге области. Под окриљем Факултета осмишљавају се, припремају и реализују научно-истраживачки и уметнички пројекти, стручни и научни скупови, међу којима посебну пажњу стручне и шире црквене јавности привлаче редовни али и периодични симпозијуми (између пет и седам годишње) у оквиру разних пројеката.

Посебан замах развоју научно-истраживачке делатности на Факултету, која се систематски имплементира у наставни процес, дају Институт за теолошка истраживања и Катихетско-педагошки институт. Институту већ реализује амбициозно замишљену издавачку делатност (дисертације, теолошке студије, критичка издања превода светоотачких дела).

Библиотека грађа Православног богословског факултета броји преко 180.000 наслова. У фондovima је заступљен и велики број наслова из стране и домаће периодике. Публикације које се могу наћи у библиотеци Факултета углавном су теолошког, философског и историјског садржаја. Као стручну библиотеку могу је користити не само студенти и наставници, него и сви заинтересовани истраживачи из наведених области.

На Факултету се користи и најмодернија информациона опрема неопходна за научноистраживачки рад и студирање. Омогућен је приступ интернету свим наставницима, сарадницима, студентима и ненаставном особљу. Поред електронског каталога факултетске библиотеке, расположиви су и претраживачи осталих значајних библиотека у Србији и иностранству. Постоји онлајн приступ свим базама података и сервисима на интернету који су доступни преко Академске мреже Србије, а обезбеђена је и обука студената и запослених ради што ефикаснијег коришћења свих библиотечких и информационих ресурса.

Поред учионица и вежбаоница, Факултет поседује и два амфитеатра погодна за одржавање не само предавања, него и културно-уметничких манифестација, трибина, промоција, научних и стручних скупова. На Факултету постоје развијене спортске дисциплине, попут шах клуба и фудбалског клуба, који постижу запажене успехе у земљи и иностранству. Током реновирања и опремања Факултет је велику подршку добио од Канцеларије за сарадњу с црквама и верским заједницама Владе Републике Србије, Министарства просвете и Министарства науке Републике Србије, црквених донатора, а улажу се и значајна материјална средства из сопствених извора.

Знања која се стичу на Факултету пружају широку општу културу, дају озбиљан увид у традицију, савремено стање и перспективе теологије, али предавачи настоје да успоставе равнотежу између теоријског и примењеног аспекта тих знања.

Право уписа на Факултет имају младићи и девојке са завршеном четворогодишњом средњом школом уз сагласност и благослов надлежног епископа. Студије су отворене и за кандидате из других православних Цркава и православних хришћанских заједница, уз прибављену сагласност Светог архијерејског синода наше Цркве. Током студија млади теолози могу конкурисати за стипендије Канцеларије за сарадњу с црквама и верским заједницама Владе Републике Србије и рачунати на остале погодности везане за смештај и исхрану.

Диплома Православног богословског факултета у Београду има висок рејтинг и у православним земљама и на Западу. Усаглашеност програма и режима студија са начелима Болоњске декларације, која је крунисана добијеном акредитацијом, додатни је гарант чињенице да су наши студенти теологије равноправни грађани академског света који не познаје границе. Да је тако, потврђује успех бивших студената ове установе који су стекли, и данас веома успешно стичу дипломе доктора теологије на најпрестижнијим универзитетима у иностранству. Факултет негује интензивну сарадњу са низом реномираних теолошких установа у свету, као што су богословски факултети Аристотеловог универзитета у Солуну и Националног и Кападистријског Универзитета у Атини, духовне академије у Москви и Петрограду, Латерански универзитет у Риму, теолошки факултети у Немачкој, Швајцарској, Француској, САД, као и у земљама региона.

Напомињемо да је Православни богословски факултет посредништвом Београдског универзитета 8. априла 2011. године склопио меморандум о разумевању и сарадњи са Исламским државним универзитетом Сијариф Хидајатулах из Џакарте.

Сфере међународне сарадње које остварује Факултет јесу:

- сарадња уговорних страна у сфери научне размене везане за теолошку и религиолошко-философску проблематику;

- организовање размене предавача и студената мастер и докторских студија;
- учествовање у научним скуповима везаним за теолошку и религиолошко-филозофску проблематику које организује једна од страна;
- размена научних информација везаних за теолошку и религиолошко-филозофску проблематику између уговорних страна.

Уговорне стране преузимају на себе обавезе:

- Да организују размену предавача и студената мастер и докторских студија у циљу реализовања заједничких научних и образовних програма,
- Да организују научне (научно-педагошке) скупове везане за актуелне проблеме теолошког образовања,
- Да сарађују у научном руковођењу израдом мастер радова, магистарских теза и докторских дисертација од обостраног интереса, као и у процедури њихове верификације (писање извештаја о израђеним дисертацијама, учешће у комисијама за одбрану),
- Уговорне стране остварују размену наставне и научне литературе, наставно-методичке документације, информација из области теологије, религиологије, педагогије и сл.
- Уговорне стране реализују заједничка научна издања (тематски зборници, научне књиге).
- Уговорне стране реализују заједничке научне пројекте од обостраног интереса.

И на крају, рецимо да су гости Факултета обично пријатно изненађени његовим амбијентом, организованошћу, добрим међуљудским односима, топлином и предусретљивошћу свих запослених и студената.

Радомир Ракић

протођакон, шеф Информативне службе Српске православне цркве

ВЕРСКЕ СЛОБОДЕ С ПРАВОСЛАВНОГ ГЛЕДИШТА

Није у духу источног хришћанства да формулише односе међу људима преваходно у виду права и дужности. Православни више воле да говоре о односима који су „подесни и одговарајући“. Ови односи настају из заједничког искуства хришћана као чланова Царства Христовог. Они изражавају наше заједничко схватање Царства Божјег и спроводе се у живот растом личности но слици и прилици Божјој (I Мојсијева 1:27) у стање деификације (гр. теосис), обожења.

1. Прва поставка нашег излагања јесте да је етички стил православног хришћанства више етос него номос, више морал него зборник понашања или calculus рационалних права (дужности). Ипак, било би погрешно не признати да се неки односи међу људима најбоље могу схватити у исказима о правима и дужностима.

Укратко речено, дужности нису екстерне, спољне заповести, које су наметнуте нашем понашању на легалистички начин. Њих треба схватити као „подесан и одговарајући“ начин понашања који хришћани практикују када се ваљано опходе према правима ближњих у ситуацијама свакодневног живота и у заједничким удруживањима. Тако, права су правични захтеви које други постављају на наше понашање и правични захтеви које ми постављамо на понашање других према нама. И обратно, дужности су чврсти облици хришћанскога начина живота који се тичу, у већини случајева, основних, рутинских и уобичајених аспеката живота, који су створени правима других. Права и дужности су два аспекта исте стварности која потиче од заједничког људског опита, а чега је у основи чињеница да смо сви заједно створени по слици и прилици Божјој, по обличју и подобију Божјем.

2. Отуда у Светом писму, Библији не постоји израз „људска права“, „религијска слобода“, и друге слободе прокламоване у Француској револуцији (18. век), која је у суштини била обезбожена револуција и тицала се искључиво овоземаљског човека и света у којем тај човек живи. По библијском учењу, слобода је највећи дар Божји човеку, то је оно што одликује човека од свих других створених бића. Апостол Павле поручује хришћанима: „На слободу сте позвани“ (Галатима 5,13); „Стојте у слободи!“ (Галатима 5,13); „Где је Дух Господњи, онде је слобода“ (2 Кор. 3,17). Али исти Апостол опомиње: „Слободу

имамо у Исусу Христу!“ (Галатима 2,4): Ово значи да је хришћанска слобода христоцентрична: моћи не грешити! „Све могу у Христу који ми моћ даје!“ (Филипљанима 4,13). То све могли су свети људи кроз историју - светитељи, који нама служе као узор у свакодневном јавном и приватном понашању.

Велики песник Његош вели: „Бог је саздао слободу за човека“. Слобода је суштински аспект људске личности. Без слободе ми не бисмо били људска бића. Следствено, порицати слободу другоме, значи порицати елемент његове човечанске природе, човечности.

3. Међутим, постоје ограничења слободи, премда и унутар ових граница је неопходна истинска етичка слобода да би човеков живот реализовао своје потенцијале. Човекова слобода је ограничена делимично правима и дужностима других. И они морају имати како слободу да користе своје право, тако и да врше своје дужности. Тако, одузимање слободе неком појединцу без моралних основа атакује на фундаменталну димензију правде и људских права, људског достојанства.

Међутим, слободе се често ограничавају добровољно, а и као резултат разних животних стања. Затим, ми ограничавамо своју слободу када ступамо у извесне личне односе (тј. брак), када вежемо себе договором (тј. монаштво), или преузимамо институционалне дужности. Тако, слобода мужева и жена сразмерно се ограничава, управо из разлога што су постали супруг и супруга једно другом, са свима обавезама и дужностима које брак повлачи. Слична преусмеравања слободе постоје у односима родитеља према деци и деце према родитељима, послодаваца и запослених, ученика и наставника, и у многим другим односима у друштву.

Библија већ на самом почетку говори о оном ограничавању слободе првог човека још у рају. Бог је рекао Адаму: „Једи слободно са сваког дрвета у врту, али са дрвета познања добра и зла, с њега не једи; јер у који дан окусиш умрећеш.“ (I Мојсијева 2,17).

Па ипак, и у оквиру ових параметара слобода се мора поштовати. У јавном животу, мора се подржавати и стално уважавати слобода изражавања људског мишљења. Људи углавном поштују ово право. Многа цивилизована друштва поштују је барем речју. Тешкоће настају када треба повући линију између истинске слободе и њеног ограничења наметнутог на друштвене деструктивне праксе (разна секташења, кад је у питању слобода вере), као и на говор и учење.

4. Овде избија на видик питање цензуре, забране. Ма колико да је тешко спроводити је у плуралистичком друштву, цензура се у неком виду не може избећи. Но, никад је не би требало наметнути да не би дошло до укидања основне слободе. На пример, Црква инсистира на слободи религије, а постоје многе друге слободе које не би требало поништавати у добро уређеном друштву. Хришћанска етика одбацује тоталитарно гушење слободе.

Међутим, ни грађанска слобода не може бити неограничена. Не може, рецимо, човек у крцатом позоришту викнути: „Ватра!“, само зато што је слободан, јер ће доћи до несагледивих последица – рањавања приликом јурњаве напоље, можда и жртава! Такав чин осуђујемо услед потенцијалних деструктивних последица. Ако неко има сиду, а слободан је, нежењен, да ли је слободан да без упозорења ступи у брак са здравом особом? Слично гледамо на неке сатанистичке секте, које од присталица захтевају укидање њихове личности, слободу одлучивања, привређивања и живота од свога рада. Да не говоримо о жртвама које су, негде, потребне у ритуалима, о храмовној проституцији, о употреби дроге као култног чина.

Питање цензуре није наишло на разрешење нити у слободном, нити у контролисаном друштву. Она остаје и даље проблем, и нашла је примену у јавном животу. Она се тиче питања као што су порнографија, проституција, неки скандалозни телевизијски програми, (поред еротике, врачање, гатање, хороскопи, врбовање за култне покрете, сатанистичке секте), права хомосексуалаца, лезбејки... У самом хришћанском етосу постоји иста дилема. Међутим, неморално, саморазорно понашање често има озбиљан негативан утицај на добробит ближњег у друштву. Та дилема постоји, али има и других критеријума за процену.

Један од ових критеријума јесте да доказане погубне последице у друштву, не претпостављене, оправдавају завођење рестрикција на јавно понашање (Понекад и самопогубно понашање, нпр. пијанца, коцкара, може довести до судске одлуке о његовом лечењу, исправљању)! Ове погубне последице имају бити јасне и евидентне, и не треба их узети из ширег контекста испреплетаних вредности. Овај процес процене опажамо у дисциплини хришћанског узрастања према висини примера Христовог – „Свакоме од нас је дана благодат по мери дара Христовог“ (Ефесцима 4,7). Сви смо ми позвани да „растемо у познању Бога“ (Колошанима 1,10), да растемо у деификацију. Ми у овом процесу узрастања у праве хришћане налажемо ограничења на саме себе често и зарад општега добра народа у целини. Примери овога су забрана пушења у аутобусу, авиону и другде, и закони против порнографије.

5. Хришћанин, нормално, има одговорност да ограничи своју слободу уколико она наноси штету вери других или слаби њихово поверење у јеванђеље Христово. Ап. Павле је ово показао на вршењу права да једе месо жртвовано идолима, и, са друге стране, да не врши то право с обзиром на саблазан других хришћана (види I Коринћанима гл. 8). Зато је он могао рећи: „Све ми је дозвољено, али ми није све на корист!“ (I Коринћанима 6,12).

Када хришћани делују, раде, њихово понашање није искључиво лично. Сваки грех њихов не само да одвлачи од личног узрастања по Божијем лику, него и од укупног хришћанског етоса и интегритета живота Цркве. Недолично понашање хришћана даје повод и добру прилику да други оправдају

своје неверовање. Апостол Павле даје хришћанима важан примјер: „Ако јело саблажњава брата мога, нећу јести меса до века, да не саблазним брата свога“ (1 Кор. 8,13).

Из тог разлога, један од светаца, Јован Хризостом (407), нас учи: „Требало би да живимо на начин да се на Божје име не би требало приговарати“. Црквени писац Тертулијан, још у трећем веку, приметио је да су за хришћане људи говорили: „Да, то су хришћани“, видевши како живе тако угледне животе. Стога је хришћански позив да растемо у Божјој слици и лику један од аспеката наше одговорности за добробит других.

6. Богословски је ово сазнање о слободном одлучивању сваког човека засновано на Светом писму, где Бог уважава човека као слободно биће. Исус Христос тражи од човека веру, али га на њу не присиљава: Матеј 9,28: „Верујете ли да могу то учинити?“, пита Христос слепо; Марко 9,23: „Ако можеш веровати, све је могуће оном који верује“; Јован 6,29.67.

Слобода изражавања верског убеђења безусловно спада у слободу савести. Човек мора имати могућност да чини оно на шта га гони његова савест (а за шта држава није позвана), и не сме бити присиљен на понашање које противречи савести.

Слобода верског удруживања, тј. слобода да се човек придружи некој верској заједници или из ње иступи, спада неодојиво у слободу савести. Исто тако и слобода да се стварају удружења са верским и харитативним циљевима, што иначе почива и на социјалној природи човека и на принципу подршке човека човеку.

Слобода Цркве/верске заједнице јесте плод слободне савести и слободе удруживања. Притом треба имати на уму: Црква се разликује од државе пореклом, уређењем и циљем. Тако из природе ових ствари не произилази право државе над Црквом, него, штавише, закони и органи државе морају се ограничити на своје сопствене послове и држати по страни од подручја Цркве и савести.

У праву слободу Цркве спада и слобода да она врши своју верску мисију. Овде држава није надлежна по питању положаја Цркве, што је подручје светог. Саме верске заједнице имају задатак да развијају своју верску делатност изван сваког притиска и свих нечасних средстава.

7. Шта су верске слободе?

Под верском слободом разуме се слобода у верским питањима, чија гаранција и заштита се захтева од стране државе, и њено поштовање од људи појединаца, друштвених група, Цркве и других верских заједница (Други ват. концил). Захтев за њеним поштовањем постављају појединци одвојено и у својим удружењима (Црквама, верским заједницама, верским удружењима).

Верска слобода обухвата следеће елементе:

а) слободу савести: човек захтева као своје природно право да га држава уважава и штити, да он ужива слободу од спољних притисака у истраживању религијске истине, приликом прихватања или одбацивања религијске вере. у приватном религијском и нерелигијском понашању.

б) слободно вршење, исповедање вере и то:

- слобода изражавања верског убеђења (верско васпитање породице, јавно исповедање вере, ширење верског убеђења, јавни став према савременим питањима под призмом религије); верска слобода удруживања (ступање у верске заједнице и верска удружења и иступање из њих);
- слобода Цркве (верских заједница): слобода у сопственом подручју рада (доношење Устава, учења и организације живота, унутарња дисциплина, образовање и постављење службеника, одн. верских радника и свештеника, општење са верским заједницама и верским властима у другим земљама, стицање и располагање властитом имовином) и слобода да Цркву/верску заједницу држава не искориштава у своје сврхе.

Држава гарантује постојање ствари које се не тичу ње саме, него људи који живе у њој, (држава и друштво нису тек идентични); да у послове државе не спада подручје светог. Увођењем верске слободе у Устав држава врши мудро самоограничење.

Саопштење православне цркве у Америци (1983): Света Црква се стара око питања правде, људских права и очувања мира међу државама и народима. И док се, с једне стране, Црква моли за „све оне које су на власти”, она се идентификује и са сиромашнима, и затвореницима и заробљеницима, са онима који су на суђењу, на присилном раду, у прогонству, изгнанству. и у свакој врсти невоље, патње и муке (Литургија). Наш свет је препун људске беде, која је често плод себичности богатих и силе коју намећу поједине идеологије.

Нама православнима хришћанима је јасно да такво стање у свету не постоји једноставно због савремених и промењивих политичких стања...

Међутим, као у грађанском друштву, где уживамо право на слободу избора и договор, слободног изражавања и гласања, ми морамо упражњавати сва права у складу са нашом вером и у љубави према сваком људском бићу, а нарочито у име жртава неправде и угњетавања.

Саопштење православне цркве у Америци (1986): „Православна црква жели да изрази солидарност са ближњима широм света који страдају због своје вере, као и због економског, друштвеног, расног и политичког притиска.

Ова Црква „придаје глас онима без гласа“, било да су под притиском „слева“ или „сдесна“. „Изражавамо своју хришћанску солидарност са свима који страдају од геноцида, терора и рата... свуда где се злоупотребљавају или крше људска права, уништава живот и руши човеково достојанство...

Верујемо да се државе и владе одговорне за дела репресије и терора морају јавно изобличити и позвати да промене своје понашање.“

У верске слободе спада и борба против побачаја, ма колико ово прво може бити оспоравано од савремених феминисткиња.

**ТРЕЋИ БИЛАТЕРАЛНИ МЕЂУВЕРСКИ
ДИЈАЛОГ СРБИЈЕ И ИНДОНЕЗИЈЕ**

**РЕФЕРАТИ ЧЛАНОВА
СРПСКЕ И ИНДОНЕЖАНСКЕ
ДЕЛЕГАЦИЈЕ И ГОСТИЈУ**

Др Александар Раковић

модератор конференције,
председник Друштва српско-индонежанског пријатељства „Нусантара“

УВОДНА РЕЧ

Ваша Светости српски патријарше, Ваше екселенције министри, заменици министара и амбасадори Републике Србије и Републике Индонезије, драги гости чланови државно-верске делегације Републике Индонезије, Ваше еминенције поглавари и високодостојници традиционалних цркава и верских заједница у Републици Србији, драге дипломате Републике Индонезије, поштовани представници државних органа Републике Србије задужених за верска и дипломатска питања, поштовани представници Универзитета у Београду и научних института, драги студенти и гости, драги чланови Друштва пријатеља Србије и Индонезије „Нусантара“, поштовани представници медија, даме и господо,

У децембру 2010. дипломате Амбасаде Републике Индонезије закуцале су на врата Министарства вера Републике Србије и замолиле да наше две пријатељске земље започну међуверски и државно-верски дијалог на највишем нивоу. Представили су нам свој модел међуверског и државно-верског дијалога. Нашој земљи су нудили нешто сасвим ново, а ми смо их пажљиво слушали и о тим сугестијама смо добро промислили.

Већ смо имали, до тог момента, врло успешан међуверски дијалог у нашој земљи, формиран Међурелигијски савет и одличну сарадњу државе и цркава и верских заједница на свим пољима. Али до тада никада нисмо ступили у државно-верски дијалог дипломатског типа. Стога смо прихватили великодушну понуду и као новајлије отвореног срца, са увек пруженом руком пријатељства, ушли у државно-верски дијалог с ветеранима овог вида дискусије – Републиком Индонезијом. И нисмо погрешили.

О успеху Првог билатералног међуверског дијалога Србије и Индонезије који је одржан у априлу 2011. у Београду и Другог билатералног међуверског дијалога Србије и Индонезије који је одржан у октобру 2013. у Џакарти сведочи наше текуће окупљање, јуче, данас и наредних дана, на Трећем билатералном међуверском дијалогу Србије и Индонезије у новембру 2015.

С тим у вези на почетку наше конференције обратиће нам се поздравним излагањима и беседама Његова екселенција министар правде Републике Србије Никола Селаковић, Његова Светост патријарх српски Иринеј и Његова екселенција заменик министра спољних послова Републике Индонезије др Абдурахман Фахир.

Никола Селаковић

министар правде Републике Србије

ПОЗДРАВНИ ГОВОР

Ваша екселенцијо др Абдурахмане Фахире, Ваша Светости српски патријарше Иринеје, Ваше еминенције поглавари цркава и верских заједница, поштовани чланови делегација Републике Индонезије и Републике Србије, даме и господа, драги пријатељи,

Република Србија и Република Индонезија започеле су државно-верски дијалог на највишем нивоу 2011. на овом истом месту – у некадашњој сали Југославија, која се данас зове сала Србија. За обе наше земље ова сала има историјски значај јер је управо у њој одржан један од састанака Прве конференције Покрета несврстаних (1961), покрета коју су иницирале наша земља и пријатељска Индонезија како би пружиле миротворни одговор Хладном рату и трци у наоружавању. Дакле, данас се налазимо у историјском здању.

Будући да у социјалистичкој Југославији верске теме нису биле запажени део дипломатије, већ су коришћене узгредно, није било прилике да две пријатељске земље остваре своју иначе плодносну сарадњу и на међуверском пољу. Стога је државна политика Републике Србије верским дијалогом с Републиком Индонезијом попунила празнину која је постојала у нашим срдачним односима.

За државно-верски дијалог са Индонезијом, Република Србија је први пут у историји, било да се ради о југословенској или српској, направила делегацију у којој су били верски поглавари наше земље и министри и државни функционери наше земље задужени за питања цркава и верских заједница.

Република Индонезија, која има богату историју државно-верских дијалогова по читавом свету, оценила је да је Први билатерални међуверски дијалог с Републиком Србијом у Београду 2011. био најбољи који је икада имала јер су чланови индонежанске делегације, према речима њиховог тадашњег шефа делегације, „стекли утисак да разговарају са читавом Србијом“.

Тако успешан међуверски дијалог утро је пут Другом билатералном међуверском дијалогу Републике Србије и Републике Индонезије када је државно-верска делегација наше земље била гост 2013. у Џакарти. У делегацији Републике Србије били су тада сви верски поглавари наше земље на челу са српским патријархом Иринејем. Тада је први пут у историји Индонезије на њено тле ступио један православни патријарх. Наш српски патријарх, а раме уз раме с њим наши надбискуп, реис-ул-улема, рабин и муфтија. Колико је и за њих то било задовољство сведочи чињеница да су сви данас поново овде

на Трећем билатералном међуверском дијалогу Републике Србије и Републике Индонезије.

Тема наше данашње конференције је омладина. У својству министра правде и универзитетског предавача посебно подвлачим да је рад на верском образовању и религијској толеранцији омладине један од најважнијих задатака нашег мултиетничког и мултиконфесионалног друштва. Република Србија се труди да у том смислу буде лидер у нашем региону. Комплименти који смо за то добили од пријатељске Републике Индонезије пуно нам значе. Стога би нам било изузетно драго да продубимо нашу универзитетску сарадњу и у пољу теолошких студија, па да с тим у вези разменимо професоре и студенте, како би омладина у Републици Србији из прве руке научила о верском саживоту и теолошким знањима у Републици Индонезији, и како би омладина у Републици Индонезији из прве руке научила о верском саживоту и теолошким знањима у Републици Србији.

Такође, желим да подсетим и на то да су Република Србија и Република Индонезија привржене поштовању међународног права и да су наши индо-нежански пријатељи пуно учинили за очување територијалног интегритета и суверенитета Републике Србије на Косову и Метохији. Стога вам, драги пријатељи из пријатељске Индонезије, још једном на томе исказујемо неизмерну захвалност.

Желим пуно успеха нашем Трећем билатералном међуверском дијалогу Републике Србије и Републике Индонезије. Очекујем да ће закључци са ове конференције и нашег целокупног дијалога бити афирмативни и да ћемо се, у складу са успехом и овог државно-верског окупљања, поново видети у Индонезији 2017. како бисмо наставили већ успостављену традицију да се у оваквом виду сусрећемо на сваке две године.

Хвала вам још једном драги пријатељи на доласку и желим вам да се у Србији осећате као код своје куће.

Патријарх српски Иринеј

ПОЗДРАВНА БЕСЕДА

Уважени представници Републике Индонезије и представници верских заједница те републике, уважени представници српске стране.

Велика ми је част и радост што сам у прилици да поздравим овај уважени скуп, да пожелим благослов Божији да овај скуп представника хришћанских цркава и религијских заједница, како Индонезије тако и Србије постигне свој циљ и уроди плодом који ми желимо, али плод који Бог свих нас жели и благосиља. Један наш велики пророк и цар, цар Давид, писац познатих псалама рекао је: „Како је дивно и красно када браћа живе заједно!“ Заиста је ово дивно и верујем и Богу мило, да смо се сабрали и сакупили, да се поразговарамо и договоримо о многим важним стварима и проблемима нашега времена. И мислим да о тим проблемима треба да говоримо, да исте третирамо као заиста браћа. Хтели ми то или не хтели, признали или не признали, ми смо заиста браћа, јер сви имамо једног истог Створитеља, Створитеља човека. А када је Бог створио човека, створио је човека а не људе, независне једне од других. Него је тај однос између себе и између створених људи најближи и раван је браћи.

Ми смо данас сведоци да се у свету одржавају многи дијалози, разговори и договори између разних држава и институција и да на тај начин путем дијалога решавају проблеме које намеће живот и прилике. И то је добар пример, решавања свих проблема који настају ма из којих области у којима деламо и живимо, и на крају крајева, сви проблеми и сукоби се на крају и решавају дијалогом. Почну неспоразумом, достижу можда свој врхунац у тешким ратовима а на крају се седне и дијалогом решавају проблеми.

Нажалост, наше поднебље зна за много таквих проблема и неспоразума, како оних у прошлости тако и у садашњости, и добра је прилика за нас из Србије да чујемо наше пријатеље из Индонезије за које имамо сазнање да су ти проблеми код њих врло добро решени и да су односи између представницима религијских заједница људски, без дубљих неких неспоразума и то ће нама на овим просторима бити од велике користи, да бисмо могли то да користимо у нашим приликама.

Ми овде у Србији, Богу хвала у последње време имамо добре односе са свим признатим верским заједницама и то је оно што представља један услов да ова земља напредује и у том и у другом погледу, па је можда прилика и за наше пријатеље из Индонезије да чују о тим нашим односима. Пре свега да чују о ономе што се десило некада, а наравно последице тога ми и сада осећамо али се трудимо сви да их решимо на најцелисходнији и људски начин.

Мислим да представници и лидери цркава и религијских заједница имају врло велику и значајну улогу. Јер оно што мисли лидер једне цркве или верске заједнице, неминовно се преноси на његове најближе сараднике и на чланове дотичне цркве и дотичне заједнице. Зато је врло важно и значајно да што више имамо оваквих сусрета, како међународних тако и код нас, и да могуће проблеме који искрсну решавамо на начин на који нас суштина наше вере упућује и указује.

Нажалост, често пута узимамо маску вере и користимо у друге сврхе и циљеве. То је трагедија. И када би тих злоупотреба вере било мање, сигурно би било много мање и проблема и свега онога што се данас доживљава и што је нажалост присутно данас у свету. Ово је заиста један диван пример дијалога и разговора, сагледавање проблема и указивање на метод и начин да се исти реше и зато се надам да ће ово бити од велике користи и да ће ово бити и пример, наш пример и другима да ове проблеме решавамо на овај начин. Биће то добро за народе оних којих се то тиче а и за околину и читав свет.

Нека Господ благослови овај скуп, нека да Господ да оваквих сусрета буде више, уместо обрачуна на ратним пољима, треба да то буде дијалог и разговор у оваквим приликама и да се на најљудскији начин ти проблеми решавају.

Др Абдурахман Фахир

шеф делегације, заменик министра спољних послова Републике Индонезије

ПОЗДРАВНИ ГОВОР

Поштоване даме и господа, уважена екселенцијо господине Никола Селаковићу, министре правде Републике Србије Вама и свим поштованим челницима верских заједница у Србији, свим члановима делегације како из Индонезије тако и из Србије,

Велика ми је част да будем данас међу вама у Палати Србија и у Београду у оквиру позива Њ. Е министра правде Републике Србије да присуствујем и учествујем на Трећем међуверском дијалогу Србије и Индонезије. Почаствован сам и захвалан на великом и веома топлом дочеку као и на овом величанственом организовању данашњег скупа. Велика ми је част да је министар Никола Селаковић прихватио да буде домаћин овог великог скупа. На данашњем сусрету смо такође чули и савете од српског патријарха Иринеја и ми смо сагласни са саветима који сте нам управо Ви упутили.

Индонезија се састоји од око 400 етничких групација које међусобно имају велику различитост из области културе, традиције и језика. Наша земља је архипелаг и састоји се од око 17.000 острва. Као једна велика нација ми наравно морамо имати један принцип ког се морамо придржавати и који следимо а то је идеологија наше земље коју ми зовемо Панчасила. То су пет принципа. 1. вера у једног Бога, 2. праведно и цивилизовано друштво, 3. јединство Индонезије, 4. демократија вођена унутрашњом мудрошћу просуђивања представника Индонезије 5. друштвена правда за све држављане Републике Индонезије.

Све ово смо такође чули у речима које нам је српски Патријарх Иринеј управо упутио на овом скупу. Ових пет принципа Панчасиле су наши принципи од кад је Индонезија прогласила своју независност као република. У спровођењу ових пет принципа Панчасиле морамо увек да одржавамо енергију толеранције и дијалога и толеранција и дијалог морају да буду ДНК наше земље. Морамо да укључимо све елементе нашег народа у овом дијалогу и међусобној толеранцији.

Индонезија није верска држава али поштујемо вере и све имплементације вере. Ми у нашој земљи имамо Министарство вера које има у циљу да створи хармонију у исповедању свих вероисповести. Замислите, ми чак имамо 12 верских националих празника у Индонезији. Будиста у Индонезији има мање од 2% од укупног броја становника Индонезије, али њихов велики празник је и наш национални празник у Индонезији који сви славе. Ову политику наше Владе, која се води кроз Министарство вера у сарадњи са свим верским

заједницама у Индонезији, спроводимо кроз дијалог свих вера које постоје код нас.

Такође, Влада Републике Индонезије увек пружа све потребне помоћи за спровођење међуверског дијалога у нашој земљи. Почетком 2000. били смо сведоци неколико примера нетолеранције или екстремизма, радикализма чак и тероризма у Индонезији. Индонезија увек поштује и гради хармонију, али ни ми нисмо имуни на те догађаје или на те потезе који су су догодили, и ми такође патимо. Та нетолеранција, радикализам или тероризам је претња свим основним животним вредностима код нас у Индонезији.

Управо због тога увек дајемо приоритет *оснаживању умерености*. Јер већина становника Индонезије су управо умерени. Такође ми спроводимо неколико корака увек у циљу промоције дијалога. Увек учествујемо у дијалозима или унапређивању међуверских дијалога са другим земљама. Ове године смо имали пет међуверских дијалога са пет земаља. Укупно смо до сада имали већ 25 међуверских дијалога са различитим земљама укључујући ту и Србију.

Зашто Србија? Као што сам малопре рекао Србија и Индонезија имају доста сличности. Српски патријарх Иринеј показао је своју мудрост када је показао своју сарадњу са Владом Србије. У Индонезији имамо цркве и џамије, а исто је и овде у Београду где се стоје џамија, цркве и синагога. Управо због тога ми видимо да се хармоничном сарадњом увек може постићи заједнички интерес а то је напредак и просперитет за сав народ.

Ово је трећи пут да учествујемо у међуверском дијалогу Србије и Индонезије са различитим темама које смо имали у првом и другом међуверском дијалогу у којима је тема, поред вере, управо била и култура. Тема трећег међуверског дијалога је улога младих и сматрам да је ово веома важно, где ми можемо да предузмемо нашу политику према младима и њиховој политици. Сматрамо да се данашња омладина суочава са другачијим изазовима у односу на претходне генерације. Омладина је сада веома под утицајем технолошког напретка. Они се суочавају са парадоксом изобиља информација. Посебно у свету који се глобално развија веома брзо, оно што се дешава у једном сасвим другом крају света, већ за неколико секунди свуда сазна.

Због тога смо свесни да је данашњој омладини потребно вођство, да их водимо у што бољем њиховом погледу како да нађу најбољи пут за њихову бољу будућност. На овогодишњи међуверски дијалог повели смо неколико чланова делегације који представљају верску омладину.

Као што је српски патријарх Иринеј малопре рекао, ми сви желимо да данашња омладина што више научи, а то управо радимо кроз промоцију хармоније и толеранције међу верским заједницама и међу омладином. Ми смо повели чланове делегације и представнике наше омладинске верске заједнице који су веома активни у циљу да се постигне што боља хармонија и разумевање међу младима, како да се налази решење у конфликтима, како да постигну мир.

Као земља која има велике различитости, имамо и велике изазове у унапређивању хармоније међу младима. Имали смо искуства у суочавању са конфликтима изазваним управо због различитости у нашој земљи. Имали смо конфликте у Амбону између припадника хришћанске и муслиманске заједнице. Али је све превазиђено у веома кратком року јер су исламска и хришћанска заједница пронашле заједнички језик кроз њихову традицију. А једна од традиција Амбона је у помагању другима. Уколико се гради џамија, помаже цела хришћанска заједница. Исто тако, када се гради црква, има велику помоћ исламске заједнице. Дешавало се да и две породице имају конфликте због различите вере а сада њихова деца иду заједно у исту школу.

У источној Јави, сваког месеца Рамазана хришћанска заједница организује и обезбеђује храну за отварање поста за све који посте за време Рамазана. И то је све у организацији управо омладинског удружења и то је један вид вођења младих у Индонезији. Ми морамо да помогнемо младе у Индонезији, да их подржимо да увек имају енергију за дијалог и хармонију. Дијалог и толеранција су нешто чему увек морамо да дајемо припритет у земљи као што је наша јер ми имамо велику различитост.

Пре него што завршим говор имам једну велику жељу која се односи на резултат данашњег форума. Као што је рекао малопре министар правде Републике Србије, а то је да је наш задатак да стално и увек унапређујемо и активнији дијалог, не само међу верским заједницама, него и међу државним институцијама које се баве верским питањима. Такође да се што више успоставе комуникације и да се организује што више оваквих скупова између наших делегација. Било би пожељно да се делегације не окупљају само на оваквим скуповима него да и између скупова имају активну сарадњу.

Индонезија и Србија могу да се интегришу са свим другим земљама у региону у промовисању сарадње кроз међуверски дијалог и то ће бити један од наших доприноса унапређивању друштва и социјалног мира.

На крају, желим да искористим ову прилику да се још једном захвалим и изразим моје навеће поштовање министру правде Републике Србије као и Управи за сарадњу са црквама и верским заједницама као и свим другим учесницима који су данас присутни који су учествовали и активно суделовали у успешности данашњег скупа. Такође се придружујем министру и желим да резултат данашњег скупа буде конструктиван и успешан.

Др Милета Радојевић

шеф делегације, директор Управе за сарадњу с црквама
и верским заједницама Министарства правде Републике Србије

ДРЖАВНО-ВЕРСКА И МЕЂУВЕРСКА САРАДЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ ДАНАС

Ваша Светости, Ваша Преосвештенства, уважени гости, чланови делегације Републике Индонезије, часни оци, драги гости,

Посебно ми је задовољство да као представник Министарства правде у својству директора Управе за сарадњу с црквама и верским заједницама, могу да вас поздравим, да члановима делегације из Индонезије пожелим пријатан боравак у овим данима у Републици Србији а свима нама успех у резултатима међуверског дијалога који се одржава. Ја ћу у кратким цртама, због представника Индонезије говорити о односу државе са црквама и верским заједницама, о начину уређења односа у овој области али ћу нешто рећи појединачно и о верским заједницама које имају традиционално и вишевековно деловање на овим просторима.

Уставом Републике Србије цркве и верске заједнице су одвојене од државе. Али је Законом о црквама и верским заједницама из 2006. уређено деловање цркава и верских заједница у Републици Србији. Посебно члан 28. овог Закона указује на то да држава сарађује ради унапређења верске слободе и општег добра и заједничких интереса државе и верских заједница. У складу са овим Законом, правни легитимитет су стекле традиционалне цркве и верске заједнице које су уназад 100 до 200 година биле признате државним одлукама, законима и другим актима. Ту су у првом реду осам традиционалних цркава и верских заједница. Као највећа, Српска православна црква за чију припадност се на последњем попису из 2011. године изјаснило 85% становника Србије. Друга по величини је Римокатоличка црква у Србији која обухвата Београдску надбискупију са три бискупије: Суботичком, Зрењанинском и Сремском и која у Србији има 5% верника по последњем попису из 2011. године. Трећа по величини (а вероватно и друга) је Исламска заједница за коју се на попису изјаснило око 3% становништва али имајући у виду чињеницу да се један велики број припадника ове заједнице који живе на југу Србије на подручју Прешева, Бујановца и у неким другим срединама због познатих проблема са Косовом није изјашњавао, последњи попис и није могао да да егзактне податке, али се верује да се тај проценат креће између 5% и 6%, 6.5%.

Остале традиционалне верске заједнице које су стекле право деловања из ранијег периода су Словачка евангеличка црква а.в., Реформатска хришћан-

ска црква, Евангеличка хришћанска црква а.в., Јеврејска заједница у Србији и Епархија Румунске православне цркве Дакија феликс са седиштем у Дети и административним седиштем у Вршцу на северу Србије у Банату која има значајан број верника. Поред ових верских заједница које сам набројао и чији представници данас овде представљају 95% становника Србије у Србији је регистровано још 17 малих верских заједница и цркава и оне делују у складу са Законом о црквама и верским заједницама. Оно што би можда било значајно је чињеница да је на последњем попису из 2011. године око 2.5% било оних који су се изјаснили као атеисти или се уопште нису изјаснили. Мислимо да је то мали проценат, занемарујући и да тај број нема утицај на друштвена и религијска питања у Србији.

Сам однос државе и цркава и верских заједница остварује се преко Управе за сарадњу с црквама и верским заједницама. И у том делу држава издваја значајна средства у буџету Србије како би се омогућило нормално функционисање цркава и верских заједница у Србији и како би свака верска заједница несметано могла да функционише, да сваки грађанин може да користи право на слободу вероисповести и да свака верска заједница и црква делујући у складу са законом, може да чува своје традиционалне и културне и историјске особености и у интересу свом и у интересу своје државе преноси их кроз младе генерације за будући период.

Посебно држава води рачуна о школовању младих у свим верским заједницама. И због тога се издвајају значајна средства за рад средњих теолошких школа у свим већим верским заједницама које сам набројао. Овим законом о коме сам говорио у претходном делу, су на неки начин покушане и исправљене историјске неправде према црквама и верским заједницама које су учињене нарочито у другој половини прошлог века када цркве и верске заједнице нису биле званично забрањене али је њихове деловање било осујећено на различите начине кроз инструменте деловања тадашње државе па је у послератном периоду после Другог светског рата дошло и до масовног одузимања имовине свим црквама и верским заједницама. У последњих 20 до 30 година почело се са исправљањем тих неправди и држава Србија је учинила доста добрих корака у унапређењу односа са црквама и верским заједницама. Наиме, 2001. је уведена веронаука у све школе основног и средњег образовања где су цркве и верске заједнице стекле право и могућност да преко вероучитеља које сами бирају младе генерације уче о основним постулатима своје вере и припремају их за будући живот као верујуће људе. Ми се надамо да ће тај процес који траје већ 14 година своје праве резултате дати тек у периоду наредних 15 до 20 година када ћемо у свим животним сферама државног деловања имати људе довољно верски образоване да са својим деловањем могу у правом смислу речи да представљају и своју верску заједницу и своју државу у обостраном интересу.

Поред враћања веронауке донет је Закон о реституцији и почело се са враћањем одузете имовине свим црквама и верским заједницама у Републици

Србији. То је процес који споро траје с обзиром да је та имовина која је предмет враћања у претходних 70 година мењала титуларе и кориснике и до сада се вратило негде око 50% одузете имовине свим црквама и верским заједницама, како у погледу враћених зграда и објеката тако и у погледу враћеног земљишта и шумских комплекса. Уназад три године у складу са Законом донета је Уредба о пензијском и здравственом осигурању свештеника и верских службеника свих цркава и верских заједница тако да сви свештеници и верски службеници, делујући свако у својој цркви или верској заједници, имају право на бесплатно здравствено осигурање и на минималну уплату доприноса за пензијско осигурање са циљем стицања права на остваривања пензије када за то, у складу са законом дође време. Мада су те уплате вршене на минималну зараду у Републици Србији и обезбеђивале би минималну пензију по завршетку радног века остављено је право црквама и верским заједницама да износе доприноса могу увећати средствима која цркве стичу по основу донација, прилога грађана и на други начин стеченим средствима.

Држава такође финансира и стипендира студенте на високим богословским и теолошким школама у земљи и у иностранству, свих верских заједница, сразмерно њиховом процентуалном учешћу у верски опредељеном становништву Србије. Поред овога значајна средства се издвајају и за обезбеђење других животних потреба цркава и верских заједница као на пример помоћ у градњи нових храмовних и других верских објеката и помоћ на одржавању и реконструкцији старих постојећи објеката. Издвајају се средства за очување верских особености и очување верске културе која негује слободу и толеранцију код сваке верске заједнице. То би било што се тиче односа цркава и верских заједница и државе у Србији.

Сада бих рекао и неколико речи о самом међуверском дијалогу. Ми смо учинили напор да припремимо овај Трећи међуверски дијалог са намером да после завршетка сви констатујемо да смо и ми у Србији а и представници Индонезије учинили напредак у односу на претходне међуверске дијалоге. Наиме, 2011. када је одржан Први међуверски дијалог делегација Индонезије је оценила да је то најбоље одржан међуверски дијалог између Индонезије и неке друге државе од свих до тада одржаних дијалога. Имајући у виду чињеницу да Индонезија у овом тренутку одржава међуверски дијалог са 25 земаља у свету морам признати да нам ласка и да смо задовољни што смо са нашим скромним деловањем иако смо мала држава у односу на велику Индонезију, допринели том напретку и допринели томе да представници Индонезије у претходна два дијалога сагледају све особености из наше верске и историјске културе, да евентуално уоче неке позитивне односе који и њима могу послужити у уређењу својих односа, а верујем да то није лако имајући у виду чињеницу, да како смо чули од заменика министра спољних послова, Индонезија има око 400 посебних етничких група.

Такође су и представници Србије у претходна два међуверска дијалога могли да уоче све предности које проистичу у овој области у Индонезији а које су

засноване на принципима Панчасиле о којима је говорио заменик министра спољних послова. Сигуран сам да су управо ти принципи Панчасиле и допринели да, иако велика и по етничкој структури хетерогена, држава Индонезија буде јединствена и хомогена у свом спољнополитичком деловању.

Тема „Млади у мултикултуралном свету“ је можда и најбоља тема за ово време кад је присутан велики технолошки развој и напредак у целом свету и када млади прихватају сва та технолошка напредна достигнућа без резерве, да се то деловање младих у савременом технолошки напредном свету сагледа и са аспекта њиховог верског опредељења и тог утицаја за стварање будућих генерација за које сви ми, и у Србији и у Индонезији желимо да нам створе бољи будући живот од онога којим ми живимо данас и од онога који су живели наши родитељи у претходном периоду. Свакако је значајно да млади, идући путем развоја и напретка, сачувају и баштине тековине претходних генерација свога народа и да им те тековине, као што су до сада овим генерацијама биле темељ у сопственом развоју, буду и темељ у развоју и стварању нових друштва.

И како рече његова екселенција заменик министра спољних послова Републике Индонезије синоћ у једном неформалном и незваничном дијалогу, да држава Индонезија поспешује ове међуверске дијалоге да би се упознале различите цивилизације, јер када се упознају различите цивилизације и створе нове принципе у својим односима, као што је Индонезија код својих етничких заједница усвојила принципе Панчасиле, онда то може да буде гаранција за будући свеукупни развој и напредак. Србија и Индонезија су у периоду шездесетих и седамдесетих година прошлог века имале изражену братску и пријатељску сарадњу својих народа кроз деловање у свету несврстаних.

Због промена у геополитичком смислу у светским размера дошло је до пасивнијег односа између ова два народа и ми који смо ангажовани у ресору вера у Републици Србији, а верујем и представници Индонезије, можемо да будемо срећни што је овај међуверски дијалог који је започет 2011. године у ствари нуклеус у стварању нових свестранијих, бољих односа у свим животним сферама наше државе, посебно у области економије, трговинске размене, размене студената који би стицали сазнања о културама из других средина и враћајући се у своје средине све позитивно преносили будућим генерацијама и помогли нам да се боље разумемо. Како је неко синоћ рекао, да ти студенти који ће бити у размени буду у ствари амбасадори ове две земље. Студенти Србије у Индонезији и студенти Индонезије у Србији.

Мислим да сам говорио и више него што сам планирао. Још једном хвала Републици Индонезији на до сада принципијелном ставу који је исказала на подршци у очувању територијалног интегритета и суверенитета Србије. Надамо се да та подршка неће изостати и у будућем периоду. Свим учесницима желим успешан рад и да наши пријатељи из Индонезије приликом повратка у Индонезију одавде понесу мноштво добрих и позитивних утисака. Као што смо их ми донели са претходног међуверског дијалога из Индонезије.

Користим ову прилику и да се преко чланова ове делегације захвалим на срдечној добродошлицы свим верским заједницама у Индонезији код којих смо били у посети и свим државним институцијама код којих смо били на пријему. Ми смо заиста понели са нама сјајне утиске и под тим утисцима смо организовали и овај међуверски дијалог.

Еусебиус Бенсаси

генерални директор развоја католичке заједнице,
Министарство вера Републике Индонезије

О РИМОКАТОЛИЧКОЈ ЗАЈЕДНИЦИ У ИНДОНЕЗИЈИ

Дозволите ми да изразим захвалност Влади Републике Србије на свему што је учинила као и амбасади Републике Индонезије у Београду. Такође желим да искажем захвалност лидерима верских заједница у Србији који су се много трудили и радили на успеху међуверског дијалога у Београду.

Моје искуство је у руковођењу римокатоличке заједнице у Индонезији. Вршим дужност генералног директора у руковођењу римокатоличке заједнице кроз делатност Министарства вера Републике Индонезије. У Министарству вера Републике Индонезије постоји Генерална дирекција за римокатоличку заједницу са задатком, између осталог да унапређује верски живот римокатоличке заједнице, међуверске односе и просвету у оквиру римокатоличке заједнице у Индонезији.

Римокатолички верници у Индонезији постају прави римокатолици али и добри држављани јединствене Републике Индонезије. То је постала принципијелна стратегија Министарства вера Републике Индонезије и обухвата све генерације, децу, омладину и одрасле. Такође обухвата активности разних организација римокатоличке заједнице у Индонезији.

За римокатоличку омладину трудимо се да стварамо миран и заједнички живот са осталим младима Индонезије. Организујемо римокатоличке омладинске заједнице у разним крајевима земље. Организујемо рад младих генерација како би схватили разноликости у животу друштва у Индонезији. Наравно да би имали саживот са осталим верским заједницама. То радимо и организацијом омладинских кампова с учесницима разних вера, уметничких вечери и спортских манифестација како би се млади боље упознали.

Проф. др Иринеј Буловић

Епископ бачки Српске православне цркве

ЖИВЕТИ ЗАЈЕДНО

Ваша Светости, драги пријатељи, браћо и сестре из Индонезије, за коју смо већ више пута с правом чули да је географски далека, а духовно нама веома блиска! Покушаћу да ограничим своје излагање којим бих желео да нагласим да и наша Православна Црква – овде у Србији и на целом свом простору где има јурисдикцију, значи и ван Србије – учествује генерално у дијалогу Православне Цркве са великим монотеистичким религијама, пре свега са исламом и јудаизмом. Имам част да у том свеправославном дијалогу већ годинама и сâм учествујем, али мислим да овај наш дијалог, дијалог између Индонезије и Србије, специфичан баш зато што у дијалогу учествује једна у нашем овдашњем цивилизацијском кругу мало позната земља, Индонезија, и има особити значај. Људи овде, у Европи или на медитеранском подручју, знају мало тога о Индонезији и немају историјско искуство заједничког живота са религијама и религијским заједницама Индонезије. Такво искуство је, међутим, потребно зато што негативна искуства из прошлости, а нажалост и из садашњости, стварају многе стереотипе и предрасуде.

У нашем окружењу медији веома често стварају, и у Европи и у Америци, слику ислама као нетолерантне религије, религије која практикује насиље. Много пута се говори и пише – веома неправедно – да муслиман треба мање-више да значи потенцијалну опасност за немуслимане, посебно за хришћане. Та негативна слика се ствара углавном због ратова на Блиском Истоку, али се притом прећуткује чињеница да ратове на Истоку нису изазвали сами муслимани него да су их изазвале велике силе Запада, као што су изазвале и целу огромну кризу због које сада милиони људи, муслимана, хришћана и других, траже спасења ван своје земље, да би макар остали живи. Целу ту ситуацију многи тумаче, нажалост, другачије, кроз стереотипе. У извесним пак муслиманским круговима, кроз неку врсту историјског обнављања нетолерантног и агресивног духа некадашњих војски из средњег века, које су водиле пљачкашке и освајачке ратове, врло често се обнавља сећање на крсташке походе чији су вођи говорили да желе да ослободе света места од муслиманске власти. Резултат такве црно-беле слике о трагичној прошлости јесте да неки људи у муслиманском свету мисле да су за њихова страдања и за њихове патње криви хришћани. Не схватају, међутим, да политичка вођства великих сила нису ни хришћанска ни муслиманска: она су у пракси, мање или више, материјалистичка. Њихов главни мотив, по правилу, јесу интереси, економски, геополитички и слични. А врло

често због тога страда управо заједништво и пријатељство међу конкретним људима и народима који треба да живе заједно, морају да живе заједно и вековима су живели заједно.

Мислим да је наш задатак да на делу покажемо да су такви стереотипи и такве предрасуде штетни и да управо кроз дијалог треба да буду уклоњени. Није довољна само толеранција него је неопходно узајамно прихватање, поштовање, пријатељство, љубав, без обзира на све разлике које међу нама постоје, а које прихватамо као чињеницу живота. Својим примером можемо послати данашњем свету поруку да је природно, нормално и сагласно са вољом Божјом управо то да сарађујемо у свему што служи општем добру. Као што је Његова Светост рекао, по речима пророка Давида, заједничког свима нама, и Јеврејима, и хришћанима, и муслиманима, најлепше је и једино природно да браћа живе заједно. То је Божја воља и за хришћане, и за Јевреје, и за муслимане. Ту су наша одговорност и наша мисија велике. Лично сматрам да овај наш дијалог због тога има шири значај. Њиме се превазилазе све оне рђаве конотације којима се ислам изједначаје са исламизмом и тероризмом. А у муслиманским земљама, опет, хришћанство се, такође погрешно, често изједначаје са политиком лидера великих земаља Запада. Заборавља се да хришћанство у Европи, и на Западу уопште, готово нигде није званична религија. На Западу, генерално, и нема званичне религије. Хришћанске вредности не утичу много на општи друштвени живот, а све мање, нажалост, утичу на приватни и породични живот.

Ми се овде у Србији трудимо, у нашим границама и по мери могућег код нас, сви заједно, да негујемо пријатељство у нашој средини, да у свему покажујемо узајамну солидарност. Навешћу само два-три кратка примера.

Господин Радојевић је поменуо враћање верске наставе у наше јавне школе. Многи су били против тога, а пре свега људи који су били васпитани у духу атеистичке и марксистичке идеологије. Таквих људи има још увек, и у државним структурама и у интелектуалним елитама и квазиелитама. Један од аргумената који је био употребљен против постојања веронауке у школама био је да смо ми секуларна држава и да, према томе, не може бити јавног поучавања о вери. Али и многе друге европске земље су секуларне, па у школама ипак имају веронауку и то не укида њихов секуларни карактер. Мислим да ни Индонезија није нека религијска држава него држава као и све друге државе, али зато има слободно исповедање вере и промоцију оних духовних и моралних вредности које долазе искључиво из области вере у Бога. Али то није био главни аргумент против веронауке. Главни аргумент је био да, пошто у нашој земљи постоји више религија и конфесија, различитих међу собом, – имамо хришћане, а ти исти хришћани нису у свему сложни, па имамо муслимане, па имамо Јевреје, имамо разне – то ће бити нови фактор поделâ, неслоге, нејединства и тако даље. Кад је веронаука ипак враћена у школе, после две-три године је један високи државни функционер, у то време министар, који лично није био присталица

веронауке и није своје дете послао на веронауку, изјавио нешто важно. Казао је да једини пример аутентичне хармоније и искрене сарадње међу различитим социјалним групама, заједницама и личностима у нашем друштву јесте пример Цркава и верских заједница, нарочито по томе како се понашају на пољу васпитавања деце и омладине у духу вере. Нисмо очекивали такву оцену од човека који је иначе принципијелно био против верског васпитавања омладине.

Други пример је наше појављивање у медијима наше земље. Сад имамо могућност да се слободно, мада не увек сасвим редовно, појавимо и на телевизији, која је данас моћно средство. Ту постоје редовне емисије чија продукција припада нашој Православној Цркви као већинској, која је за то одвојила средства. Али ми смо хтели да не говоримо само ми него да поред нас, свако у име своје верске заједнице, своје Цркве и своје вере, сведоче и представници других хришћанских заједница, пре свега католици као наша најближа браћа и после Православне Цркве најмногобројнија хришћанска Црква у Србији, а затим и муслимани, као и јеврејска заједница, која је најмања, али не својом кривицом него зато што је много страдала у Другом светском рату. Те емисије су у народу веома добро примљене и радо гледане. Свако ко верује у Бога или тражи Бога може да прати шта о одређеним темама кажу и хришћани, и муслимани, и Јевреји. Притом увек наступамо у заједничком оквиру, а опет свако слободно у име свог идентитета, без икаквог синкретизма или релативизма.

Трећи мали пример нашег покушаја да будемо искрено солидарни једни са другима био је случај када су се у париском часопису *Шарли Ебдо* (Charlie Hebdo) појавиле светогрдне карикатуре против ислама и против Мухамеда као најважнијег пророка у исламу. Тада смо сви ми, хришћани, муслимани и Јевреји, у једној телевизијској емисији, пред целом нашом јавношћу казали да никако не одобравамо убијање тих људи, бескрупулозних карикатуриста, али да нипошто не одобравамо ни то да било ко несметано вређа осећања милијарду и по људи, огромног дела човечанства, за које је ислам светиња и за које личност Мухамеда није обична личност него личност Божјег пророка. Нико нема право да вређа ислам као религију. Исто тако, разни карикатуристи немају право да вређају ни личност Христову јер Христос за нас хришћане није само обичан човек него Богочовек, Оснивач и Глава Цркве. Исти став заступамо и када су у питању верско учење и верска пракса Јевреја. Показали смо у свим овим случајевима међусобну солидарност и заједнички сведочили да је једини начин заједничког живота у једном цивилизованом друштву могућ и реалан ако једни друге прихватамо таквима какви јесмо, без духовног и, поготову, физичког насиља, са поштовањем свачијег идентитета.

У свему што је заједничко добро, радимо заједно, а тога је много више него што има онога што је добро само за неке од нас. Добро је по својој природи увек опште добро: оно не може бити фрагментирано на нешто што је за мене добро, а за другог зло, или обрнуто. Ако је добро, онда је оно добро у свему, као што је и зло, нажалост, на свој начин универзално. Зло није ограничено на

једног човека или на једну групу људи него се као болест, као зараза, шири на читаво човечанство. Дух заједничког залагања за мир, слогу, љубав и све што је дар Божји свима, а против ширења непријатељства, подела, мржње и свега што представља сатанску сетву зла у свету Божјем и нашем, ми покушавамо, по мери могућег, да пренесемо на младе људе из наших средина. Имамо много младих хришћана који сарађују у међухришћанском екуменском покрету и у сусретима међу хришћанима разних конфесија. Исто тако, међурелигијски дијалог и сарадња су итекако присутни. Нарочито смо у почетку имали сусрете младих вероучитеља из свих верских заједница и Цркава. Било је заиста импресивно и дирљиво видети да стотине младих хришћана, муслимана и других који уче децу вери у школама, у исто време упознају једни друге, сарађују једни са другима и развијају међусобна пријатељства.

Ја се надам да ће, после нашег нараштаја, који је већ у зрелом или поодмаклом животном добу, млади из свих наших Цркава и верских заједница овде у Србији, а и шире, наставити овим путем и на том путу бити бољи него што је то био наш нараштај. У том смислу видим колико је значајан управо овај дијалог и наше пријатељство са народом и са Црквама и верским заједницама Индонезије, која својим примером показује да нису веродостојни уобичајени стереотипи и предрасуде о исламу. Највећа муслиманска земља на свету, Индонезија, у овој својој великој државној и верској делегацији има заступљене и муслимане и хришћане (католике, православне и протестанте), а сви они лепо сарађују и дају пример другима. И ми се трудимо да остваримо нешто слично, додуше у знатно мањој мери јер смо и ми много мања земља и мања заједница, али верујем да на том путу можемо једни другима много да помогнемо. Зато сам вам захвалан, не само у своје лично име него и у име народа који је поверен мени као епископу. Хвала вам најлепше!

Проф. др И Кетут Виднја

генерални директор хинду заједнице, Министарство вера Републике Индонезије

О ХИНДУ ЗАЈЕДНИЦИ У ИНДОНЕЗИЈИ

Имам осећај да имам посебан духовни однос са Србијом без обзира што сам први пут у Србији. Посебно сам везан с обзиром да пратим спорт и тенисера Новака Ђоковића. Тако да сам веома почаствован што сам у Србији. Захваљујем се Управи за сарадњу с црквама и верским заједницама, такође се захваљујем свим члановима делегације Србије које не могу сада понаособ да именујем.

Дозволите ми да кажем да руководим развојем хинду заједнице која је посвећена развоју омладине. Нама је велика част, посебно мени да укратко кажем о нашим активностима које су посвећене омладини хинду заједнице код нас. Наравно да је хинду заједница код нас у Индонезији мањина али се захваљујемо нашем Богу јер наша држава не прави разлике између већинске и мањинске заједнице у свакодневном животу. Управо због тога, и са свим позицијама верских заједница које делују у Индонезији, сви ми дајемо допринос нашој држави.

Млада генерација у нашој земљи је будућност наше земље. У развоју омладине хинду заједнице Индонезије, циљ је да они буду део нашег друштва. Од младих у хинду заједници захтевамо да разумеју идеологију наше земље која је у моралним принципима Панчасиле – а то је јединство на основу различитости етничких групација, религије, језика, традиције, обичаја и одевања. Упркос томе, ми смо једно – „јединство у различитости“.

Индонезија је земља архипелаг која се састоји од 17.000 острва, од најмањих до највећих. Пет великих острва су Калимантан, Јава, Сулавеси, Суматра и Папуа. Свако од ових острва има своју традицију што видимо кроз традиционалне плесове, разне рукотворине, културе.

Да бисмо ујединили свих 17.000 острва у Индонезији морамо да успоставимо дијалог за бољу цивилизацију. Све активности које организујемо у Индонезији почев од верских па све до културних и друштвених активности су да бисмо успоставили хармонију, да створимо осећај љубави према земљи и јединству. То мора бити важно за омладину Индонезије јер они су такође чувари суверености наше земље.

Ми у Индонезији на основу Устава из 1945. и принципа Панчасиле дајемо слободу свим грађанима Индонезије у одабиру вероисповести, а истовремено очекујемо од њих да воле своју земљу. Мало која земља може да да ову слободу својим грађанима да одаберу вероисповест. Управо због тога, ми из хинду заједнице смо веома поносни што смо део Индонезије.

Адем Зилкић

реис-ул-улема Исламске заједнице Србије

ИСЛАМСКА ЗАЈЕДНИЦА СРБИЈЕ ПОДУПИРЕ МИРОТВОРНЕ АКТИВНОСТИ

Мир и добро су двије димензије универзалне и цивилизацијске вриједности заправо је енергија која покреће срећу и задовољство, љубав и заједништво, хармонију, склад, дијалог и разумијевање. Без њих, човјечанство има несрећу и сиромаштво, неразумијевање и ратове, мржњу и нетрпељивост.

Исламска заједница Србије најснажније подупире све активности које воде миру, разумијевању, уважавању, поштовању човјека и онога чему он припада. Данашњи међувјерски дијалог потврда је вишедеценијског пријатељства народа двију држава и нада да ће млади у наше двије земље и уопште у свијету успјети да превазиђу бесмислицу данашњице, да ће разумијети незадовољство слабих и немоћних, да ће силу и ароганцију мијењати правдом а нетрпељивост милосрђем.

Полазећи од претпоставке да је за успјешан међувјерски дијалог важно јасно дефинирати његов садржај те одвојити тешке теолошке расправе о спасењу од оних о друштвеном плурализму дијалог се дефинира као облик комуникације који има за циљ, кроз разговор и акцију побољшати разумијевање и изградити мостове сарадње међу припадницима различитих вјера зарад мирног суживота у толеранцији и узајамном поштивању.

Потом се идентифицирају његови кључни елементи: цивилизирана комуникација, плуралитет увјерења, међусобно упознавање, живот у миру, узајамно поштивање и толеранција те сарадња у добру. Посебно истичем да су вјерске заједнице у Србији ових година најснажније исказале међусобно поштовање, уважавање и заједнички однос према свим изазовима који нису у складу са вјером и са учењем традиције.

Овогодишњи међувјерски дијалог одржава се у вријеме које на глобалном плану карактеришу двије ствари. Прва је: неприхватљива и неподношљива демонстрација силе и ароганције према онима који су други и другачији а све под изговором демократизације а у ствари ради експлоатисања добара и економског профита. Друга је, једна од највећих сеоба народа у задњим стољећима. Данас је као резултат успостављања демократије од стране Запада, преко три милиона људи, жена, дјецe, старца, болесних и изнемоглих у бијегу из својих домова. Њихов вјерски идентитет је изнад 90% исламски.

А ако имамо у виду чињеницу коју је мој велики пријатељ уважени владика бачки изнео и перцепцију одређених кругова, поготово са Запада, према исла-

му, овај амбијент младима не наговјештава свијетлу будућност и неку перспективу. Да би припадници свих вјера могли, а ово се не односи на Србију, живјети слободу вјере а држава односно државе биле сигурне у њихову грађанску лојалност потребно је да се направи свеобухватни заједнички програм. Његови носиоци би требало да буду млади људи. Тај програм који би развијао свијест о комплексним захтјевима у контексту политичког секуларизма у којем треба вјера дјеловати, подстицао разумијевање, поштивао разлике и тражио заједничку основу за суживот, афирмирао вјерски идентитет као важно средство путем којег треба ријешавати несигурност и сукоб те учинити како да се живи у јединству разлика, придоносио континуираној расправи о људским правима, креирао разумјевање другог и другачијег, упућивао на комплексност односа између вјере, културе, политике и економије те наглашавао чињенице које воде према позитивном доприносу вјера путем заједничких напора до истине, правде, мира и помирења, идентифицирао вјерске принципе, моралноетичке норме које су успостављене и које могу бити основа за заједнички живот, наглашавао позитивно историјско искуство доброг сусједства и суживота што је такође дио наше историје на овим просторима и овој држави Србији, успоставио заједничку платформу за вјерску коегзистенцију у духу добре воље која се може наћи у божијим књигама и у нади у заједничку будућност свих вјера и народа.

Уз осјећање задовољства што сам био судионик претходна два међурелигијска дијалога, посебно оног у Индонезији, као и поновног виђења са нама драгим пријатељима из лијепе земље Индонезије са свима вама желим да порука са овог скупа буде снажна и свеобухватна те да међувјерски дијалог настави да живи и у будућности.

Проф. др Деде Росиада

ректор Исламског државног Универзитета Сијариф Хидајатулах, Џакарта

У ИНДОНЕЗИЈИ УЧИМО О ХАРМОНИЈИ И РАЗНОЛИКОСТИ

Индонезија је земља пуна различитости из области културе, језика али такође нашу земљу су изградили раније вође које су такође долазиле из различитих верских заједница, а успели су да доведу Индонезију до слободе, до независности. У борби за независност од колонијалног империјализма учествовали су муслимани, хришћани, будисти, хиндуисти, људи из мултиетничких и мултикултуралних друштава. Од самог почетка постоји свест о томе да је разноврсност сама по себи богатство, сама по себи капитал. Имамо жељу да будемо напредна земља али да будемо такође и праведна земља.

Стога ученици у основним и средњим школама и студенти на факултетима уче о хармонији и о разноликости. Када се ради о веронауци за муслимане њима предају муслимани а када се ради о хришћанској заједници онда то предају вероучитељи хришћани.

У свим школама се ислам учи у конвергенцији да би се створио заједнички менталитет, заједнички оквир. Осим тога ислам се такође учи не само у формалним него и у неформалним школама. Ми имамо такозване посебне исламске школе које су на неки начин као интернати. Ту ђаци могу да изграђују заједнички платформу и оквир за размишљање. У тим нашим исламским интернатима такође се предаје слога и разноликост. Ваци треба да знају шта је демократија, шта су људска права, шта је грађанско друштво. Ми тражимо и добијамо помоћ од владе и невладиних организација. Ту предају и добровољци из других земаља који из своје перспективе говоре о демократији, људским правима и цивилном друштву.

Трећа ствар коју сам хтео да поменем и да вас обавестим о томе јесте то да Индонезија као савремена земља има Министарство вера које регулише саживот верских заједница и усмерава га јединству и складу. Стога Министарство вера има много вероучитеља који је познају само ислам, већ хришћанство, будизам, хиндуизам, таоизам и конфучијанизам. Вероучитељи се брину и о младима који не могу да наставе даље студије, па се окупљају у хоровима и у другим врстама група. Објашњавамо им да су слога и разноликост део верског мишљења и доктрине.

Осим вероучитеља које шаље Министарство вера имамо још много вероучитеља који тај мисионарски посао раде волонтерски. Реч је о вероучитељима

из Мухамадије, Надлатул Уламе и других исламских организација који такође подучавају о слози и разноликости као делу верске доктрине. Спровођење програма слоге и разноликости је и практиковање религије и јако је важно за односе са другим верским заједницама.

Станислав Хочевар

надбискуп београдски Римокатоличке цркве у Србији

ПРОМОВИСАТИ ХАРМОНИЧНУ И СИНЕРГИЧНУ КОМПЛЕМЕНТАРНОСТ

Ми католици смо с једне стране мањинска црква али у себи самој носимо велику различитост. Превасходно у националном погледу. Као на педесетницу Духове у Јерусалиму има нас барем 14 различитих група. Али у обредном, а на посебан начин у подручју животне културе.

Некадашње границе још у доба римске империје на нашем тлу, затим врло бурна двомиленијумска историја, као и садашња јединствена европеизација нашега континента рађају врло изазовна питања на почетку 21. века. Управо зато смо заједно и радујемо се том сусрету. О тим проблемима или питањима су исто тако претходници говорили али наша је констатација да где су велика питања и велики проблеми, тамо су још веће могућности и још боља решења. Ево среће и радости овог сусрета. И зато смо се и окупили. Да пронађемо решења и откривамо могућности.

Толико посебно мене радује да разговарамо о младима. Не из идеолошких разлога, не јер је то можда модерно данас говорити, али свакако за будућност је важно учинити све да богата традиција коју ми сви поседујемо, може органиски да се пренесе на нове генерације што је у ово доба толике технологије и првенствено само техничке комуникације а мање персоналне комуникације, најважније.

Додао бих само још ово, да уз све што је већ било казано у чему наине сарађујемо, мени је посебно драг заједнички студиј толике проблематике и изражавам жељу да бисмо могли сви, представници свих цркава и верских заједница и даље и на студијском подручју сарађивати као и да ме посебно радује да сарађујемо на подручју хуманитарне, каритативне делатности што се посебно показало било у време поплава у Србији, као и сада у време толиких избеглица. И драго ми је да можемо, па и преко наше цркве са свима сарађивати како бисмо свима омогућили колико толико достојанствен живот. Уопштено о значењу дијалога међу младима говориће и касније наши представници и ја се њима тим поздравом придружујем.

Пре свега желим да би свака појединачна особа, толико више млади, у нашим друштвима и у нашим религијским и црквеним заједницама могла да живи пуним идентитетом, радошћу да је то што јесте али и великом способношћу за дијалог. И тако промовисати хармоничну и синергичну комплементарност али и пропозитивност. То значи са добрим, позитивним предлозима

за будућност. Управо ово изазовно време позива све нас а и наши народи које представљамо то заслужују.

У тим жељама искрено се молимо Свевишњем Господу и искрено желимо овом скупу и сусрету успех, радост и велико задовољство у размени наших личних и наших комунитарних дарова.

Кристина Цени Сандра Рунгат Хадинингат

представница православне хришћанске заједнице у Индонезији

ИСТОЧНА ЦРКВА У ИНДОНЕЗИЈИ ИМА ИСТОРИЈСКЕ КОРЕНЕ

Прво бих се захвалила Богу, ствараоцу свега, управо на овој међукултуралној и међуверској конференцији а такође и на томе што као представник православних из Индонезије имам могућност да вам се обратим. Надам се да ћемо постићи свој циљ који ће моћи да допринесе хармонији између припадника свих религија што ће као последицу имати слогу, мир и сарадњу свих народа света.

Источна црква има дубоке историјске корене. Пре доласка римокатоличанства и протестантизма постоје документи који показују да је источна црква била присутна у неким селима на Суматри у 7. веку, а да је мисионара било и у Краљевству Маџапахит на Јави у 13. веку.

Током холандског периода постојале су две јерменске цркве у Сурабаји и Џакарти. Руска православна црква почела је са две парохије Руске заграничне цркве. У Бандунгу и Џакарти почетком тридесетих година 20. века признала ју је холандска управа. Хтела бих да истакнем важност тих података.

Обнова православне цркве у Индонезији почела је 1988. са оцем Данијелом Бијантором, који је претходно провео годину дана на Светој Гори. Затим је наставио са студијама у Сједињеним Америчким Државама, где је 1987. постао ђакон, а 1988. и јереј. По повратку у Индонезију започео је мисионарски рад на Јави. Постао је архимандрит 1990. а оснивањем парохија Генерална дирекција за хришћане у оквиру Министарства вера препознала је 1991. постојање Православне цркве Индонезије.

Према прописима наше земље није дозвољено да се на челу било којих религијских организација налази странац. Стога је архимандрит Данијел легални представник и оснивач те структуре коју је 2004. придружио руском православљу, када је и дошао на чело мисије Руске заграничне цркве у Индонезији. На челу с њим 2007. смо прославили смо 2007. уједињење Московске Патријаршије и Руске заграничне цркве. Обележавање уједињења Руске цркве одржано је у децембру 2007. у парохији Св. Томе у Џакарти. Сада у Индонезији служи петнаест свештеника, углавном на већим острвима Индонезије: Јави, Балију, Суматри, Сулавезију и Папуи.

Православна црква у Индонезији је и данас под духовним и канонским окриљем Руске заграничне цркве, која је зачета у Србији, у Сремским Карловцима. Молим се да односи између индонежанских и српских православца постану тешњи.

Исак Асиел

рабин Јеврејске заједнице у Србији

ПОДУЧАВАЊЕ ЈЕ ПОСВЕЋИВАЊЕ

Две ствари су ме фасцинирале у Индонезији. Прво је њихова готово урођена понизност која се огледа и у поздраву, а у овим материјалистичким културама треба да се учимо понизности. Сада кад говорите некоме о понизности испада као да дајете лош савет.

Друга ствар која нас је фасцинирала, је када су током Другог међурелигијског дијалога у Индонезији, Индонежани отпевали своју химну, заједно као један. Изашла је једна девојка и дириговала а сви су певали унисоно као један. Препео сам се, ако ми треба да певамо нашу химну како ћемо звучати?

Индонезија је по питању вероучитеља и веронауке далеко испред Србије. И слушајући све ово дошло ми је као једно питање: „Учење може да буде као вид богослужења или богохуљења. Ми смо живели у времену тоталитарног мишљења, идеја је била „сви смо као један“. То је када је учење богохуљење. А када је учење вид богослужења онда се наглашава да смо сви од Једног а тај Један је Бог.

Да бисте одгојили генерацију људи који тако размишљају морате да имате дијалогску наставу у коју су деца укључена, активно постављају питања и позивају се да постављају питања. Где ученици нису посуде у које се једноставно сипа и на крају се тражи понављање од речи до речи. Једна моја познаница која ради у школству ми је рекла да нажалост код нас одлив мозга почиње већ у петом и шестом разреду управо таквим приступом подучавања.

У једном тексту у Талмуду када се говори о подучавању деце, ученика, има једна игра речи која каже: када Бог подучава своје синове, своју децу користи се реч Банаих (синови твоји, деца твоја) „немој да читаш „банаих“ - синови, него читај „бонаих“ што значи „то су будући градитељи друштва“. Ту долазимо до димензије образовања – подучавања. А подучавање је такође посвећивање. А посвећивање у друштвима у којима се не плаше постављања питања је заправо право образовање и право посвећивање.

Дакле, порука коју можемо да пошаљемо са овога места је да је учење ипак вид богослужења. Богослужење се не плаши питања зато што продубљује одговоре и води ка новим питањима и ка новим одговорима. Ако учење постаје вид богохуљења то значи да смо на путу опасног тоталитаризма.

Игнатиус Смртионо

римокатолички свештеник из Индонезије

ТОЛЕРАНЦИЈУ РАЗВИЈАТИ У ДИЈАЛОГ И САРАДЊУ

Као представник Римокатоличке цркве могу да кажем да ми покушавамо да образујемо младе људе на основу римокатоличке декларације „ностра етате“ која указује на однос римокатолика са браћом и сестрама који нису хришћани.

Постоје четири начина како неко може да буде хришћанин у Индонезији. Први је да можемо да будемо људи који су пуни непријатељских осећања и да желимо да изазовемо конфликте. Али то није наш циљ као индонежанских грађана. Прво имамо ситуацију конфликта, ситуацију сукоба који не желимо. Друго, можемо имати толеранцију, а толеранција није довољна јер желимо да се развије у дијалог. А после тога желимо да имамо сарадњу. Конфликт није нешто чему треба тежити. Ако имате сукоб, не можете имати толеранцију.

Потребно је да имамо толеранцију и образовање младих, а постиже се тако што тражимо од њих да буду толерантни и да прихвате разлике. То је свакако боље од сукоба. Боље је од ситуације у којој нема комуникације. Сукоби ће се развити врло лако уколико људи остану у свом сопственом уском окружењу. И ако желите да образујете људе, тежите да их уведете у ситуације у којима ће моћи да увиде шта је дух плурализма, а можемо да их образујемо тако, да их просветимо у тој мери. Ту се ради о вери.

Али у нашој култури ми желимо да постанемо представници индонежанског народа. Прво кажемо „ја“, то је „аку“, а онда имамо реч „кау“ то значи „ти“. Дакле имамо „ја“ и имамо „ти“ онда имамо и реч „ками“, то смо „ми“ које је ексклузивно и означава нас појединачно. Имамо и реч „кита“ које исто значи „ми“ али је инклузивно, означава нас заједно. Значи треба да се развијемо из „аку“ у „кау“ а онда да идемо на „ками“ и на „кита“. То су оне речи и они принципи који нас воде да „ја“ и „ти“ пређемо на „ми“ и на „заједништво“.

Важно је да прво имамо идентитет а да потом имамо и способност комуникације и да развијемо позитивне центрипеталне ставове према заједници да бисмо могли да имамо комуникацију са другима. А све то се заснива на Панчасили као што смо чули, дакле вером у једног врховног Бога и да Индонезија остаје уједињена и да се развија у мудрости и једногласности свих њених представника и наравно да постоји социјална правда за све људе, за сав народ Индонезије.

Хтео бих само да напоменем четири корака у образовању, од личне духовности до комуникације с другима па до изградње заједнице уз посвећеност свима. То је изван граница, да постанемо мушкарци и жене за друге, ту је то о чему смо говорили, то је та Панчасила и то је тај изазов за нас да треба да кренемо са првог поља и да стигнемо у четврто поље.

Мухамед Јусуфспахић

муфтија србијански Исламске заједнице Србије

АМАНЕТ НАМ ЈЕ ЗАЈЕДНИЧКИ

Именом самога Бога, имамо га једнога, њега слаavimo, њега хвалимо, њега величамо, њега светкујемо, њему самоме припадамо.

Свесни тога, аманет, поред тога што нам је заједнички створитељ, ми имамо једну заједничку реч. Ево кад кажем „аманет“, људи који знају српски језик разумеју шта значи реч „аманет“. У индонежанском је такође реч „аманет“ присутна. „Аманет“ значи одговорност, „аманет“ значи поверење, „аманет“ подразумева и безбедност, где смо једни од других безбедни када су у питању злобе пред Свевидећим Створитељем. Живети у аманету, предати аманет. Е сад шта је аманет?

Неко ће у аманет преносити припадност народу, неко ће у аманет будућим поколењима преносити припадност верској заједници. А прави ће у аманет преносити будућим поколењима свест, вест о самоме Богу коме припадамо. О Створитељу једном и једином. Када смо свесни тог аманета, онда заједнички делујемо у свему. Ми нисмо јединствени, како то многи кажемо, у различитостима. Ми смо јединствени по једном једином Створитељу.

Тај први принцип на челу свих принципа Панчасиле, а Панчасила значи пет принципа, али онај први принцип, челни принцип је да је један Бог свима нама. И све остале различитости су у ствари непримећене када је ово првенствени принцип. Да Бог драги помогне, да не само да примећујемо доброту и ефикасност и исправност Панчасиле већ и да неке ствари и применимо.

Ми овде чусмо да у нашој братској Индонезији постоји Министарство вера. У овој нашој Србији Министарство вера не постоји, укинуто је. Постоји Управа која се бави питањима вере а то је веома битна ствар. Још једна ствар је занимљива, када погледамо код наше браће, да у Министарству вера надлежни за односе са сваком вером јесу припадници тих вера. И у овоме нашем Министарству вера били су запослени припадници само једне вере, већинске. И ту је потребно узети аманет, преузети аманет и бити одговоран.

Оно што желимо да међу нашим поколењима влада јесте мир. Мир са Богом и мир пред Богом самим. Бог да нас благослови све.

Теодосије Шибалић

Епископ рашко-призренски и косовско-метохијски Српске православне цркве

ИНДОНЕЗИЈИ СМО ЗАХВАЛНИ ШТО ПОДРЖАВА СРБИЈУ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Пре него што почнем своје излагање, хтео бих као епископ рашко-призренски да од срца захвалим нашим гостима, народу, а нарочито председнику Републике Индонезије што сте нас подржали у овом за нас судбоносном и тешком тренутку за наш народ, нашу цркву и наше светиње на Косову и Метохији. Улога нас, верских пастира и представника верских заједница у данашњем времену, носи огромну одговорност а нарочито према младим генерацијама. Живећи у свету у коме стално долази до нових идеолошких конфронтација које се рефлектују нажалост и на простор религије, за нас људе од вере велики је изазов како да исправно и мудро одговоримо на све проблеме које нас окружују и дамо конструктивну подршку будућности младих генерација на нашим просторима који су прошли тешке трауме рата и још пролазе економску и социјалну кризу.

Као православни епископ рашко-призренски који је одговоран за простор на коме вековима заједно живе хришћани и муслимани припадници разних етничких и верских заједница, увек сам доживљавао као посебну обавезу да ми духовни пастири своју веру у Бога треба да изражавамо на такав начин да око себе градимо мостове сарадње и помирења. Косово и Метохија је део Србије у коме је након тешког оружаног сукоба, у коме је страдало много невиних људи са свих страна, и уништено више верских објеката и даље територија на којој није завладао мир за разлику од Босне и Херцеговине где је након грађанског рата и много више жртава, мировним споразумом заустављено свако даље насиље, на Косову и Метохији за Србе мир никад није дошао и поред активног међународног присуства. Две трећине предратног српског становништва је било принуђено да после рата напусти своје домове. Уништено је 150 наших цркава, оскрнављено близу 500 гробаља, уместо да се успостави атмосфера поштовања људских права насиље се континуирано настављало и то је један од главних разлога противљења наше цркве, због самопроглашене независности ове покрајине, а исто тако и садашњег захтева да такозвано Косово уђе у Унеско. Мир се не може градити само за једну етничку заједницу већ за све заједнице једнако.

У таквим условима наши млади људи одрастају и даље у атмосфери страха и изолације. А са друге стране изложени су честим примерима етничке дис-

криминације и одсуства јасне перспективе за будућност. Сукоб на Косову и Метохији није био сукоб хришћана и муслимана већ сукоб на етничкој основи, идеолошки и политички сукоб. Нажалост, верски објекти су страдали и страдају као колатерална штета тог конфликта. И управо због тога и данас наше цркве обезбеђује полиција и међународне снаге КФОР-а. Обављајући дужност ректора богословије Светих Кирила и Методија у Призрену која је основана 1871. године где сада имамо 54 ученика и 10 професора као један од главних задатака осећамо обавезу да те младе људе који ће сутрадан бити духовни пастири свом народу научимо да људе око себе пре свега уче поштовању достојанства и слободе сваког човека. Нетолеранција и мржња последица су страха од другог, недовољног познавања других и осећања да је други за нас опасност и потенцијални непријатељ. Сваки човек је јединствена и непоновљива личност и од Бога смо позвани да делимо простор где заједно живимо у миру и међусобном поштовању.

У масовним нередима 2004. године призренска богословија и 34 наше цркве биле су запаљене или потпуно уништене. Ипак, нашли смо снаге да оно што је порушено почнемо да обнављамо и данас, хвала Богу, наша школа функционише скоро већ пуним капацитетом. За нас обнова никада није била само обнова грађевина, већ пре свега обнова живе заједнице. Данас је то највећи проблем на Косову и Метохији јер се од завршетка рата вратио само мали број расељених лица. Посебан проблем за младе представља образовање и зато инсистирамо да се омогући да наша деца имају образовање на свом језику, и према наставним програмима Републике Србије. И у том смислу посебно је важан наш Универзитет у Косовској Митровици. Суштина захтева Србије да се на овом делу наше земље омогући функционисање заједнице српских општина јесте у томе да омогући будућност нашег народа, здравствене заштите и школства и пре свега запослења за младе људе који треба да формирају своје породице и остану на својим вековним огњиштимма. Ова заједница општина и дугорочна заштита наших светиња јесу два стуба на којима може да почива будућност нашег народа на Косову и Метохији.

Посебну одговорност у верским мешовитим срединама, као што је простор Косова и Метохије и Рашке области почива на томе да наша верска учења треба да тумачимо и делом испуњавамо у духу љубави, милосрђа и праштања. Највећа опасност данас јесте да вера постане идеологија и као таква да се испољава као средство мржње и насиља. Нажалост, у историји свих религија сви смо мање или више имали оваквих проблема а данас они посебно долазе до изражаја због свеопште кризе духовних вредности, економских и социјалних разлика. Зато ми који радимо на изградњи мостова пријатељства и помирења, треба да чинимо све што је могуће да младима не дозволимо злоупотребу вере у циљу политике и идеологије. Зато младим људима треба дати не само знање већ и пример својим сопственим животом, јер млади верују само ономе што виде, да и ми сами верујемо и то чинимо. Зато

је образовање младих генерација како у државним, тако и у верским школама од кључног значаја да изградимо здраве људе који ће бити, како је наш блаженопочивши патријарх Павле говорио „пре свега људи а не нељуди“. Да буду људи који ће се одликовати поштењем, добротом и праштањем и који неће ниподаштавати друге, неће мрзети и чинити им зло. А кључни елемент у том васпитању младих јесте да их научимо да у сваком човеку, без обзира на порекло, веру или боју коже, видимо човека са којим смо од Бога позвани да живимо у миру и поштовању.

Србија је данас најмултиетничкија земља Балкана и задатак свих нас јесте да младе генерације васпитавамо у духу поштовања других и да сви на свој начин дајемо допринос друштву у коме живимо. И зато је важан дијалог јер је човек биће дијалога и створен је за заједницу. Зато и ми на Косову и Метохији стално инсистирамо да морамо да учествујемо у дијалогу са својим комшијама и да младе људе васпитавамо у том духу. Живот у изолацији код младих људи ствара потенцијал за предрасуде и могуће ново насиље. И зато у заједничким сусретима, иако не морамо у свему да се сложимо, барем упознајемо различита мишљења и традиције других. Мир није само политичка категорија. Мојим ученицима, свештеницима, монаштву и верном народу стално говорим да се мир Божији пре свега гради у срцу: молитвом, жртвовањем за другога, праштањем и смирењем. Само ако тај мир сами изградимо молитвено у срцу своје, бићемо у стању да га пренесемо и другима око себе. И на тај начин, ако не у потпуности, барем онолико колико то од нас зависи можемо да променимо на боље и свет око себе.

Др Исак Лату

Хришћански универзитет Сатја Вакана, Салатига

ВАЖНОСТ ПОПУЛАРНЕ МУЗИКЕ И СПОРТА ЗА МЕЋУВЕРСКО ПОВЕЗИВАЊЕ У ИНДОНЕЗИЈИ

Неки су поменули да мира међу народима не може бити мира без мира међу религијама, а не може бити мира међу религијама без међуверског дијалога. Додао бих томе да нема међуверског дијалога уколико не дође до међуверског ангажовања наше омладине. У својој презентацији усредсређујем се на ситуацију у Индонезији. Наша заједница покушава да изгради грађански дух у подручју где су некада били сукоби, организујемо музичке приредбе, националне игре и можемо рећи да је образовање врло значајан елемент када се ради о међуверском ангажовању младих у Индонезији. Јако је битно да у томе користимо локалне мудрости и претежно локалне узоре.

Моје први случај, први предмет који ћу поменути говориће међуверском ангажовању младих у једном делу Индонезије који се зове Амбон у провинцији Малуку на истоку Индонезије, где су муслимани и хришћани заједно радили на овим питањима. Било је претходно сукоба у којима је много људи погинуло и то је сукоб који је покренут од спољних страна током ере транзиције. Ти сукоби су били од 1999. до 2004. када је изгубљено преко 10.000 живота, приликом нашег напредовања од ауторитарне владе ка демократском систему 1999. године. Међуверско ангажовање младих у овом подручју је веома важно јер постојала је структура која је на неки начин желела да залечи тако тешко погођену заједницу. Могуће је да је било чак и корака који нису начињени у верском смислу. У том кључном тренутку код младих је примењен социолошко-културолошки приступ, као и само културолошки приступ. Било је потребно да се изгради јавни простор у коме ће и хришћани и муслимани моћи да се сусретну и да ступају у међусобне контакте. Помињана је популарна музика, реге и хип-хоп. Све је то део једног културолошког наратива који покушава а и успева да окупи и ангажује младе. Када се ради о улицама, када се ради о новим медијима, можемо рећи да они могу довести до помирења међу младима. Ту су Фејсбук, Јутјуб, блогови и други медији, као што сте чули, од његове екселенције, заменика министра спољних послова Индонезије др Абдурахмана Фахира, јако је битно, када се ради о овим новим технологијама, да постоји допринос ангажованости у заједници, тиме што ћемо изградити пријатељску уместо непријатељске слике. Млади имају моћ и када се ради о грађанским иницијативама за мир, када државне структуре или иницијативе система не успеју да разреше одређене спорове.

Друга ствар коју сам хтео да поменем везана је за једну националну игру и на свакодневни живот у Индонезији. То је игра врло слична фудбалу и то је нешто што јако пуно играмо. То је још једна платформа на којој смо могли да ангажујемо младе у њиховом свакодневном животу – свакодневно бављење спортом. Обухватало је људе који свакодневно заједно играју без обзира на порекло, на залеђину њихову одакле долазе. У Индонезији када се играмо те игре лоптом као што је фудбал, то доприноси осећању заједништва и заједнице, а и јача машту оних који су укључени, а и свих у целини. Тако да можемо видети да цела нација, и хришћани и муслимани и хинду и будисти, сви они заједно играју у државној репрезентацији. Што значи да је то не само национални већ такође и међуверски ангажман. Морамо и то рећи, постоје различити етници-тети који заједно славе победу у једној таквој националној репрезентацији и то је ствара јак осећај припадности и солидарности што је основа међуверског ангажмана.

Последњи случај који ћу поменути је случај великог хришћанског универзитета у највећој муслиманској земљи на свету, мог матичног универзитета Сатја Вакана са кога долазим. Од укупно 15.000 студената, 30% су муслимани. Није нам циљ да они постану хришћани већ је циљ да научимо како да живимо заједно у слози једни са другима. Пре него што сам дошао у Србију рекао сам мојим студентима хришћанима који уче теологију, и који ће бити будући црквени лидери у Индонезији, да ту код нашег факултета постоји и муслимански интернат и да треба да живе заједно, да једу заједно, да се играју заједно, да уче заједно да би се кроз тај ангажман јачала узајамна солидарност и ангажовање младих. Ја сам хришћански пастор и код нас имамо муслимане који предају хришћанима, ми их зовемо кијаи (kyai), предају им на истим часовима као и ми и учимо их како да живе у слози једни са другима. Управо је наше заједничко присуство на часу, мене као хришћанског пастира и њега као представника ислама пример како да се гради демократија, међуверски плурализам и религиозно разумевање.

Дакле, на основу нашег плана и програма и на основу нашег рада као професора сасвим је јасно да овај модел образовања промовише и унапређује мир међу хришћанским вођама у Индонезији која је највећа муслиманска земља на свету. За нас је мир и дијалог део нашег ДНК. Ми живимо тако и ми то волимо.

Бела Халас

епископ Реформатске хришћанске цркве у Србији

ВЕРНИЦИ ДА ИСПУЊАВАЈУ ГРАЂАНСКЕ ОБАВЕЗЕ

Нови сам епископ у нашој цркви и имам мало искуства као први човек наше цркве. Ипак бих желео са неколико речи да опишем оно што сам ја већ доживео за ово кратко време.

Овај дан за мене пуно значи јер то је скуп, где држава Индонезија води дијалог са државом Србијом. У километрима смо јако удаљени једни од других а и културно постоји разлика, али ипак постоји воља да унапредимо мир и разумевање међу различитим људима.

Ми хришћани у Светом писму читамо „Створи Бог човека по наличју свом.“ Дакле човек је божије створење и ја кад као хришћанин читам „воли свог ближњег“ тамо не пише да волиш свог ближњег ако размишља исто тако као ти, ако тако верује као што ти верујеш него заповед је врло јасна и кратка „воли ближњег свог“ и ипак постоји и међу припадницима цркава и верских заједница који заборављају Божију заповест. Историја је пуна, наша прошлост је пуна таквих догађаја када је човек заборавио божији закон али ја сам убеђен и молим се за то и радим на томе да се то промени.

Данас говоримо о младим људима. Најосетљивији део друштва су баш млади људи. Они су изложени притисцима своје средине, међутим како видим овде у Србији, а мислим да је тако и у Индонезији, да је данашња генерација младих људи јако способна. Имам обичај да кажем да младима не припада само будућност, младима припада и садашњост. Они нису будуће генерације него су присутни, живе с нама, заједно смо. Ја лично, који сам отац петоро одрасле деце, имам поверења у ове нове генерације, да ти млади људи неће да направе те грешке које су направили наши преци и које смо ми направили као старија генерација. Да се више неће поновити оно што је било деведесетих година на овим просторима у бившој Југославији. Да ти млади људи то неће дозволити, да ће са својим знањем и са својом вером да се боре против зла и да ће истрајно остати на путу мира.

Пошто сам ја као верник и као припадник мађарског народа мањина, желео бих да говорим мало и о такозваним мањинама. Ми као припадници мањине, било да је реч о верској или националној мањини, као грађани Србије не треба да заборавимо да не само да имамо права у Србији него ми имамо и обавезе. Дакле као грађанин, не треба да уживам само права него треба да испуњавам и своје обавезе. Мислим да је то у хришћанском духу, да један верник треба тако да размишља и то треба да оствари. Видим да у нашој држави постоји воља да

се побољша ова ситуација. Ми смо јако задовољни, сад морам да говорим ваљда боље у своје име, да сам јако задовољан. Стварно је побољшана ситуација када је реч о верским заједницама и црквама у нашој држави. А убеђен сам да може још боље да буде.

И ми као верници дужни смо да се молимо, и да радимо на томе да буде боље. Да буде боље за оне генерације које долазе иза нас. Јер када је реч о вери онда ми не размишљамо као неки материјалисти у Европи који мисле само о садашњости, размишљају само „како мени да буде добро, мојој генерацији да буде добро“, а шта ће се сутра десити, то ме не интересује. Ми верници који верујемо у вечни живот, ми треба да знамо да тако треба да живимо и тако треба да практикујемо своје верско убеђење, да следећим генерацијама оставимо нешто што ће бити боље и лепше. Убеђен сам да смо на добром путу да остваримо тај циљ, на добром смо путу и нека Божији благослов буде с нама, с нашим радом и поготово на младим људима.

Ваван Дјуанеди

шеф одељења центра за међуверску хармонију,
Министарство вера Републике Индонезије

О РАДУ НА МЕЃУВЕРСКОЈ ХАРМОНИЈИ

Радим у центру за међуверску хармонију чија је улога да управља и да олакша верским заједницама да разговарају, да дискутују и да имају међусобно разумевање. Трудимо се да упутимо све да поштују једни друге и њихову религије.

У Министарству вера Републике Индонезије свака религија има свог генералног директора. Тако да имамо генералног директора за исламска питања, генералног директора за хришћанска питања, за протестантска питања и за католичка питања, за хиднуистичка питања, за будистичка питања и конфучијанска питања. Зато што се у Индонезији конфучијанство сматра религијом. Такође имамо и форум за међуверску хармонију на свим нивоима, у свакој провинцији, у свакој округу. Имамо укупно 34 провинције и имамо 510 округа, тако да сваки ниво, и провинцијски ниво и ниво округа има овакав форум за међуверску хармонију и такав форум чине припадници сваке религије, а имамо шест провинцијских поглавара: ислам, католичанство, протестантизам, хиндуизам, будизам и конфучијанизам. Овај форум редовно одржава дискусије, међуверске дијалоге и неке програме у којима се ангажују млади из заједнице.

То су веома интересантни програми. Ове године на пример имали смо једно такмичење у оквиру једне међуверске хармоније. Организујемо такмичења за младе, за студенте и такође за новинаре. Имали смо, на пример, такмичење из фотографије за међуверску хармонију. Такође смо имали једну мобилну игрицу „међуверска хармонија“. Ако имамо довољно времена, могу вам показати колико су интересантне и забавне те наше игре које млади могу да играју на мобилним телефонима, а опет је све то усмерено на међуверску слогу. Око 2.000 ђака и студената је учествовало у овом такмичењу. Ми Индонезани се налазимо у процесу сталних и непрекинутих напора да створимо међуверску хармонију у нашој земљи.

Данас имамо нову, добру традицију која је присутна код нас а ради се о поздрављању.

Када неко из администрације говори или жели да се обрати у заједници он ће рећи пет поздрава, пет селама. Рећи ће „Селам алејкум“ (Assalamu ‘alaikum wa rahmatullahi wa barakatuh) па ће рећи „Шалом“ (Shalom), па ће рећи „Ом свастиасту“ (Om swastiastu) то је поздрав из хиндуизма, па ће рећи „Намо бу-

даја“ (Namo buddhaya) из будизма па ће рећи „Ви тек тунг тиен“ (Wei tek tong thien) то је поздрав у конфучијанизму. То је нова добра традиција код савремених Индонежана.

У Индонезији имамо најмање две велике исламске организације које негују толеранцију тако да су сви Индонежани практично безбедни када је реч о радикалним покретима. У иностранству има пуно младих који иду у Ирак, у Исламску државу (Исис), Из Индонезије је око педесет младих отишло у Исис, а када се то пореди са целокупном муслиманском популацијом у Индонезији, то је отприлике 0,0001%. Можемо рећи да смо заиста јако толерантни и да нема радикализма зато што је индонежански ислам, „Нусантара ислам“, заснован на размени култура.

То су нека наша искуства када се ради о управљању нашем верском заједницом јер није лако управљати верском заједницом у Индонезији где имамо 230 милиона људи који су припадници разних верских заједница. Министарству вера Републике Индонезије је веома интересантно да служи свима њима као верским заједницама.

Проф. др Предраг Пузовић

декан Православног богословског факултета Универзитета у Београду

МЛАДИ ПОМАЖУ ДА СЕ ПРОБЛЕМИ ПРЕВАЗИЂУ

Имам посебну част и задовољство да поздравим државну делегацију Републике Индонезије у име Православног богословског факултета, у име студената, професора и осталог особља. Наравно да поздрављам и све остале учеснике овог важног међурелигијског дијалога и оне који су били говорили јутрос и оне који говоре данас поподне. Да се мало нашалим, ја сам мало пре питао колико имам времена да говорим, они ми кажу између пет и седам минута, а пошто је тешко професору ограничити да говори пет или седам минута вероватно ћу говорити и мање јер ћу имати прилику да на Богословском факултету дочекам делегацију Индонезије а тамо ће бити моја апсолутна власт.

Наиме, ово је трећи међуверски дијалог између Републике Србије и Републике Индонезије. Први је био 2011, други 2013. и овај 2015. године. У сва та три дијалога Богословски факултет је био активно укључен. То је и разумљиво јер ми на факултету радимо са омладином а овај дијалог је и посвећен раду са омладином. На том првом међуверском дијалогу је дошло и до потписивања Меморандума о сарадњи између Православног богословског факултета Универзитета у Београду са једне стране и Исламског државног универзитета Сијариф Хидајатулах у Џакарти са друге стране. После тога је уследила посета Православном факултету у Београду током које су делегати из Индонезије одржали веома запажена предавања. У том меморандуму је предвиђена сарадња између Православног богословског факултета у Београду и Исламског државног универзитета у Џакарти у размени професора, размени студената, размени искустава у једној и у другој земљи у раду међуверских заједница. Лично мислим да је то од изузетне обостране користи и за једну и за другу земљу. На другом међуверском дијалогу је такође био представник нашег факултета који је путовао у Индонезију и који је тамо имао прилику да на Исламском државном универзитету у Џакарти одржи веома запажена предавања. Хвала Богу спремамо се и за трећи сусрет на нашем факултету где ћемо се трудити да покажемо своје гостопримство и да се гости осећају као да су у Џакарти а не у Београду.

Што се тиче рада са омладином, чему је посвећен овај дијалог, могу да вам кажем да на Богословском факултету у Београду постоје предмети из којих се проучава римокатоличка теологија, протестантска теологија, из којих се проучава ислам. Било да су то обавезни или изборни предмети где су ангажовани врло угледни предавачи, не само са нашег факултета него са целог Универ-

зитета у Београду и наш је циљ да наши студенти који данас, сутра одлазе да служе цркви било у Босни и Херцеговини, било у Хрватској, било у Словенији које су вишенационалне средине, заиста раде на том заједничарству и јединству са другим верским заједницама.

Дуго година сам био декан Православног богословског факултета у Фочи, наравно никада не губећи место у Београду, и имао сам тамо прилику да дочекујем студенте који су упућивани преко религиозног центра у Сарајеву. То су били студенти римокатоличког факултета и исламске заједнице који су долазили у Фочу. Дочекивали смо те младе људе који су свесни свега онога што се тамо догодило и тај дан нисмо проводили само да бисмо ручали и шалили се него смо већи део дана посвећивали проблемима на терену, разматрали шта смо учинили од једног до другог састанка који се одржавају једном годишње и шта бисмо евентуално могли да урадимо у наредном периоду на тим осетљивим просторима где су проблеми велики. И верујте ми да сам био одушевљен тим дружењем младих људи, њиховим пријатељством и ониме шта они раде у својим срединама да се поједини проблеми превазиђу.

Тако да ми можемо да научимо много тога из онога што сам данас чуо у излагањима од наших пријатеља из Индонезије али много тога врло кориснога ми чинимо овде на терену. Ево хвала Богу ове године у том Међурелигијском већу смо ми у Београду на реду да наш факултет дочека те студенте из Сарајева, Босне и Херцеговине и Хрватске и трудићемо се заиста да покажемо да смо прави хришћани као што смо и до сада били. Чврсто верујем да ови скупови имају великог значаја у размени тих искустава и у учвршћивању једног пријатељства између Србије и Индонезије, односно некадашњег већ установљеног између некадашње Југославије и Индонезије али сада преточено на Србију и Индонезију. И захвалан сам што сам и ја један део тога и да могу свему томе да дам свој допринос.

Арис Трионо

заменик директора за јавну дипломатију,
Министарство спољних послова Републике Индонезије

ИНДОНЕЗИЈА ПРОМОВИШЕ УНУТРАШЊИ И СПОЉНИ МЕЋУВЕРСКИ ДИЈАЛОГ

Министарство спољних послова верује да млади наслеђују одговорност да подрже напоре у изградњи мира у својој земљи и широм света. Данашња омладина даје нови интелектуални допринос преко друштвених мрежа и сарадње. Индонезија схвата да је међуверски дијалог врло добро место за комуникацију и размену идеја информација, изградњу међусобног поштовања, толеранције и разумевања између верских заједница. Кроз одрживи дијалог и дискусију људи различитог наслеђа могу не само узајамно да се разумеју и толеришу већ и да сарађују и раде заједно на пројектима. Имајући то на уму Индонезија је посвећена промовисању међуверског дијалога на свим нивоима, унутра и ван земље.

Покренули смо билатерални међуверски дијалог и сарадњу са 25 земаља. Индонезија је такође учествовала у покретању међуверских регионалних иницијатива као што је Регионални међуверски дијалог у Југоисточној Азији и Југозападном Пацифику који је започет 2004. године и Регионални међуверски дијалог између Азије и Европе 2005. године. Глобално посматрано, Индонезији је први пут поверено да буде домаћин Шестог глобалног форума Уједињене алијансе цивилизација који се састао на Балију у августу 2014. године. То је глобални форум и ту је 100 младих из целог света добило прилику да се међусобно упознају, да се међусобно сусретну и састали су се да би јасно сагледали улогу омладине у области образовања, медија и предузетништва.

Осим тога у нашем министарству ми спроводимо различите програме како бисмо ангажовали младе на међународним нивоима, како у нашим провинцијама, као што је колега из Министарства вера већ рекао ми имамо 34 провинције и у сарадњи са Министарством за омладину и спорт ми сваке године спроводимо програм „Млади амбасадори“. Из сваке од 34 провинције два студента, студенткиња и студент, одлазе у Џакарту, тамо се сви окупљају и проводе два месеца. Уче о културама оних других, јер као што је јутрос рекао заменик министра, Индонезија има пуно култура, етничких заједница и религија. Министарство за омладину и спорт и наше министарство заједно омогућавамо младима да упознају међусобне културе током овог програма који траје два месеца. Након два месеца их шаљемо у још једну или две земље тако да могу да се упознају културе других земаља. Ове године на пример их шаљемо у Јапан

да могу да науче нешто о јапанској култури и то је јако битно за младе. То су ученици завршне године средњих школа из 34 провинције.

Други програм који имамо у нашем одељењу за дипломатију и за односе са међународном јавношћу је програм за доделу неколико стипендија. Овде бих посебно споменуо програм за доделу стипендија који се односи на индо-нежанску уметност и културу. Мислим да имамо шест младих из Србије који се придружују овом програму стипендирања који траје три или четири месеца. Током овог програма они не само да уче нешто о култури Индонезије већ управо због тога што су стипендисти из различитих земаља они истовремено уче нешто и култури других земаља. Тако да студенти из Србије нису тамо само да би научили нешто о индонежанској култури већ нешто и о култури земаља других учесника.

Такође Министарство спољних послова спроводи друге програме с другим министарствима и сада, у оквиру овог међуверског дијалога, у сарадњи смо са Министарством вера. Такође сарађујемо са Министарством просвете и високог образовања код програма Дармасисва стипендирања (Darmasiswa) који сам већ поменуо.

Хтео бих да изразим дубоку захвалност Влади Републике Србије и нашим колегама из амбасаде за одличан рад и одличну организацију овог Трећег билатералног међуверског дијалога Србије и Индонезије.

Анна Петровић

Словачка евангеличка црква а.в. у Србији

„СВАКО СТВОРЕЊЕ ЈЕ САМО КОПРЕНА ИСПОД КОЈЕ СЕ КРИЈЕ САМИ ГОСПОД И ТАКО КОМУНИЦИРА СА НАМА“¹

Како је наша Словачка евангеличка црква а.в. потекла са тла Реформације, част нам је и дужност да бринемо о омладини и деци. Стога нам је и част и привилегија да учествујемо у Трећем билатералном међуверском дијалогу између Србије и Индонезије.

У светлу блиског јубилеја Реформације у 2017. години, дозволите ми да кажем да се понекад заборавља да је Реформација исто тако бринула за школство, јер је било при цркви и при домовима. Лутер је схватао да школе морају да обезбеде образовање које служи свету. Чак је и ургирао да се брзо предузму активности, пре него што буде прекасно. Осим тога, не само Лутер, већ и Меланхтон, Цвингли, Буцер, Булингер и Калвин су активно промовисали реформу образовања у својим списима и делима.

У свом спису из 1524. године „Писмо већницима свих градова у Немачкој да формирају и одржавају хришћанске школе“ (Лутерова дела, америчко издање, књига 45) Лутер пише:

„Овде није потребно да се понавља да је земаљска владавина заправо божански устројено имање...Питање је првенствено: Како да придобијемо и укључимо добре и способне људе у њу? У овоме су нас превазишли и посрамили пагани античког периода, нарочито Римљани и Грци. Иако нису имали представу да ли је ово имање Богу угодно или не, они су били тако искрени и вредни по питању образовања и обучавања својих дечака и девојчица да их учине способнима да обављају своја задужења...“ (стр. 367).

„Али ако би деца била поучавана и обучавана у школама, или већ где год би постојали добро образовани и добро обучени директори и директорке који би предавали језике, разне видове уметности, историју – тада би та деца чула за дела и изреке читавог света, и за то шта се дешавало у разним градовима, краљевствима, а затим и разним принчевима, мушкарцима, женама. Тако би они могли у кратком периоду да пред собом, као у огледалу, поставе: карактер, живот, савете и циљеве – успешне и неуспешне – читавог света од самог почетка, те да на основу тих сазнања извуку одговарајуће закључке и са страхом Господњим заузму своје место у току светских догађања. Осим тога, из проуча-

¹ Мартин Лутер, *Изреке корисне за животињу борбу*.

вања историје би добили знање и разумевање шта да траже, а шта да избегавају у овом спољашњем животу, и били би у могућности да у складу са тим и друге посаветују и усмере...” (стр. 368).

Наравно, кључна питања у вези са Лутеровим науком су постављена и у нашој, Лутеранској цркви. Морамо се сложити да питање „Како да придобијемо добре и способне мушкарце и жене и укључимо их у земаљску владавину?“ остаје актуелно и у наше доба. Уз све то, и ми бисмо желели да видимо свет као друштво испуњено генерацијама добрих, мирољубивих, разумних и способних мушкараца и жена.

Свет се мења, а ми смо позвани да реагујемо на промене. Да бисмо се приближили том циљу морамо промовисати вишегенерацијски дијалог на више нивоа, али и надzirати лингвистичке обрасце које користимо. Веома је важно да осигурамо учешће младих људи у припремним процесима креирања програма и политика који се односе на Цркву и друштво. Наш је задатак, нас који смо већ активни у Цркви, да саслушамо и разумемо изражавање младих како би се млади осећали прихваћеним. У правом дијалогу обе стране морају имати жељу за мењањем.

Зато смо ми чланови различитих међународних савета и заједница које су дубоко свесне проблема омладине у друштву, укључени смо у међуверске и међурелигијске дијалоге које се баве проблемима у вези са инклузијом, образовањем и комуникацијом, а и пазимо на омладину, мултикултуралност и толеранцију кроз наше црквене програме, пројекте, дешавања, као и кроз предмет верска настава у основној и средњој школи.

Наша Црква, као део велике Лутеранске породице, остаје верна изјави: Млади су почетак и центар нашег бића, и оног што желимо да будемо и да чинимо као Лутеранска заједница...Желимо да млади људи имају своје место и свој глас у свим аспектима црквеног живота и живота заједнице. (Лутеранска светска федерација, Омладина ЛСФ-а)

Све религијске заједнице, и хришћанска и муслиманска и јеврејска и хиндуистичка и будистичка или било која друга, морају да делају одговорно, свесни чињенице да морамо од детињства учити младе мушкарце и жене да постоји вишеструкост религијских тумачења и разумевања светих текстова. То ће помоћи стварању воље за дијалогом, јер има везе са тим какву врсту верника и читалаца светих текстова одгајамо.

Уз то, потребно је и да нагласимо улогу академских институција у подстицању капацитета религијских заједница да се укључе у међуверска питања на конструктиван начин.

Дубоко смо уверени да религијске заједнице нарочито морају да постану парадигма поштовања различитости и да морају да поздраве различитост, јер су дуго времена окривљаване да људе држе у духовном заточеништву. По овом питању се okreћемо Књизи постања 1;27 *И створи Бој човека њо обличју својему, њо обличју Божијему створи ња; мушко и женско, створи их;* као и цитату др

Мартина Лутера: *Свако створење је само койрена исјод које се крије сами Госјод и ѿако комуницира са нама.* Наша је дужност да подстичемо свест наше деце да су део творевине Господње, као и њихову способност – засновану на овој божанској истини – да сваког третирају с поштовањем. Или, како и хришћани и муслимани верују, биће нам суђено по основу начина како смо се опходили према најмањем од људи. (Јеванђеље по Матеју 25; 31-46; муслиманска збирка Сахих 2569).

Омладина се формира по моделима понашања које ми негујемо. Зато предавање, образовање и пракса могу да донесу позитивне промене у дугорочној перспективи.

Наше учешће у овом Трећем међуверском дијалогу Србије и Индонезије видимо у светлу оснаживања младих људи да се укључе у све аспекте религијског живота и живота заједнице, без обзира на њихово религијско и национално порекло. Ово консултовање ствара могућност да се изгради мрежа религијских заједница, тела и пројеката укључених у међуверски рад које би делиле успехе и изазове, са нагласком на одраслим младим људима које ће постати лидери сутрашњице.

Радујемо се постизању позитивних резултата у пракси кроз размену мудрости и искустава српске и индонежанске стране.

Др Мухамад Икубал Анхаф

предавач међукултурних студија на универзитету Гаџа Мада, Џоџакарта

ВЕЗЕ МЕЂУ ЉУДИМА СЕ КУЈУ ВЕКОВИМА

Предавач сам на одељењу за верске студије на државном универзитету Гаџа Мада. Оно што хоћу да вам кажем данас је прича из града у централној Јави у Индонезији. На примеру овог града можемо видети како се одвија међуверски дијалог упркос сталним изазовима које представља друштво које се непрекидно мења.

Име града о коме ћу вам говорити је Ласам. То је град који је имао дугачку историју мирног саживота између већинског исламског становништва и мањинског кинеског становништва који су углавном немуслимански, било да су хришћани римокатолици, будисти или конфучијанци. Кинези су у овај град дошли у 14. веку и многи од њих су били муслимани. Други талас миграције Кинеза у овај град догодио се у 19. веку док су Холанђани и даље били у нашој земљи. Кинези су били прогоњени од стране Холанђана у другим деловима земље и они су на неки начин нашли сигурно уточиште у том граду зато што је ту било доста Кинеза и постојало је уверење да су ту безбедни у односу на већинско муслиманско становништво.

Хтео бих такође да истакнем да је овај град преживео многе тензије које су погодиле Индонезију током историје. Рецимо 1998. године када је било доба транзиције после владавине Сукарта, било је ту много нереда и побуна. Једна од етничких група која је ту била од пресудне важности је била управо кинеска мањина. Ту је била велика концентрација Кинеза међутим они су били потпуно безбедни упркос тим великим превирањима. Ниједна каменица није полетела према њиховим прозорима. То је јако битно када говоримо о култури, јако је битна улога младих када се ради о одржавању културе мирног саживота у граду.

Једна од улога је таква да је постојала ту група младих који су практично писали историју овога града јер је на неки начин представљао спону између већинског муслиманског и мањинског кинеског становништва. Они су прикупљали приче локалног становништва. Приче које су они имали да испричају о борби која се водила против Холанђана и како је постојала узајамна толеранција у том граду. Они су такође имали заједничке вредности и они су то ојачали тако што су направили заједнички празник, фестивал, прославу којим су прослављали хармоничне односе својих предака. Та врста стављања у контекст је јако важна зато што је то по мени репродукција културе мирољубиве коегзистенције. Они се сада суочавају са разним изазовима миру.

Рекао бих да су мирни односи у нашој земљи, бар у већини случајева, засновани на везама и ранама из прошлости. Када говоримо о везама из прошлости, то су међуверске и међуетничке везе унутар друштва које служе као темељ миру. Када говоримо о овом нашем граду Ласаму, то је заједничко памћење како су се заједно борили против колонизатора и они су једноставно тада исковали чврсте међусобне везе. То је нешто што сада можемо ставити у контекст. Не смемо заборавити да су те везе исковане у прошлом и претпрошлом веку а сада се оне контекстуализују.

Међутим, ове везе су сада на испиту. Многи млади Кинези су отишли из града тражећи нови посао или су отишли из иностранства ради студија и сада можда има мање ангажовања између група јер је присутно мање Кинеза. Управо због тих миграција може доћи до неких страхова и подозрења у међусобним односима различитих етничких и верских група. Потребно је и да се изграде храмови и света места за верске праксе, а то често изазва тензије и сумње код друге верске заједнице. Тако да је миграција једно важно питање када покушавамо да разумемо и говоримо о међуверских односима у Индонезији.

Други тест нашој мирољубивој коегзистенцији је нешто што се јавља као повећање мржње и нетолеранције које спроводе мање милитантне групе. Иако је њихов број мали они доста вешто користе медије и интернет сајтове па се чини да их има више и да им је утицај већи иако су јако малобројни.

Трећа ствар коју сам хтео да напоменем је јачање идентитета засновано на вери које је везано за национални идентитет. У студији коју је 2012. радила једна организација, већина младих у Индонезији заправо ставља верски идентитет изнад националног идентитета. Мислим да је то озбиљан изазов за међуверске и међуетничке односе у Индонезији.

Нисам вам ово рекао само зато што сам хтео да кажем како је Индонезија мирољубива земља у којој влада мир него да вам кажем да и наша историја иако је мирна мора поново да се реконструише јер стално и изнова стижу нови изазови, не само унутар Индонезије већ и споља из других земаља.

Јована Стојиновић*

координатор Трећег билатералног међуверског дијалога Србије и Индонезије

ЧУВАЊЕ СОПСТВЕНОГ ИДЕНТИТЕТА ЈЕ ОСНОВА ЗА МИР

Имајући у виду да су ова конференција и овај међуверски дијалог посвећени омладини, кратко бих се осврнула на изазове са којим сам приметила да се суочава омладина у нашој земљи а како ми се чини и у другим земљама. Важно је напоменути да ови изазови пре свега долазе из медија а не из званичне државне политике која уважава и негује све особености традиционалних цркава и верских заједница. У сваком случају важно је позабавити се њима јер утичу на креирање јавног мњења и развоја свести појединца о важним темама као што су вера и идентитет.

Та два изазова стоје један насупрот другом. С једне стране имамо покушај стављања традиционалних религија на маргине друштва и смештањем у прихватљив оквир поимања да је религија искључиво лична ствар. Примећујем да доста омладине код нас данас поставља често питања попут „Зашто је потребан међуверски дијалог?“, „Зар нисмо ми секуларна држава?“. Таква и слична питања су углавном идентична од једног до другог појединца и по правилу не представљају плод сопственог размишљања на ту тему већ су им та схватања суптилно „убачена“ у главу путем медија, филмова, серија и осталих средстава меке моћи која креирају јавно мњење и расположење. У том смислу веома је важно разграничити нашој омладини данас да то што смо ми секуларна држава не значи да смо ми атеистичка држава. Ми смо друштво са преко 95% верника према важећем попису. Имамо само 2% декларисаних атеиста. То значи да се 95% нашег друштва који су верници по сопственом декларисању има потребу да и у своје животе види укључену и религију, на сваком нивоу, а не само приватно како би желело да се наметне да је пожељно јер би по тим наметнутим схватањима „религија била лична ствар појединца“. Важно је дакле супротставити се увек том изазову који нам се намеће и где се црквама и верским заједницама ставља малтене осећај кривице уколико јавно испољавају свој идентитет путем обележја, манифестација и учествовањем у јавном животу свог народа, исказивању ставова који се односе на важна питања у животу сопственог народа и сл. То се односи на скоро све традиционалне цркве и верске заједнице. Тако да је важно одупрети се тим медијским насртајима којима је посебно подложна омладина која се не бави претерано тиме јер им је пажња усмерена

* Удато: Јована Раковић.

на неке друге ствари. Они туђе мишљење лако усвајају као своје и онда кроз неколико година могу масовно да наступају са таквих позиција прихватајући их као апсолутне истине а које нису исправне и нису пожељне у циљу верских слобода. Тако да је то један важан изазов о коме је потребно размишљати и очувати сопствени идентитет и право на вероисповест које нам је Уставом и Законом загарантовано.

Насупрот овом изазову суптилном покушају онемогућавања слободе традиционалног верског изражавања где се сматра да црквама и верским заједницама не припада јавно и видљиво место у држави, интензивно се пропагирају неки њу ејд духовни покрети. Пропагира се религија на неком недефинисаном нивоу у смислу како све треба да буде исто и да је у томе сврха и циљ међуверске толеранције и разумевања. Све стопити у једну заједничку недефинисану масу. Дакле они с једне стране сузбијају активно и јавно учествовање црква и верских заједница у друштву и у држави а с друге неке недефинисане цркве и верске заједнице које чак ни саме себе не називају религијама проглашавају за нешто модерно, пожељно и нешто што би сваки напредан човек требало да усвоји уколико му је важна духовност и мир у свету. Тиме се сугерише омладини да уколико не мисле тако како им намећу медији да нису напредни и неко ко није утемељен у свом мишљењу, а омладина нарочито спада у ту категорију јер се још формира, ће лако усвојити такав начин размишљања. Зато је веома важно да се позабавимо тим темама и сугестијама којима се омладина непрестано обасипа.

Дакле важно је да разумемо и да будемо истрајни у томе да верска толеранција не подразумева брисање различитости, ради унификавања свих како бисмо се сви слагали јер смо тада сви исти и све је исто. Напротив, верска толеранција подразумева наше међусобно упознавање, непрестани дијалог, непрестану међусобну љубав једни према другима у заједничком саживоту у друштву и заједничком суочавању са изазовима са којима се данас суочава омладина било које верске и етничке припадности. Јер је чување сопственог идентитета је основа за лични и колективни мир и стабилност. Идентитет ћемо сачувати тако што ћемо афирмисати и улагати у образовање омладине о вери, култури и историји сопственог народа. Само знањем можемо сачувати свој идентитет и у том смислу је од великог значаја образовати омладину о тим темама како са стране нико не би могао да манипулише њима дајући им притом илузију да је то нешто што су сами одабрали док им се заправо измиче тло под ногама односно брише њихов вишевековни идентитетски код.

Иларион Лупуловић

игуман манастира Драганац на Косову и Метохији, Српска православна црква

ЛЕПОТА МЕ ЈЕ ПРИВУКЛА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Преосвећени владико, часни оци, ваше екселенције, драги гости из пријатељске Индонезије, даме и господо, браћо и сестре,

Велико ми је задовољство да будем овде са вама, посебно на овом лепом догађају у коме смо сви учествовали на неки начин. Догађају у коме видимо да је лепота, макар данас, победила нешто што је засновано на тренутном интересу и привременој кратковидости. Говорим о лепоти зато што сам и лепотом и привучен да дођем на Косово и Метохију. Пре више од двадесет година сам први пут дошао у манастир Високе Дечане и од тада се мој живот променио. Кроз лепоту дечанског храма, дечанске цркве, као да сам сагледавао самога себе, пронашао ослонац свом идентитету у почео да сагледавам лепоту хришћанског предања које је преточено у храм од стране Светог Стефана Дечанског, поред других наших задужбина које је и свет препознао као споменике културе од изузетног значаја.

Говорећи о лепоти, један стих ми се непрекидно врти у глави а не зна се које то написао на цркви Богородици Љевишкој говорећи о лепоти живописа, а посебно је дирљиво зато што је то написано писмом каквим се не би очекивало да то буде написано и претпоставља се да је то написао неко ко није био хришћанин. А написано је „Зеница ока мога, гнездо је лепоте твоје“. То је потресно сведочанство о томе како лепота и доброта побеђују све сукобе, све неспоразуме, све несреће у овоме свету и можда се један ударац пијуком у живопис из 14. века преобразио у поезију од стране овог човека који је оставио једно непролазно сведочанство о коначној победи лепоте. То је план универзалног које нас спаја јер сваки човек, на свим меридијанима и без обзира на то који језик говори треба да зна шта је то лепота и шта је искрени и пријатељски осмех.

Свако дете се радује када му се пријатељски и покровитељски обратите. И зато је битно да се приближавамо једни другима а хвала Богу ми се трудимо и неки наши свештеници говоре албански језик и посебно је дирљиво и веома дубоко искуство када видите како се руше предрасуде. На пример у нашем случају код албанске деце која долазе у Дечане а ми им на албанском језику говоримо како је Света српска мајка Ангелина, Албанка по рођењу. И како се мајка Ђерђа Кастриота односно Скендербега звала Војислава и како је породица Кастриота подигла пирг у манастиру Хиландару и како су неки од њих били сахрањени у манастиру Хиландар.

Треба да улажемо напор да говоримо о оним стварима које нас уједињују а заправо ако је човек објективан много више тога нас повезује него што нас раздваја. И без обзира што се суочавамо са апсурдима које доноси политичка реалност, ми се трудимо да у припадницима КФОР-а не гледамо људе који су нас бомбардовали него људе који су сваки понаособ посебне личност које носе свој крст у овоме свету и трудимо се да сведочимо Јеванђеље кроз љубав и поштовање и да на тај начин покушамо да утеху којом нас теши Бог, пренесемо и на друге. Исто тако не можемо да посматрамо ни у нашим комшијама Албанцима људе који су скакали по крсту у Подујеву. Него да се трудимо да у свакоме од њих препознамо свога вечнога брата а посебно у деци. Могуће да ће тај један осмех или једна кратка реченица изречена од срца утицати на развој нечије личности и зато је однос са младима од суштинског значаја. И треба да нам млади буду увек нека врста коректива и када приметимо да нас млади не слушају или да смо досадни и да нас не разумеју, треба да се запитамо да ли говоримо и размишљамо на исправан начин. Зато што ако уђемо у једну инертну животну рутину ми заправо престајемо да живимо у пуноћи јер живот треба увек да је изненађење, да је увек непредвидив и зато је леп. И зато је посебно лепо и дирљиво што је арапским словима написано да је „зеница ока мога, гнездо је лепоте твоје“ а односи се на православни храм.

Др Владан Таталовић

Православни богословски факултет Универзитета у Београду

ХРИСТОМ ВОЂЕНА МЛАДОСТ МОЖЕ БИТИ ДОВОЉНО ХРАБРА

Обраћам вам се са позиције наставника и професора Православног богословског факултета Универзитета у Београду чији је најстварнији доживљај младости чинила богата спрега институционалне и харизматичне стране факултета. Управо на тим основама темељим ово своје обраћање које сматрам једним резимеом свог досадашњег учешћа у православном искуству бављења феноменом младости на академском нивоу. Прво кроз лични студијски доживљај а затим кроз исти такав рад са студентима. Уопштено говорећи такво искуство је данас могуће захваљујући императиву високог образовања чему, могу тако рећи, српска средина већ традиционално припада.

Када помињем традицију и када тај појам проширујем на домен академске теологије, дозволите ми да онда подсетим на онај темељни слој традиционалног у хришћанству без којег промишљање о његовим каснијим нивоима, готово савременим академским, остаје неразумљиво. На том темељном нивоу одзивања једно есенцијално питање које је један млади и богати човек пре 2000 година поставио Исусу Христу и које бележи већина еванђелиста: „Учитељу шта ми треба чинити да наследим живот вечни?“ У својој суштини то питање је толико темељно да се у тек понешто различитим варијацијама може чути у најширем опсегу метафизичке потраге на древном оријенту. И јудаизам и јелинизам и хришћанство и ислам одвајкада знају да проналажење исправног пута просто захтева одевање младости у одору учеништва, пожртвовања и смирења. У одговору на ово суштинско питање Христос подсећа младића на праксу вршења заповести, ту најважнију школу древног јудаизма и њему сродних религијских искустава: „То чини и живећеш.“ Гласио би некакав општи закључак упућивања у школу заповести божијих. Интересантно је уочити да се прича нашег темељног примера овде не завршава, после постигнутог закључка Христос уводи неочекиван концепт савршенства који предлаже ономе који како текст каже „од младости чува заповести божије“. „Ако хоћеш савршен да будеш иди продај све што имаш и подај сиромасима и имаћеш благо на небу, па хајде за мном.“ То што Јеванђеље у наставку приче бележи да млади човек због многих својих богатстава одустаје од савршенства сигурно је доказ најраније свести хришћанства о привржености богатству као о препреци спасења. Али ако том темељном слоју традиције који представља овде употребљена слика, придружимо и прихваћене, легализоване облике интерпретације

кроз историју то онда сваки тип продавања и раздавања иметка, било спољњег или унутарњег, било реалног или метафоричког постаје услов праве слободе и напредовања ка савршенству. Историја потврђује да су управо овај позив хришћански оци схватили у најширем смислу и да су својим примером нестицања надахнули читаве епохе.

Вратимо се сада стварности академске теологије у којој појачано интересовање младих за студије понавља оно основно питање „Учитељу шта ми треба чинити да наследићемо живот вечни?“ и заиста јесте тачно. Оно што академска теологија сигурно може пружити јесте једна јединствена школа истраживања заповести Божијих у светлости различитих историјских, социолошких и културних околности. Али да ли је идеја савршенства уопште потребна таквом концепту? У оном смислу у којем је постављена на темељном нивоу хришћанске традиције и у којем је кроз историју вековима квалификована, рекао бих да је одговор више него потврдан. Негативан пример младића који од савршенства одустаје због многих својих богатства показује савременом теолошком подмлатку најбољи међуверски интернационални и сваки дијалошки пут, без опасности од замки псеудосавршенства попут фанатизма идеологије и другог. Другим речима једино себе ослобођена и Христом вођена младост може бити довољно храбра да крене пут савршенства а да притом остане аутентично отворена према другој што је данас овде императив током нашег сусрета.

Др Растко Јовић

Православни богословски факултет Унивезитета у Београду

МЛАДИ У МЕЃУКУЛТУРНОМ И МЕЃУРЕЛИГИЈСКОМ ДИЈАЛОГУ: ВЕРСКА НАСТАВА – ИЗАЗОВИ И ПЕРСПЕКТИВЕ

Ако погледамо у прошлост, вероватно је најбољи пример добре сарадње између различитих религија било увођење верске наставе (ВН) у државне школе 2001. године. Педесет година након што је укинута верска настава, опет је успостављена у државним школама, пружајући прилику традиционалним заједницама да имају наставу својевеороисповести. Српска православна црква је, иако је главна религија, инсистирала током дијалога са владом да све вероисповести имају своју верску наставу, поштујући различитост и мултикултуралност у Србији.¹ Током 2001. године традиционалне религијске групе су дејствовале заједно како би добиле сагласност владе за верску наставу у школама. Екуменска атмосфера дијалога и сарадња између различитих Цркава извојевала је победу за све вероисповести. Српска влада је одлучила да поново уведе верску наставу у школе 2001. године. Ово је био велики корак ка бољем разумевању између многих различитих религијских групација у Србији.¹ Након успешне сарадње са другим религијама да се поново уведе ВН у Србији, СПЦ је инцирала формирање религијског тела које би чиниле традиционалне верске заједнице у Србији са циљем да одржавају редовне састанке и промовишу сарадњу и солидарност међу собом. Тако је 2010. године формиран Међурелигијски савет који укључује римокатолике, муслимане и јеврејску заједницу.² Уместо схватања екуменизма као неке екстерне појаве која долази споља, Српска православна црква покушава да развије локални дијалог који би људе у Србији уверио да међурелигијски дијалог даје резултате од којих сви профитирамо, нпр. развијање већег поверења и толеранције између различитих групација.

Све ове кораке је подржао Богословски факултет у Београду који је омогућио неколико курсева на тему других вероисповести и религија: Историја религија, Основи протестантске теологије, Увод у богословље, Основи римо-

¹ У Србији верници СПЦ-а чине 84.5% популације, муслимани 3.1%, протестанти 0.99%, римокатолици 4.97%, јевреји 0.008%: званична статистика у Србији 2011. године, www.popis2011.stat.rs

² Званично саопштење СПЦ-а на званичном сајту Српске православне цркве, http://www.spc.rs/sr/osnovan_medjureligijski_savet_ministarstva_vera_republike_srbije

католичке теологије, Екуменско богословље и Ислам.³ Нудећи ове курсеве на факултету, СПЦ је понудила средство за обликовање младих генерација студената који би неговали другачије разумевање света у којем живе. Богословски факултет у Београду има плодну сарадњу са многим другим школама и институцијама, радећи на развијању разумевања и бољег знања о другима.⁴ Сведочење православних хришћана о сарадњи и разумевању је добар пример за друштво у ширем смислу.

Шта треба да се уради?

1. Оно што треба да се уради у будућности јесте да се уведу часови екуменизма у богословским средњим школама. Многи студенти Богословског факултета се образују прво у богословијама – богословским средњим школама. Неопходна је реформа богословских средњих школа да би се студентима обезбедило боље разумевање међурелигијског дијалога. У будућности би ови студенти могли да буду нешто више припремљени како би креирали боље политике и методе разговора са другима.
2. Оно што треба да постигнемо као одговорни верници јесте више од пуке толеранције. По мом мишљењу, бити толерантан није довољно. Ако је толеранција наш једини циљ, завршићемо у сопственом гету. У том смислу онда нисмо ништа бољи од било којег школског програма секуларне оријентације. Јединствена улога коју треба заједно да играмо јесте да знамо једни друге – да слободније сарађујемо, и да идемо даље од толеранције у простор комуникације. Данас је комуникација много тежа, јер ми у основи не знамо једни друге, пошто је реална комуникација испразна. Верска настава је у овом тренутку развила неку врсту толеранције,⁵ али то није довољно. Сарадња у креирању школског програма ВН је неопходан предуслов за нашу омладину.
3. Иако неки људи сматрају да наш дијалог треба да буде превасходно социјалан и хуманитаран у служби универзалних вредности, дубоко сам уверен да ми заиста морамо боље да знамо наше богословље како бисмо читаву ствар учинили аутентичном. Наставни план и програм нашег богословског знања мора да се мења. Нека врста академске институције као зајединчког подухвата хришћана и муслимана би била од велике помоћи. Оваква академска институција не би била само за људе из овог краја, већ

³ За ове курсеве (осим за курс *Историја религија*) треба да будемо захвални професору Радовану Биговићу (1956-2012) који их је увео у циљу развијања екуменског размишљања код младих генерација богословских студената.

⁴ Латерански универзитет у Риму, Теолошки факултети у Немачкој, Швајцарској, Француској, САД-у, Русији, Грчкој и у региону.

⁵ За развој толеранције у ВН, погледај статистику у: *Верска настава у београдским школама*, прир. Слободанка Гашић-Павишић, Славица Шевкушић, Београд: ПБФ ИТИ, 2011, стр. 15-28.

за читаву Европу, дајући студентима бодове за звање мастер. Мастер програм на таквој врсти академске институције би требало да има професора из хришћанског, муслиманског и јеврејског миљеа. То би била нова визија где би људи практично били укључени у живот са другима у пост-конфликтном региону и где би истовремено доприносили свом сопственом знању. Ова академска институција не би требало да образује студенте да постану аморфни на начин да ствара неку врсту светске религије – већ би требало да постане једна здрава заједница. Не једна религија, већ једна заједница.

4. У том смислу би ВН требало да буде двострука: истовремено исповедна и међурелигијска. Постигла би се два круга. Кроз исповедање своје вере, млади би учили о својој традицији, а истовремено и о другима (међурелигијски елемент). Ако прихватимо да је хришћанство само за одређене људе, а ислам само за одређене групације, онда се повлачимо са глобалне сцене – затварамо се у своје баријере.
5. Као религиозни људи требало би да знамо боље од других да данас не би требало гледати ривала у другој религији, већ у изразито атеистичним друштвима која промовишу укидање религије кроз негативну инклузију. Данас је у медијима религија представљена и перципирана као негативан начин живота. Ова слика се не може мењати насиљем и негативним ставом према свету. Атеистички секуларни поглед на свет је наша шанса да коначно нађемо нов начин реализовања богословља – кроз показивање значаја религија. А тај задатак не можемо да обавимо сами, у овом подухвату нам треба сарадња. Докле год водимо битке једни с другима, секуларно друштво ће бити исправно у очима многих који желе да нас изолују. Наш први потез би требало да буде рад са младима и нуђење нових алтернатива, а не нових непријатеља, младим људима. Прва алтернатива би требало да буде осећај деглобализације, тј. глобални конфликти не би требало да се одражавају на нашу локалну ситуацију. Ми то можемо да урадимо у име наше будућности.

Млади људи су ти којима подносимо своје наде за будућност. Узимајући ову изјаву за озбиљно, морамо да будемо више укључени како бисмо их обучили знањем и средствима за дијалог. Наша незаинтересованост ће произвести будуће конфликте, препуштајући животе наше деце неисгурним данима.

Ценимо ваше присуство овом догађају, присуство којим можемо бити надахнути да превазиђемо наше локалне тензије, ако их има. Истовремено се надамо да ће ваша дела, сарадња и позитивни примери обогатити наше разумевање будућних перспектива.

Др Јоаким Стрибер

научни сарадник у области природних наука
и представник Римокатоличке цркве у Србији

ДИЈАЛОГ У ПОКРЕТУ ФОКОЛАРА

Искрени дијалог као одговор на изазове данашњице је дијалог љубави како се то и види из загрљаја Светога Павла и Петра. Човек је створен за дијалог. Бог створи мушко и женско. Из скулптуре Густава Вигеланда „Мушкарац, дете и жена“ видимо да је дијалог љубави један плодан дијалог. Какав дијалог? Било их је разних а у вавилонској кули то није било. Вавилонска кула Питера Бројгела намерно подсећа на Колосеум у Риму који су хришћани у то време видели и као симбол охолости и прогона. Поређење Рима и Вавилона имао је посебан значај за Бројгелове савременике: Рим је Вечни град, намењен за Цезара, да траје вечно, а његов распад и пропаст симболизује таштину и пролазност. Плодови такве врсте дијалога се виде на слици „Крик“ Едварда Мунка која је симбол немира модерног човека, тренутка у којем се његова душа распада па су га често доводили у везу са Ничеовом објавом смрти Бога и Шопенхауеровом филозофијом.

Данас имамо проблем верског радикализма. У покрету фоколара, где и ја исто припадам, и где су припадници различитих култура и религија (хришћанство, ислам, јудаизам, будизам, хиндуизам, традиционалне религије) је плодно и трајно искуство. Оно се не ограничава на толеранцију или на једноставно признавање различитости, надилази основно помирење и ствара – да тако кажемо – нови идентитет, шири, заједнички свима. То је делотворан дијалог, који укључује особе најразличитијих убеђења, чак и нерелигиозних, и који потиче решавање конкретних потреба, како би се заједнички одговорило на најтеже изазове на друштвеном пољу, економском, културолошком, политичком, у залагању за уједињеније и солидарније човечанство. То је била Марије Воче у Уједињеним Нацијама на тематској Дебати на виском нивоу на тему „Промовисање толеранције и помирења“, 22. априла 2015. године. Покрет фоколара је основала Кјара Лубик и њена визија јесте пут љубави. Имам један сан. Замислите какав би то свет био ако би поред појединаца и народи, националности, државе, почели живети златно правило. Љубити на пример отаџбину другог као своју. Дијалог љубави има нека своја правила. То значи слушати другог, поверење, јасноћа говора, кроткост, стрпљење, увек почети испочетка, опрез. Чинити се једно: вештина љубави. Исус напуштени, кључ дијалога.

За дијалог има једна важна ствар, а то је ћутање. У споменику „Сто ћутања“ Константина Бранкушија представљен је сто окупљања битке која следи. Сто-

лице симболизују време јер их има 12 а подсећају и на број апостола. Сто представља и симбол окупљања породице и медитације што је и била жеља Бранкушија да би се обновио тај прастари обичај.

Коментаришући реченицу из Јевађеља: „А Марија чуваше све речи ове и слагаше их у срцу свом“ (Лк. 2.19) Кјара је написала: „И Марија је причала, дала је Исуса. Никада нико није био већи апостол од ње. Нико није имао реч као она која је дала утеловљену Реч. Марија је заиста по заслуги Царица апостола. А она је ћутала. Ћутала је јер обадвоје нису могли истовремено говорити. Реч увек почива на тишини, као слика на подлози.

Имамо и слику Благовештење коју је насликао Фра Анђелико. Један диван коментар српске песникиње Јелене Спиридоновић Савић (1890-1974) која каже: „Ваљда је само један Фра Анђелико и могао само с таквом душом насликати оно чаробно Благовештење (у флорентинском манастиру Св. Марка), где Марија тиха, смирена, сва предана, у занесеном очекивању, скрштених руку на девичанским грудима са свом простотом љиљана пољских, слути и чека архангела. Дијалог са њим.

Циљеви дијалога су наравно мир и свеопште братство. „Ut omnes” – односно да сви буду једно, да човечанство пронађе свој идентитет који му је Створитељ определио: по обличју Божијем створи га.

И поред добре воље дешавају се неспоразуми на путу дијалога, због тога би било добро бити опрезан и неке ствари као у име међусобне љубави лоше схваћене неко може сматрати да треба инсистирати само на ономе шта нам је заједничко а избегавати сва питања за која су мишљења и уверења различита. Тај принцип по коме треба избегавати било какво суочавање и водити политику лажног мира зове се иренизам. Заљубљени кажу да не виде другог онакав какав он јесте већ како га они замишљају. Друго је синкретизам, покушај спајања међусобно хетерогених културних, филозофских или верских схватања који потичу из различитих култура и доктрина. Ако погледамо Златно теле Никола Пусена. Трећи је верски релативизам а то је схватање по ком су религије само различити путеви спасења и да су њихови садржаји једнако веродостојни и да је на крају крајева неважно којој се вери припада што илуструје „Истрајност меморије“ Салвадора Далија.

Звезда водиља за дијалог је Исус напуштени. У тренутку када је био разапет он као човек није осећао дијалог са Оцем а то је баш био моменат када је нама људима он дао могућност за дубоки дијалог са Богом. Да би примили Све у себе, треба бити ништа као Исус напуштени. На том ништа сви могу да се изразе. Допустимо другима да нас поучавају јер заиста и има шта да се од њих учи. Само ништа прихвата све у себи и сакупља у јединствену сваку ствар. Испред свакога брата треба бити ништа (Исус Напуштени) да би пригрлили у њему Исуса: „Кад учинисте једном од ове моје најмање браће, мени учинисте“ (Мт 25.40).

Сликарка Мила Личан је нацртала Исуса Напуштеног онако како га је она доживела а једна друга колегиница је прокоментарисала да слика на асоција-

тиван начин приказује распетог Христа али раскошан колорити ведрих и живих тонова ствара утисак да је тај страشان догађај заправо сјединио људе са Богом, одагнао напуштеност и остварио дијалог вечне Божанске љубави и људи кроз сливање тонова у јединствени животни ток који човека заувек повезује с Богом.

Др Александар Прашчевић

ђакон, Одељење за међуцрквене послове
Светог Архијерејског Синода Српске Православне Цркве

ПОЧЕЦИ ХРИШЋАНСКО-МУСЛИМАНСКИХ СУСРЕТА У ЈУГОИСТОЧНОЈ ЕВРОПИ

Први хришћанско-муслимански сусрети у Југоисточној Европи су интерпретирани у контексту арапских напада на византијска утврђења и опсади Константинопоља (674-678)¹ и ако је историјска димензија њихових сусрета састављена од неколико различитих али међусобно повезаних елемената. Тако су, на пример, трговачки послови утицали да се успостави условна економска и политичка сарадња између хришћана и муслимана у великим градовима, док су муслимански плаћеници били ангажовани од стране хришћанских владара, итд. У таквим условима, муслимани су се упознали са политичким, географским и економским предностима византијских градова и провинција. На овај историјски предконтекст њихових односа, који је остао у сенци негативних интерпретација, упућује нас Реис-ул-улема Исламске заједнице Србије Адем Зилкић, који сматра да су почетни контакти између хришћана и муслимана на капији Европе били трговачко-економског карактера јер муслиманска племена су била значајни економски партнери у трговачким пословима средње-вековних држава током XIII и XIV века.² С тога, задатак овог истраживачког рада је анализа њихових почетних сусрета с циљем да се пронађу одговори на следећа питања: Када су се одиграли почетни хришћанско-муслимански сусрети у Југоисточној Европи? У којим подручјима? И да ли је постоје докази за било који облик сарадње између њих?

Историја међурелигијских односа је у вези са политичком арапском експанзијом али и економском, која се мерила на трговачким путевима Медитерана, који су повезивали Европу, Африку, Арабијско полуострво, Блиски Исток и Малу Азију. На харвардској историјској карти исламског света су обележени трговачки путеви од VII до XVI века. Поред општих морских и копнених, постојали су и путеви свиле, злата, итд. Међутим, на тој карти не постоји трговачка копнена повезаност између Азије и Европе преко територија изнад

¹ L. MUSSET. *Les Invasions: Le second assaut contre l'Europe chrétienne (VIIe-XIe siècles)*. Paris, Presses Universitaires de France, 1965. ; P. STEPHENSON. *Byzantium's Balkans Frontiers. A Political Study of the Northern Balkans, 900-1204*. New York, Cambridge University Press, 2000.

² A. ZILKIC. *Reis – ul – ulema islamske zajednice Srbije. Historijski znacaj islama na Balkanu.* // *Islamobalcanica* 1, (2010). Founding Editor Bogoljub Sijakovic. University of Belgrade, Faculty of Orthodox Theology. Institute for Theological Research. Belgrade, 2010. стр. 17.

Црног мора.³ Да ли је то разлог због кога је историчарима измакла једна од етапа хришћанско-муслиманских сусрета која се одвијала управо у тим областима јер управо тим путем су нека муслиманска племена из средње-азијских области стигла на стари континент.

У намери да се истражи горе наведена траса хришћанско-муслиманских сусрета, узета је у обзир једна претенциозна историјска констатација исламског теолога, историчара и професора на факултету исламских наука у Сарајеву (БиХ), Ахмета Алибашића, која је објављена у његовом научном раду под насловом «Муслимани југоисточне Европе». Он сматра да «прва (муслиманска заједница), коју је чинило племе Калисија, населила је Мађарску половином 9 столећа, скоро две стотина година прије него што је земља била покрштена».⁴ И ако «О овој раној скупуни муслимана на мађарском тлу је писао муслимански верски учитељ Ебу Хамид ел-Андалуси ел-Гарнати»,⁵ иначе, арапски писац који је боравио у Мађарској тек почетком XII века. Нажалост, професор Алибашић није навео ниједан историјски траг за цитирани закључак, па се, из тог разлога, треба запитати: Ко је Абу Хамид Ал-Гарнати? Да ли је он заиста написао историју првих муслиманских заједница у Југоисточној Европи? Уопште, о чему је он писао?

Са друге стране, већ постоји огромна база историјских података у вези са хришћанско-муслиманским сусретима на обалама Средоземног мора, који су сачувани због интересовања али и значаја конфликта између политичких и економских интереса арапских и византијских владара (629-1180). У том погледу, издваја се прва опсада Константинопоља (674-678), којом су арапска племена показала да могу угрозити опстанак византијско-хришћанског центра, а затим друга опсада (717-718), која је указала на озбиљан недостатак унутрашњег јединства између византијских политичких, војних и економских чиниоца од којих су неки чак и сарађивали са арапским освајачем нудећи византијски трон у замену за вазалски положај. Међутим, историја хришћанско-муслиманских сусрета у северним пределима Југоисточне Европе је остала неистражена, препуштена нагађањима и ако постоји један персијски и два арапска писца из X века који су оставили писани траг о њиховим сусретима и односима са хришћанима током путовања кроз Средњу Азију и Источну Европу. Њихови записи су једни од најстаријих сведочанстава о трговачким везама између пагана, јевреја, хришћана и муслимана у Средњој Азији и Источној Европи. Међутим, ниједан од њих није чак ни наговестио да су муслимани одлазили или живели у Југоисточној Европи по било којој основи у X, а камоли у IX веку. Први међу њима је Ахмад Ибн

³ Historical Atlas of Islam. Malise Ruthven with Azim Nanji. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts, 2004. стр. 54-55.

⁴ А. ALIBASIC. *Muslimani Jugoistocne Evrope*. // Atlas islamskoga svijeta. Udruzenje ilmiije Islamske Zajednice u Bosni i Hercegovini. Sarajevo, 2004. стр. 574.

⁵ *Ibid.*, стр. 574.

Руста (на арапском *وبأ يلع نبا هتسر* (دمحأ نب رمع، و بأ يلع نبا هتسر), истраживач и путописац, аутор рукописа «*Kitab al-Alak an-Nafisa*».⁶ Он је посетио руски град Новгород, који се налази 500 километара северније од Москве и 4000 километара далеко од његовог родног града Есфакана у Ирану. Ибн Руста није био лични сведок свих описаних догађаја и места у његовим записима, него их је пронашао у другим старијим рукописима, а затим их објединио са његовим личним искуством. Други је Ахмед Ибн Фадлан (на арапском *دشار نبا دامح نبا نالضف* (دمحأ نبا سابعلا نبا), дипломата абисидског калифа Ал-Муктадир (908-932), који се упознао са племенима и пределима Средње Азије и Источне Европе испуњавајући политички, економски и верски задатак калифата из Балгада. Трећи писац из тог периода је Али Ал-Масуди (на арапском *نيسح يدوعسم* (ىلع نبا), истраживач, историчар и енциклопедиста, који је описао трговачка пословања између православних хришћана и муслимана у различитим деловима света.⁷

Најинтересантнија сведочанства о муслиманским заједницама у Југоисточној Европи, а самим тим, и њиховим односима са хришћанима, се налазе у рукописима арапског писца Абу Хамид ал-Гарнатија (на арапском *حامد أبو (الغرناطي)* објављеним у преводу на француском под насловом «*De Grenade à Bagdad. La relation de voyage d'Abû Hâmid al-Gharnâtî (1080-1168)*».⁸ Он је оставио један интересантан податак о хришћанима са којима се срео у Источној Европи.

Њихова земља је безбедна. Када један муслиман тргује са неким од њих и ако Словен није у могућности да врати дуг, он се продаје заједно са његовом кућом и његовом децом како би се трговцу вратио његов дуг. Словени су храбри и они су следбеници Византинаца у несторијанском хришћанству.⁹

Његова следећа дестинација у Европи је била Мађарска у којој се задржао три године (1155-1158) обављајући мисију проповедника, учитеља и кадије јер неки од муслимана нису знали чак ни да је петак свети дан, и ако је тамо видео на хиљаде потомака Печењеза, а поред њих и велики број потомака Магребина, као и потомака Кваризмијана, који су служили владаре у Мађарској. Абу Хамид ал-Гарнати је истакао како су Кваризмијани се изјашњавала као хришћани кријући припадност исламу, док, са друге стране, Магребини су

⁶ Abû Ali Ahmed ibn Omar. *Kitâb Al-Alâk An-Nafîsa VII*. éd. M. J. De Goeje. Bibliotheca Geographorum Arabicorum. Lagduni Batavorum. E. J. Brill, 1892.

⁷ El-Mas'udi's. *Historical Encyclopedia*. Entitled "Meadows of Gold and Mines of Gems" Translated from the Arabic by Aloys Sprenger, M.D. Vol.I. London, 1890.

⁸ *De Grenade à Bagdad. La relation de voyage d'Abû Hâmid al-Gharnâtî (1080-1168)*. Traduction annotée de Jean-Charles Ducène. Paris: L'Harmattan, 2006.

⁹ *Ibid.*, стр. 92.

служили у војној служби код хришћана и они су се јавно декларисали као муслимани.¹⁰ На основу мађарских архивских докумената да се закључити да су муслимани из племена Кваризме имали званична задужења у држави у току 12 века.¹¹ Тачније, они су били на позицијама блиским краљевској круни.¹²

Абу Хамид је био негативно изненађен када је открио да су муслимани ратовали једни против других јер су били на различитим странама хришћанских владара. Он је потом сазнао да муслимански плаћеници у византијској војсци нису знали да је угарска војска такође састављена од муслиманских војника.

Ја сам питао у једној групи међу њима: «Зашто сте се ви придружили војсци владара Византије?» И они су ми одговорили: «Он је сваког од нас изнајмио за две стотине динара, ми нисмо ни знали да су муслимани били на овим просторима.»¹³

Иначе, Абу Хамид је имао непријатељски став према Византији што се види из његових поука муслиманским војницима који су се борили на страни угарског краља; «Борите се за овог краља!, рекао сам овим муслиманима јер риза мучеништва вам је суђена.»¹⁴ Међутим, његов став се није могао темељити на верској основи јер је за угарског краља, који је био хришћански владар, написао да је «он волео муслимане.»¹⁵ Из тог разлога, посебно је интересантан разговор између једног муслимана и византијског цара:

«Један затвореник је био у Константинопољу и испричао ми је како је краљ Византинаца њега испитивао овим речима: «Из ког разлога краљ Басгарда (Мађарске) је напао нашу земљу и њу је опустошио? Да ли је то уобичајеност за њега?» «Краљ Басгарда, њему је одговорио, има војску муслимана, он њима омогућава да слободно изразе своју веру и они су ти који су вас напали и који су опустошили вашу земљу.» «Ја имам муслимане који се не боре са мнош!» одговорио је краљ. «Ти, одговорио је њему, ти си их (муслимане) насилно прекрстио у хришћанство.» «Ја нисам никада насилно прекрстио неког муслимана у моју веру, рече краљ, ја сам за њих саградио џамије да би се они борили за мене.»¹⁶

Абу Хамидови описи његових личних сусрета са хришћанима и муслиманима су постали сведочанства њихових историјских сусрета у којима се могу

¹⁰ *Ibid.*, стр. 94.

¹¹ *Ibid.*, стр. 180.

¹² В. STOJKOVSKI. *Abu Hamid in Hungary*. Istrazivanja, (No22), 2011. стр. 110.

¹³ *Ibid.*, стр. 96.

¹⁴ *Ibid.*, стр. 96.

¹⁵ *Ibid.*, стр. 98.

¹⁶ *Ibid.*, стр. 96-97.

пронаћи примери међурелигијског суживота у Југоисточној Европи, него и докази да су они између себе сарађивали у Угарској и Византији. Он нам сведочи да су хришћански владари свој однос према њима заснивали не на етничкој или верској различитости, него на основу тога шта су они могли да пруже или на који начин су могли да буду корисни државним интересима.

Ана Живковић

магистар верске едукације и социјалне педагогије
и представник омладине Римокатоличке цркве

РАЗЛИЧИТОСТ ЈЕ БОГАТСТВО

Моја тема се више концентрише на однос идентитета, верског идентитета и дијалога. Ако погледамо данашње време, као што сви већ видимо, суочавамо се са верским плурализмом, нарочито у великим градовима света. Чак и у околинама које су биле хомогене долази до промена, преко миграција, средстава комуникације, људи долазе у контакт са другачијим верским и културним идентитетима од свог. У контакту са верским плурализмом обично долази до неколико устаљених начина размишљања. Може се доћи до закључка да је боље држати се своје групе, свог верског идентитета, како не би попримио утицај других. Дакле смањити што више интеракцију са другима, направити тврђаву за свој идентитет. Опет поставља се питање до које тачке се може чувати свој идентитет а да се не падне у став агресивне заштите или изолације сопствене групе. Упркос забринутости око питања које плурализам доноси, затворити се у свој идентитет није решење.

Други начин суочавања са плурализмом може бити индиферентност. Рећи да свако има право да буде оно што жели док не покушава да утиче на друге. Али и овај став је у супротности са културом дијалога и опет позива људе да буду једни другима странци.

Трећи закључак може бити да треба што више смањити разлике, направити културу која и била микс свега. Али опет ни то није решење јер се ризикује да се изгуби богатство различитости и богатство појединачних идентитета.

Међутим, плурализам може да се посматра и на позитиван начин. Као начин да се продуби и изгради свој религиозни идентитет. Често видимо када нема довољно знања и припреме у вези различитости може се пасти у релативизам. Показало се да је верски плурализам за многе младе био добра прилика да на зрелији начин граде свој верски идентитет. Јер је потребно да особа добро познаје своју веру да би знала да одговори на питања других, препозна сличности и различитости са другима.

Дакле, да би се избегао релативизам у образовању младих потребно је припремити особе како могу да уђу у дијалог са другима а да не изгубе свој верски идентитет. За хришћане верски плурализам није само чињеница већ је и знак времена, јер упркос својој комплексности исказује есенцијалност људске слободе и надговара на дијалог. Вреднујући различите стране гледишта у вези са сваким питањем.

Ако говоримо у име хришћанства оно са својом природом безусловне љубави не маргинализује друге већ им оставља простор. Због свог карактера који захтева контакт са другима хришћански идентитет је дијалошки идентитет, не може бити искључујући. Нико није довољан самом себи онолико колико се разликује од других већ је инклузивни идентитет у ком је свако оно што јесте с обзиром да је брат или сестра свих. Аутентичан хришћански идентитет се труди да остави сваком простора да буде оно што јесте.

Хришћанска порука прихвата различитост како не би пала у индивидуализам и изолацију. Задржати свој идентитет али бити отворен тражи пре свега образовање за солидарност и заједништво са којима се уједно верски идентитет ојачава и обогаћује. На овај начин прихватање и отвореност према другима се не гледа као претња за свој идентитет већ могућност обогаћења. Ради се о томе да се млади образују како би остварили посебан идентитет који у исто време може да им пружи широк поглед на свет где би своју специфичност видели у интеркултуралној перспективи.

Образовање треба да крене од особе и њеног сусрета са другима. Да би неко изградио свој идентитет потребно је да буде укоренењен у културу своје околине. Овај процес се не одвија на пасиван начин јер образовање није једноставно примање или преношење информација у коме особа складишти правила вредности информација већ је активан процес. Историјско-културни идентитет се рађа из процеса у коме особа препознаје свој идентитет као исти или различит у односу на друге особе са којима живи. Свако од нас припада различитим групама тако да се културни плурализам одражава и на саму особу. Ко може да буде свестан различитих припадности које носи у себи и створи хармонију међу њима, ко препознаје у себи уједно смисао припадности и различитости од других лакше може да прихвати различитост других група. Имати осећај припадности значи делити наде, радост и бол своје групе. Док осећати се као странац значи моћи критички гледати ограничења и вредности своје групе припадности. То је пре свега интеркултурални дијалог који треба да се одвија унутар особе уз одређене верске и културне подстицаје како би особа тражила аутентичност.

Све ово што сам рекла могу да предочим и на своје лично искуство. Рођена сам и одрасла у Београду, суочавајући се од малена са различитости у својој породици. Отац ми је Србин православац, мајка Хрватица католикиња. Због ове различитости које носим у себи осећам се обогаћено и сматрам да могу да лакше прихватим различитост других људи. Студирала сам на Салезијанском понтификалном универзитету у Риму са студентима из целог света што је опет била прилика да упознам многе друге културе. Студије су такође била прилика да продубим више свој верски идентитет. Да будем спремнија да пружим образложење наде која је у мени. Након својих студија могу да кажем да имам још пуно тога да научим али се осећам спремнијом да ступим у дијалог са представницима других верских заједница.

Могу да издвојим једно позитивно искуство учешћа на сусрету дијалога између младих католика и Јевреја 2009. године током ког сам могла да приметим разне сличности између нас али сам такође била позитивно изненађена питањима која су нам они постављали а која су ме навела да дубље размишљам о одређеним важним питањима своје вере које прихватам од малена без великог размишљања. Дакле, искуство дијалога је била идеална прилика да научим нешто о другима, приметим сличности међу нама и продубим свој верски идентитет што ме је свакако обогатило.

Александар Даниловић

студент Православног богословског факултета
Универзитета у Београду

БИБЛИЈА КАО ФАКТОР ЈЕДИНСТВА И ЗБЛИЖАВАЊА Друштвена мрежа стара преко два миленијума

Живимо у савременом свету. У тзв. постмодерном друштву. У времену невероватног напретка технике и научних достигнућа свих области. Боравимо у једном „глобалном селу“ где размена информација више не представља никакав проблем и никакву препреку. Можемо рећи да живимо у добу које нам је живот учинило лакшим. О томе да ли је то тако су полемисали многи истраживачи.

С друге стране, из једног окружења у којем нам је све потаман, полако, али сигурно истискујемо ма какву мисао о Богу. Било као о некаквом Творцу, било као о оном од којег зависи наш живот. Боље речено, као да у нашим „напредним“ животарењима нема места за некога као што је Бог. Ово је поготово актуелно када су млади у питању. Све се претворило у ужурбане потраге за што лакшим путем кроз живот, за што бољом зарадом, а уз то, и што бољим проводом. Готово да је, не само Други, већ и други изгубио места у нашем животу. Битан сам само ја и само моја срећа. Наравно, треба помоћи некоме у невољи, али не јер нам је до тог неког стало, већ зато да бисмо се ми осећали задовољније и испуњеније. Као да је то „ја“ постало потпуно, без потребе за оним Силверстејновим „недостајућим комадићем“¹, без потребе за другим. Као да је то „ја“ постало самодовољно божанство. Међутим, испод површине се полако назире и друга страна медаље...

Вратимо се на тренутак у савремени свет. Поменуто је да је данас пренос било каквих информација престао да буде проблем. Друштвене мреже су преuzele примат у комуникацији толико да се из дана у дан, поред свих позитивних достигнућа, показују бројне нуспојаве и девијације у односима међу саговорницима. Но о томе ће бити речи нешто касније.

Ако се мало размисли, видећемо да размена писане речи некада није била ни најмање једноставна. Узмимо за пример антички и средњовековни период. Тада су преписке, ако их је уопште и било, трајале годинама. Било је потребно време, некад и по неколико месеци, да писмо стигне од једног саговорника до другог. Гласници су носили вести са једног места на друго и по неколико де-

¹ Silverstein S., *The Missing Piece*, United States, 1976.

сетина километара.² Другим речима, ступити у контакт са неким и разменити информације је било веома тешко.

Гутенбергова штампарија је, слободно речено, направила неку врсту револуције у погледу комуникације. Међутим, оно што је неколико векова касније учинила појава телефона, а затим рачунара и интернета, потпуно је променило наше животе омогућивши нам да у сваком тренутку са било које географске локације можемо да сазнамо шта се дешава на другом крају планете. Портали, електронске вести, друштвене мреже, почев од раних облика форума и Мајспејса, преко Твитера и Фејсбука до Скајпа и Јутјуба, који нам захваљујући тзв. „Live Streaming“ технологијом, омогућавају да преко камере, уживо можемо да се видимо са неким или да видимо неки догађај који ми желимо, а који се тренутно дешава хиљадама километара далеко. Импресивно, зар не?

Ипак, ту се јавља неколико проблема који су учили неки научници. А један од њих је већ и поменут, а ради се о некој врсти деперсонализације, о некој врсти имагинарног осећаја испуњености. Људско биће које није цифра, није референтни број, није компјутерска картица не може да толерише поменути деперсонализацију и одвајање од природе.³

Иако је напоменуто да можда у животу младог човека двадесет и првог века нема места за некога као што је Бог, могли бисмо додати да заправо нема места за конвенционалне религије, за тзв. „мејнстрим богове“.

Малтене, као што и Арнолд Тојнби говори, технологија, али овде треба додати и материјалну корист, за модерно доба постаје предмет обожавања. Другим речима, божанство неке нове „религије“. Међутим, као што се то и назире у једном од најпопуларнијих светских „бестселера“, а то је свакако Библија, материјална добра, богатство и технологију можемо научити да користимо за потребе људи, искључиво ако нас воде духовне вредности.⁴ „Блажени чисти срцем, јер ће Бога видјети“, каже Нови завет.⁵ Технологија заправо човеку може бити велики добротинитељ, али она је инструмент без духа, те ако није усмерена, она се котрља по сопственој инерцији.⁶

Видимо, Библија јесте једна од најпревођенијих и најштампанијих књига на свету. Поред тога, није искључено ни то да неки њени делови представљају једне од првих преводилачких захвата у историји човечанства.⁷ Одавде се назире њена огромна важност у историји човечанства. На неки начин, она је повези-

² Рецимо, интересантан је Херодотов пример из његове 6. књиге о Атињанину Фидипиду, који је након Маратонске битке отрчао из Маратона у Атину, како би најавио победу. Када је објавио победу, на месту је издахнуо.

³ Пери М., *Интелектуална историја Европе*, Београд, 2000, стр. 627.

⁴ Пери, 2000, стр. 627.

⁵ Мат 5:8.

⁶ Пери, 2000, стр. 628.

⁷ Пример је Септуагинта, превод делова Јеврејске библије на грчки језик, који је започет у 2. веку пре Христа. Септуагинта је касније сматрана за грчки текст хришћанског Старог завета.

вала, али и даље повезује људе са најудаљенијих тачака планете. И то не само овде и сада, већ многе генерације и свагда.

Често, када је реч о светим књигама, а поготово о Библији, присутни су стереотипи. Између осталог, да је иста препуна мржње према свему што је друго и другачије, да безрезервно велича своје и да је заправо она највећи фактор раздвајања људи. Да је главни извор ратова, превирања међу народима и цивилизацијама, одузимања на стотине људских живота. Међутим, отворимо ли само неколико првих страница видећемо потпуно другачију слику.

У неколико реченица, пример за тако нешто су нам многи патријарси и њихов однос према суседним народима. Слободно, без страха можемо рећи да Библија повезује, а не раздваја. Рећи ће неко да је историја показала другачије. Јесте, али то се деси када не пустимо да нам реч каже шта има, већ ми у њој тражимо оправдање. Прекидамо је на пола и користимо као средство за наше циљеве. Уместо да се поведемо примером великих „читалаца“ Библије, оних који су задобили епитете Оци и Учитељи Цркве, ми се водимо примером детета које по сваку цену, на све начине покушава да оправда свој преступ. Библија и религија уопште може, видели смо, послужити као повод или инспирација за насиље, али може послужити и као превентива у циљу избегавања насиља.⁸

Само неки од мотива који управо говоре против стереотипа Библије, а у чије се тумачење не мора посебно залазити су везани за поменуте патријархе, велике царе и пророке. Па новозаветна, али и шире позната прича „О добром Самарјанину“ и те како говори против горе наведених идеја. Да не говоримо о Беседи на гори или осталим параболама код Јеванђелиста Луке.

Шта заговорници Библије као „књиге која шири мржњу према другима“ могу да кажу о томе да су управо главни актери, најважнији, најправеднији и највећи библијски ликови понекада и негативно представљени и критиковани, управо не би ли се указало на чињеницу да су управо и „они други“ праведни и вредни љубави Божије.

Довољно је напоменути великог Авраама и његов наступ са женом Сааром, прво пред фараоном, а онда и Авимелехом, те каснију праведност ове двојице.⁹ Или можда причу о унуцима Авраамовим, Исаву и Јакову и начину на који Јаков добија првенство.¹⁰ Сигурно је „надрастичнији“ пример, пример цара Давида, који је схваћен као „отац нације“, а који је опет приказан као неко ко чини велику грешку према праведном Урији Хетејину, узевши му жену Витсавеју, а њега пославши у прве редове на фронту да погине.¹¹ Давид се ипак каје, али овај, овако наглашен моменат се не може заобићи.

⁸ Славиша Костић, *Дијалоџом и толеранцијом преко говора мржње на верској основи*, у „Богословље“, Београд, 2014, стр. 235.

⁹ Пост. 12, 20.

¹⁰ Пост. 27.

¹¹ 2 Сам. 24, 25.

Или пророка Јону, описаног као праведног пред Богом као некакав идеал побожности, а који је ипак критикован као онај који је, данашњим речником речено, нетолерантан, јер не жели друге да прихвати као себи равне.¹²

Наравно, ту је и непревазиђена „Књига о Рути“, која и те како заговара јединство међу људима. Кад је једна Моавка¹³ могла да прихвати Јахвеа за свог Бога и да има такву поржтовану љубав према свекрви, те да сама постане бака великог цара Давида. Другим речима, говори се о томе да Бог не само да може да прихвати људе различитих раса и нација, него да они могу имати значајну улогу у Божијим плановима.

Уопште, када је у питању Библија као књига, она је препуна архетипских мотива, вечно акутелних параболоа које у свако време могу бити од значаја сваком човеку, ма које вере он био. Универзална прича о Каину и Авељу, никад превазиђене поуке и поруке пророка, многе Христове параболое, које су и те како блиске и нама...

Заправо, многи ликови који се апострофирају у Библији могу алудирати на нашу реалност и свакодневицу. А то је само један малени увид у мноштво чињеница које казују да Библија, као књига из давнина није и никада неће постати прости артефакт неке древне прошлости. Ипак, не треба заборавити да у последње време хришћанство, Библија, али и све друге религије прете да постану „музејски експонати“, тековина прошлости и историје. Другим речима, настаје нешто што би се могло назвати „религија без Бога“¹⁴.

Имајући то у виду, примећујемо невероватан утицај многих библијских мотива на каснију европску, али и светску културу. Од мотива у романима и мислима великих интелектуалних и књижевних имена попут Достојевског, Булгакова, Гетеа, али и Канта, Кафке, Коеља и многих других, преко огромног броја великих сликара, уметника, преко музике, што класичне што популарне до филма и телевизије, чији се наслови неисцрпно могу наводити, што експлицитно, што сублимирано.

Дуго је вера била нешто својствено старима. Њихова привилегија или заосталост, зависно од посматрача. Млади су, као бунтовни, одбацивали веру као нешто старомодно и застарело, као нешто што ограничава њихову слободу, те им не допушта да своју младост проживе на најбољи могући начин. С друге стране, они који су остајали у вери су често бивали маргинализовани, јер су, тобоже исувише млади, неискусни, те су неретко од исте одустајали.

¹²Књига Пророка Јоне која говори о истоименом пророку којег Бог шаље да најави пропаст Нинивљанима, јер су постали „легло“ великог зла. Након низа догађаја Јона то чини, међутим Нинивљани се кају, а Бог им опрашта. То пророку не бива право, те се срди на Њега јер их оправдава. Крај је јако интересантан, јер Бог Јони указује његову неправду на веома сликовит начин.

¹³Моавци и Јудејци су били веома непријатељски настројени, што се може приметити кроз читав Стари завет.

¹⁴Крстић З., *Православље и модерност*, Београд, 2012, стр. 168.

А све је то последица развоја европског и светског духа у последња два, три века. Могло би се рећи, странпутица на коју су нас одвеле негативне последице просветитељства.

Када је о просветитељству реч, на Институту за друштвена истраживања Франкфуртског Универзитета, Теодор Адорно и Макс Хоркхајмер су говорили да се управо тај разум, којим су се просветитељи борили против митова и религије како би подстакли ослобођење човека, окренуо против самога себе, постајући средство потчињавања појединаца механизмима модерне технократије.

За то треба кривити просветитељство, кажу они, јер је оно заступало инструментални разум који је настојао да технички овлада природом и друштвом и који је проглашавао сумњивим све оно што се није уклапало у мерила прорачунавања и корисности.

Такав став отуђио је људска створења од природе, допустио је доминацију људских бића једних над другима и претворио појединца у безличну компоненту концептуалног система. Дакле, према њима, идеолошки темељи тоталитаризма се могу наћи у филозофији просветитељства.¹⁵

И заиста, почињући већ од школе, ако не и раније, појединац се систематски удаљава од своје креативности и наслеђа, те личне јединствености, како би се обликовао у јединицу корисну за масовно и технолошко друштво.¹⁶

На ширем пољу, готово да се „на прсте могу избројати“ млади људи који би се уопште заинтересовали за религију. Који би били спремни да се боре против вековних стереотипа (*на жалост, често не само стереотипи*) којима је религија, заправо, којима је Бог истргнут из живота, те је та празнина остала отворена за разна, напред поменута божанства. Зато, сигурно да би они који су имали ту срећу да поседују поглед из једне другачије перспективе, а поготово они који су изучавање истина вере одабрали као свој животни позив, требало да се, упркос свим разликама, држе заједно. Или бар у близини. Да их вера у нешто више од титуле у фирми и број нула на банковном рачуну подстакне на нешто узвишеније. Да уместо, нажалост и данас присутних вербалних и физичких ратова разговарамо, размењујемо искуства, да кренемо од онога што нам је заједничко, уместо да нам различитости буду полазна тачка. Видели смо да нас и само сведочанство Библије учи томе. Само је потребно мало пажљивије погледати.

Нешто слично говори и Васељенски патријарх Вартоломеј, када каже да је потребан јак нагласак на оним начелима вере који дозвољавају људима различитих вера да коегзистирају и кохабитују у миру. Такође, наводи он, тражење заједничког разумевања у учењу религија које ангажујемо у дијалогу је такође битно. Јер, заиста, уско мишљење узрокује неразумевање.¹⁷

¹⁵ Пери, 2000, стр. 628.

¹⁶ Пери, 2000, стр. 629.

¹⁷ Костић, 2014, стр. 234.

Требало би да извориште мира долази из верских заједница и са њихових училишта, посебно академских установа, које би требало да свој кадар упознавају са учењима других религија. Требало би успостављати заједничке сусрете студената теологије. Наставници верске наставе у основним и средњим школама треба да се ангажују у упознавању и приближавању и других религија својим ђацима. Док опет, од стране друштва треба подстицати заједничко деловање верских заједница у медијима.¹⁸

У том контексту, с обзиром на нама ни мало наклоњени свет, требало би да се усмеримо на све оне ствари које нас сједињују. Да нам буде јасно да је рецимо, попут друштвених мрежа и Библија нешто што може бити фактор јединства. Нешто што нас, често несвесно повезује. Ако не у погледу самих истина вере, онда бар у погледу свих оних ствари које су, без изузетка, део нашег живота у двадесет првом веку.

Треба искористити достигнућа савременог човека и све напоре уложити да се најпре образујемо по питању истих, пре свега имајући у виду комуникацију, а онда да, нпр. друштвене мреже и информатичка открића усмеримо у правцу зближавања, не бисмо ли испратили пример великих људи у историји који су то у свом времену чинили.

---

¹⁸ Костић, 2014, стр. 246.

Марко Јелић

генерални секретар, Друштво српско-индонежанског пријатељства „Нусантара“

ДРУШТВО СРПСКО-ИНДОНЕЖАНСКОГ ПРИЈАТЕЉСТВА „НУСАНТАРА“

Ваше екселенције, уважени пријатељи Србије и Индонезије, користим прилику да вас поздравим у име Друштва српско-индонежанског пријатељства „Нусантара“, и пожелим успех у развијању међуверског дијалога између две земље.

Ово је прилика да Вас подсетим на то да је Друштво српско-индонежанског пријатељства „Нусантара“ основано пре 12 година, као израз чврстог уверења да пријатељство које су утемељили наша два председника Тито и Сукарно, средином прошлог века, наставимо да унапређујемо у свим правцима.

Друштво Нусантара је удружење грађана, које има за циљеве да:

- допринесе одржавању, очувању и обогаћењу традиционалног пријатељства између Србије и Индонезије;
- да помогне у успостављању сарадње у области социјалних питања, уметности, образовања, културе, и осталим областима, тако што ће допринети јачању и развоју политичких и економских односа и сарадњи између две пријатељске земље, као и
- да организује активности у уметности, култури, образовању, ради подстицања и ширења муђусобних контаката, што ће бити мост, који ће допринети развоју укупних билатералних односа двеју земаља.

Откада су Владе Србије и Индонезије одлучиле да развијају међуверски дијалог, као модел упознавања, разумевања и неговања наших верских, културних и других различитости, и Друштво „Нусантара“ настојало је да томе пружи значајан допринос. Поред тога што је председник Друштва „Нусантара“ др Александар Раковић био координатор првог и другог међуверског дијалога Србије и Индонезије 2011. и 2013. године, наше Друштво је настојало да промовише међуверски дијалог и мултикултуралност у духу националног мота Републике Индонезије „Bhineka Tunngal Ika“ (Јединство у различитости).

Имајући у виду то да међу члановима „Нусантаре“ има зачajan број младих, настојали смо да их, у последње четири године, информисемо о вредности-ма и важностима међуверског дијалога. У том смислу, „Нусантара“ је организовала неколико трибина и предавања у којима су, од наших интелектуалаца који су боравили у Индонезији, могли да чујемо утиске о животу у богатој мултикултурној средини. Такође, „Нусантара“ је омогућила обилазак важних

културно-историјских споменика свих народа на овим просторима, као и манастира и цркава. Посебно истичемо да је, на овим путовањима, међу младима, било и студената из Индонезије, стипендиста Владе Републике Србије, у оквиру програма „Свет у Србији“. На крају, Амбасада Републике Индонезије била је домаћин многих активности, где су млади две земље имали прилику да се упознају, размене искуства, и стекну пријатељства.

Уверавам вас да ће Друштво „Нусантара“ настојати да промовише и унапређује традиционално пријатељство, посебно кроз међуверски дијалог наше две земље у будућим активностима.

Богатство наших верских, културних и других различитости, мора бити мисија нашег разумевања, пријатељства и сарадње. Верујем да ћемо у тој мисији имати велики успех!

Александра Трифковић

дипломирани новинар

ОМЛАДИНА У ИНТЕРКУЛТУРАНОМ И МЕЂУВЕРСКОМ ДИЈАЛОГУ: ПЕРСПЕКТИВЕ, МОГУЋНОСТИ И ИЗАЗОВИ – КАНДИДАТУРА ТЗВ. РЕПУБЛИКЕ КОСОВО ЗА ЧЛАНСТВО У УНЕСКО

Један од најтежих изазова са којима се данас суочава српска омладина је кандидатура самопроглашене Републике Косово за чланство у Унеско. Ми смо дужни да вама и целом свету, изнесемо све доказе које имамо и неоспориве аргументе који несумњиво говоре да је Косово срце Србије, историјски, културно и религијски емотивна колевка Србије. Преко 1700 споменика српског културног наслеђа сведоче о томе. „Импресиван број манастира даје наду српском народу да ће посећујући их ојачати веру. Они имају немерљив значај за нашу историју, културу и све што се првим назива имало је почетак у њима – прва књига, фреска, закон, икона“ (патријарх Иринеј).

Учени монаси и верски великодостојници утицали су на формирање духовног карактера нације и подстицање православља. Данас, они су и даље ту, на бранику вере и отаџбине. Ти чудесни, образовани људи, бране нашу баштину, не пушком, већ молитвом и учењем.

На Косову и Метохији постоји више од 1100 српских цркава, 534 старих српских гробаља, око стотинак тврђава и 14 двораца српске властеле. Албанци на Косову и Метохији немају споменике културе и немају капацитете да заштите српску баштину. Они то заправо и не желе, немају намеру да штите било шта српско, већ за то имају друге планове. У косовским институцијама активно раде на фалсификовању историје. Главни циљ је да се сва културна баштина (која припада Србима) прогласи имовином тзв. Републике Косово. Дакле, у току је отимање вишевековног српског наслеђа. „Чланство самопроглашеног Косова у Унеску било би геноцид над културом, а подршка том учлањењу срамота за Европу. Унеско је до сада био заштитник добара, а на овај начин их излаже опасности“ (патријарх Иринеј).

Зашто? „Од 1999-2004. на Косову и Метохији је уништено око 150 српских цркава, манастира и других објеката, од којих 61 имају статус споменика културе, уништено је и покрадено више од 10.000 икона, црквено-уметничких и богослужбених предмета. Уништен је 5.261 надгробни споменик, на више од 50 гробаља не постоји ниједан читав споменик. Из српских гробова су ископане и разбациване кости, а гробља претворена у депоније“ (саопштење Канцеларије за Косово и Метохију, 2012).

То је континуирани процес систематског затирања свих трагова духовности и културе српског народа на Косову и Метохији, а починиоци су били и остали исти. Злочиначка „Ослободилачка војска Косова“ протерала је око 200.000 Срба и осталих, са њихових вековних огњишта. Они који су остали, живе у гетима борећи се за голи живот без основних људских права, личне сигурности, без могућности да безбедно напуштају своје домове, без права на рад, обазовање, могућности да обезбеде лекове. Неретко се дешава да када организовано, у пратњи полиције, крену у оближње место по основне потребштине, Албанци каменују њихов аутобус, а полиција не реагује већ мирно посматра.

Владика Теодосије је поручио: „Супротставићемо се мирним, цивилизованим методима, користећи сва наша права, а понајвише молитву и богослужење. То су живи и богослужбени објекти, а не споменици и музеји како би они прижељкивали. Сваки покушај њихове злоупотребе биће свуда у свету објављен као пример кршења основних хришћанских верских права“.

Три примера шта су о кандидатури Косова за пријем у Унеско рекли виђени странци:

1. „Док сам био генерални директор Унеска, пет пута сам осудио НАТО војну акцију на Косову. Ту инвазију нису одобриле УН. Мој став се није променио, гласао бих против пријема Косова у Унеско“, изјавио је Федерико Мајор генерални директор Унеска од 1987-1999.
2. „Косово је самопроглашена држава која никада није ни покушала да спречи разарање српских православних културних знамења. Тај случај могао би да се понови сутра свугде у Европи“, поручио је Константин Добриловић, председник хришћанско-слободарске платформе Аустрије.
3. „Имам поруку за Унеско – немојте да устукнете под притиском јер исти који су рушили и спаљивали данас желе у Унеско. Косову тамо није место“, поручио је Жак Огар, бивши командант специјалне јединице у саставу КФОР. Овај официр и племић, спасио је 1999. манастир Девич код Србице и сестринство у њему, иако то није био примарни задатак јединице којом је командовао. „Толико векова и историје на једном месту. Косово није само испуњено српском баштином, већ је управо због ње једна од европских колевки хришћанства“, закључио је Огар.

Владимир Перовић

студент Правног факултета Универзитета у Београду

ОБРАЗОВАЊЕ ВИШЕ ОКРЕНУТИ КА ДУХОВНИМ ВРЕДНОСТИМА

Велики је значај религије у данашњем свету. Иако се тај значај често ниподаштава, не можемо заобићи чињеницу да је темељ модерног друштва представља традиција која проистиче из религијских и верских вредносних ставова. Релативизација вредности на којима почива једно друштво велики је проблем, нарочито, западног света.

Морамо признати, да је у Републици Србији у другој половини 20. века, значај религије био прећутно или изричито занемарен. Процес који након тога уследио често се колоквијално називао „признање цркве“. Но, само признање постајања религијске заједнице у једном друштву није довољан напор који држава мора да учини да би друштво било толерантније. Држава мора позитивно да реагује и да свим људима омогући да развијају своју личност у складу са својим моралним и верским убеђењима. У складу са начелима грађанског друштва у којем учествовање у друштвеном животу представља обавезу сваког појединца, а свако од нас верујућих људи обавезан је да стане у одбрану оног система вредности који представља темељ сваке државе и сваке заједнице.

Данашњи плуралистички свет додатни је подстицај свим народима да више пажње посвећују међусобном дијалогу као путу ка остварењу мира и напретка. Из чега проистиче јачање цивилног друштва и међуверске сарадње зарад развита. Вера је као саставни део сваког друштва основ за унапређивање сарадње народа која следствено води решавању најважнији проблема светске сигурности и мира.

Један од најважнијих стубова на којима стоји свако друштво, свакако представља образовање. Образовање данас посвећено је пре свега егзактним наукама, а мање окренута духовним вредностима. На тај начин ученици су неоправдано лишени могућности да неговањем духовних вредности активно учествују у старању толерантнијег друштва. Деца која немају никав подстицај да стичу знања о систему вредности који представља основ друштва. На тај начин, деца окренута медијима, лишена могућности промишљања битних питања, постају све више пасивна, постају производ медија. Закупљени идејом лажног ослобађања од „окова друштва“ (како данас „борци за слободу“ називају традиционалне вредности), млади заправо одбијају да прихвате своју улогу у друштву, чиме се и нарушава сама идеја демократије. Демократија остаје без народа.

Међутим, у савременом друштву ипак постоји свест о значају свеобухватног образовања. УНЕСКО је за 21. век предвидео образовање које се заснива на четири стуба: *learning to know*, *learning to do*, *learning to live*, *learning to be*. Верска настава је *learning to live*. Стварање толерантније друштва и културе дијалога.

Најсекуларнија држава у Европи је без сумње Француска. Француски министар просвете Режис Дебре, 2002. године рекао је да потпуно непознавање религијске културе онемогућава младу генерацију да разуме суштински важан део сопственог наслеђа, али и савременог света и додаје да незнање и одсуство културних референци одсеца младе људе од сопственог корена и спречава их да стекну знања у одређеним областима. Шта више, ово незнање представља основу за нетолеранцију и предрасуде.

Постоји велики број међународних аката којима се гарантује право родитеља и старатеља да деци обезбеде верско и морално васпитање у складу са својим убеђењима (нпр. чл. 2. Првог протокола уз Европску конвенцију за заштиту људских права. Чл. 18. Ст. 4. Међународног пакта о грађанском и политичким правима, итд).

Међународне институције које надзиру спровођење људских и мањинских права стоје на становишту да право родитеља да деци пружи одговарајуће верско образовање подразумева и извесне позитивне обавезе државе, као и да је могућа веронаука у једним образовним институцијама.

Парламентарна скупштина Савета Европе 1999. године је нагласила изузетан значај да се религијском образовању посвети посебна пажња и да се размотри како би оно требало да буде.

Пример Индонезије показује нам се мир и хармонија у једном друштву постиже развијањем дијалога међу заједницама и разумевањем и прихватањем различитости које постоје. Тај дијалог је неопходан да би се онемогућила тиранија већинске религије над мањинским.

Образовање је најважније за подизање свести о верској хармонији и међусобном разумевању и поштовању. У циљу успостављања међуверског дијалога и толерантнијег друштва један од модела којим би могла да пође и наша држава јесте успостављање наставе о религији која ће представљати обавезан и редован предмет у свим основним и средњим школама.

ФОТОГРАФИЈЕ

ПРВИ БИЛАТЕРАЛНИ МЕЂУВЕРСКИ ДИЈАЛОГ СРБИЈЕ И ИНДОНЕЗИЈЕ

Фотографије: Фридо Самсон

БИЛАТЕРАЛНИ САСТАНАК
ДВЕ ДЕЛЕГАЦИЈЕ

МЕЂУВЕРСКА КОНФЕРЕНЦИЈА

МЕЂУВЕРСКА КОНФЕРЕНЦИЈА

МЕЂУВЕРСКА КОНФЕРЕНЦИЈА

ДЕЛЕГАЦИЈЕ СРБИЈЕ
И ИНДОНЕЗИЈЕ

ПАТРИЈАРХ СРПСКИ
ИРИНЕЈ СА МИНИСТРОМ
ВЕРА И ДИЈАСПОРЕ
СРЂАНОМ СРЕЂКОВИЋЕМ,
АМБАСАДОРОМ ИНДОНЕЗИЈЕ
СЕМУЕЛОМ САМСОНОМ
И ШЕФОВИМА ДЕЛЕГАЦИЈА
БОГОЉУБОМ ШИЈАКОВИЋЕМ
И АНДРИЈЕМ ХАДИЈЕМ

ДЕЛЕГАЦИЈА ИНДОНЕЗИЈЕ
У ПОСЕТИ НАРОДНОЈ
СКУПШТИНИ РЕПУБЛИКЕ
СРБИЈЕ

ДЕЛЕГАЦИЈА ИНДОНЕЗИЈЕ
У ПОСЕТИ ИСЛАМСКОЈ
ЗАЈЕДНИЦИ СРБИЈЕ НА ЧЕЛУ
СА РЕИС-УЛ-УЛЕМОМ АДЕМОМ
ЗИЛКИЋЕМ

ПОТПИСИВАЊЕ
МЕМОРАНДУМА О САРАДЊИ
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ И
ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛОВСКОГ
ФАКУЛТЕТА СА ИСЛАМСКИМ
ДРЖАВНИМ УНИВЕРЗИТЕТОМ
СИЈАРИФ ХИДАЈАТУЛАХ.
МЕМОРАНДУМ СУ ПОТПИСАЛИ
РЕКТОРИ БРАНКО КОВАЧЕВИЋ
И КОМАРУДИН ХИДАЈАТ И
ДЕКАН ИРИНЕЈ БУЛОВИЋ

ДЕЛЕГАЦИЈА ИНДОНЕЗИЈЕ
НА ПРАВОСЛАВНОМ
БОГОСЛОВСКОМ ФАКУЛТЕТУ
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

ДЕЛЕГАЦИЈА
ИНДОНЕЗИЈЕ У ПОСЕТИ
ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКУ
АЛЕКСАНДРУ КАРАЂОРЂЕВИЋУ

ДРУГИ БИЛАТЕРАЛНИ МЕЂУВЕРСКИ ДИЈАЛОГ СРБИЈЕ И ИНДОНЕЗИЈЕ

Фотографије: Фридо Самсон, Ђ. Драган Танасијевић

ДЕЛЕГАЦИЈА СРБИЈЕ НА
БЕОГРАДСКОМ АЕРОДРОМУ
УЧИ ЛЕТА ЗА ИНДОНЕЗИЈУ

ПРАВОСЛАВНА
ИНДОНЕЖАНКА ДОЧЕКУЈЕ
ПАТРИЈАРХА СРПСКОГ ИРИНЕЈА

ДЕЛЕГАЦИЈА СРБИЈЕ НА АЕРОДРОМУ У ЏАКАРТИ

ДЕЛЕГАЦИЈА СРБИЈЕ СА ЧЕЛНИЦИМА ДЕЛЕГАЦИЈЕ ИНДОНЕЗИЈЕ АБДУРАХМАНОМ ФАХИРОМ, БАХРУЛОМ ХАЈАТОМ И АМБАСАДОРОМ ИНДОНЕЗИЈЕ У СРБИЈИ СЕМУЕЛОМ САМСОНОМ

ДЕЛЕГАЦИЈА СРБИЈЕ НА САСТАНКУ СА КООРДИНАЦИОНИМ МИНИСТРОМ АГУНГОМ ЛАКСОНОМ

МЕЂУВЕРСКА КОНФЕРЕНЦИЈА

ПАТРИЈАРХ СРПСКИ
ИРИНЕЈ, ПРОТОЈЕРЕЈ-
СТАВРОФОР ДРАГОМИР
САНДО, ПРОТОЂАКОН
РАДОМИР РАКИЋ И
ДИРЕКТОР КАНЦЕЛАРИЈЕ ЗА
ВЕРЕ МИЛЕТА РАДОЈЕВИЋ
СА ПРАВОСЛАВНИМ
СВЕШТЕНСТВОМ ИНДОНЕЗИЈЕ

ДЕЛЕГАЦИЈА СРБИЈЕ СА
СТУДЕНТИМА ИСЛАМСКОГ
ДРЖАВНОГ УНИВЕРЗИТЕТА
СИЈАРИФ ХИДАЈАТУЛАХ

ДЕЛЕГАЦИЈА СРБИЈЕ ИСПРЕД
НАЦИОНАЛНОГ СПОМЕНИКА
ИНДОНЕЗИЈЕ – МОНАС

ДЕЛЕГАЦИЈА СРБИЈЕ У ПОСЕТИ
ИСЛАМСКОЈ ОРГАНИЗАЦИЈИ
МУХАМАДИЈА КОЈУ ЈЕ
ЗАСТУПАО ВИСОКИ
ЗВАНИЧНИК СУДИБЈО МАРКУС

ДЕЛЕГАЦИЈА СРБИЈЕ У ПОСЕТИ
МУСЛИМАНСКОЈ СОЦИЈАЛНОЈ
ОРГАНИЗАЦИЈИ БАЗНАС

ДЕЛЕГАЦИЈА СРБИЈЕ У ПОСЕТИ
ИСТИКЛАЛ ДАМИЈИ

ДЕЛЕГАЦИЈА СРБИЈЕ У
РИМОКАТОЛИЧКОЈ КАТЕДРАЛИ

ДЕЛЕГАЦИЈА СРБИЈЕ НА
САСТАНКУ СА ПРЕДСЕДНИКОМ
ПРЕДСТАВНИЧКОГ ДОМА
НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
ИНДОНЕЗИЈЕ МАРЗУКИЈЕМ
АЛИЈЕМ

ШЕФ СРПСКЕ ДЕЛЕГАЦИЈЕ
МИЛЕТА РАДОЈЕВИЋ ПРЕДАЈЕ
МАРЗУКИЈУ АЛИЈУ ПИСМО
ПРЕДСЕДНИКА РЕПУБЛИКЕ
СРБИЈЕ ТОМИСЛАВА
НИКОЛИЋА

ДЕЛЕГАЦИЈА СРБИЈЕ СА
ЗАМЕНИКОМ МИНИСТРА
СПОЉНИХ ПОСЛОВА
ИНДОНЕЗИЈЕ ВАРДАНОМ

ЧЛАНОВИ ДЕЛЕГАЦИЈЕ
СРБИЈЕ РЕИС-УЛ-УЛЕМА
АДЕМ ЗИЛКИЋ, ПАТРИЈАРХ
СРПСКИ ИРИНЕЈ, МУФТИЈА
МУХАМЕД ЈУСУФСПАХИЋ,
ДИРЕКТОР КАНЦЕЛАРИЈЕ ЗА
ВЕРЕ МИЛЕТА РАДОЈЕВИЋ
И АМБАСАДОР РЕПУБЛИКЕ
СРБИЈЕ У ИНДОНЕЗИЈИ ЈОВАН
ЈОВАНОВИЋ СА ЧЕЛНИКОМ
ИСЛАМСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ
НАДДАТУЛ УЛАМА САИДОМ
АКИЛОМ СИРОЈЕМ

ТРЕЋИ БИЛАТЕРАЛНИ МЕЂУВЕРСКИ ДИЈАЛОГ СРБИЈЕ И ИНДОНЕЗИЈЕ

Фотографије: Миливој Грујичић, Ђ. Драган Танасијевић и др.

Састанак министра спољних послова Србије Ивице Дачића и заменика министра спољних послова Индонезије Абдурахмана Фахира

Министар правде Никола Селаковић даје уводну реч на међуверској конференцији

МЕЂУВЕРСКА КОНФЕРЕНЦИЈА

МЕЂУВЕРСКА КОНФЕРЕНЦИЈА

ПАТРИЈАРХ СРПСКИ ИРИНЕЈ
СА ЧЕЛНИЦИМА СРПСКЕ И
ИНДОНЕЖАНСКЕ ДЕЛЕГАЦИЈЕ

ДЕЛЕГАЦИЈЕ СРБИЈЕ И
ИНДОНЕЗИЈЕ

ДЕЛЕГАЦИЈА ИНДОНЕЗИЈЕ
У ПОСЕТИ НАРОДНОЈ
СКУПШТИНИ РЕПУБЛИКЕ
СРБИЈЕ

ПРИЈЕМ У КАБИНЕТУ
ПАТРИЈАРХА СРПСКОГ
ИРИНЕЈА

ПАТРИЈАРХ СРПСКИ ИРИНЕЈ
и владика бачки ИРИНЕЈ
СА ШЕФОМ ИНДОНЕЖАНСКЕ
ДЕЛЕГАЦИЈЕ АБДУРАХМАНОМ
ФАХИРОМ, АМБАСАДОРОМ
ИНДОНЕЗИЈЕ У СРБИЈИ
ХАРИЈЕМ ЦЕЈМСОМ КАНДУОМ,
ДИРЕКТОРОМ УПРАВЕ ЗА ВЕРЕ
МИЛЕТОМ РАДОЈЕВИЋЕМ,
КООРДИНАТОРИМА
МЕЂУВЕРСКОГ ДИЈАЛОГА
АЛЕКСАНДРОМ РАКОВИЋЕМ
и ЈОВАНОМ РАКОВИЋ И
ПРАВОСЛАВНОМ ХРИШЋАНОМ
ИЗ ИНДОНЕЗИЈЕ КРИСТИНОМ
РУНКАТ ХАДИНИНГРАТ

ДЕЛЕГАЦИЈА ИНДОНЕЗИЈЕ
У ПОСЕТИ ИСЛАМСКОЈ
ЗАЈЕДНИЦИ СРБИЈЕ НА ЧЕЛУ
СА РЕИС-УЛ-УЛЕМОМ
АДЕМОМ ЗИЛКИЋЕМ

ДЕЛЕГАЦИЈА ИНДОНЕЗИЈЕ
У ПОСЕТИ ПРЕДСЕДНИКУ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
ТОМИСЛАВУ НИКОЛИЋУ

ДЕЛЕГАЦИЈА ИНДОНЕЗИЈЕ
У ПОСЕТИ ЈЕВРЕЈСКОЈ
ЗАЈЕДНИЦИ У СРБИЈИ НА
ЧЕЛУ СА РАБИНОМ ИСАКОМ
АСИЕЛОМ

ДЕЛЕГАЦИЈА ИНДОНЕЗИЈЕ У
ПОСЕТИ ВЛАДИКИ СРЕМСКОМ
ВАСИЛИЈУ

Делегација Индонезије
у посети Богословији
Светог Арсенија Сремца у
Сремским Карловцима

Делегација Индонезије у
посети владици бачком
Иринеју и манастиру
Ковиљ

Делегација Индонезије у
посети Архиву Југославије
на челу са директором
Миладином Милошевићем

Обнова меморандума о сарадњи Универзитета у Београду и Православног богословског факултета са Исламским државним универзитетом Сијариф Хидајатулах. Меморандум су потписали ректори Владимир Бумбаширевић и Деде Росиада и декан Предраг Пузовић

Делегација Индонезије у посети Надбискупији београдској на челу са надбискупом Станиславом Хочеваром

